

96 / 1 - 4

Sayı:14

Ocak-Aralık 1996

January - December 1996

ISSN 1300 - 7319

Üç ayda bir yayınlanır

PLANLAMA

TMMOB ŞEHİR PLANCILARI ODASI YAYINI
Journal of the Chamber of City Planners
UNION OF CHAMBERS OF TURKISH ENGINEERS AND ARCHITECTS

İÇİNDEKİLER

Sahibi ve Sorumlusu
TMMOB Şehir Plancıları Odası adına
V. Senihi KİTAPÇI

Yayın Kurulu
Betül DUMAN
E. Serdar KARADUMAN
Nehare NALBANT
Özgül ÖZKAN
H. Cengiz TÜRKSOY
Tolga ÜNLÜ

Grafik ve Baskı öncesi hazırlık
LEDA Ajans Ltd. Şti.

Baskı
Ünal Ofset Ltd. Şti.

Kapak: Alex '85 imzalı (Verkarke Decor Poster, Hollanda)
karikatüründen yararlanarak hazırlanmıştır.

Ederi: 250.000 TL.
Üyelere ücretsiz gönderilir
Öğrencilere % 50 indirimlidir.

Yayın Yeri
Tunus Caddesi 50 A/13
06680 Kavaklıdere - Ankara
Tel: 0.312 467 58 85

İlan Ücretleri
Arka Kapak - 75.000.000 TL.
Kapak İçleri - 60.000.000 TL.
İç Sayfalar (Siyah Beyaz) - 25.000.000 TL.

Sunuş	2
Gözlerimi Yumarım Affımı Sunarım Ali Rıza AYDIN	3
Günümüze Değin İmar Afları Binali TERCAN	5
İmar Affı Mı?! H. Cengiz TÜRKSOY	9
İmar İslah Planlarının Ankara Kent Makroformu Üzerindeki Yoğunluk Etkileri Kübra CİHANGİR ÇAMUR	15
İslah İmar Planları İle Kentsel Arsa Rantlarının Yeniden Dağıtılması Kentte Refah Aktarımları Yaratmış Olabilir Mi? Ankara Örneğinde Bir Analiz Çalışması Tuna TAŞAN	20
Bir Şehir Plancısının İmar Affı Sonrasındaki Kişisel Deneyimleri Üzerine... Aysel DOĞAN	27
Ekonomik Rasyonalitenin Biçimlendirdiği Mekanlar Oya Deniz KOÇGİL	31
Kentsel Yenilemenin Değişen Anlam ve Boyutları Özlem GÖKBULUT	34
Bankacılık Sistemi İçinde Konut Finansmanının Yeri Dr. Belgin AKÇAY	39
İnsan Merkezli "Sosyal Kent" İçin Kentler ve Yerel Yönetimler Bildirgesi	46
Habitat II Ulusal Raporlar Üzerine Bir İnceleme Ulusal Raporlar "Dünyanın "Çukur Aynası" Nilgün GÖRER - E. Serdar KARADUMAN	48
Dergilerden Seçmeler Ömür TÜRKSOY	51
Tez Özetleri	62
Planlama Dergisine Katkıda Bulunacaklara Not	69
	72

SUNUŞ

Son aylarda yeniden gündeme getirilmesi nedeniyle bu sayının dosya konusunu "imar affı" olarak seçtik. Kent planlama alanını etkileyen politikaların çok boyutluluğu ve diğer disiplinlerle kesişmesi gerçeği, Planlama'nın planlama dışındaki farklı disiplinlerin de tartışma ve katkıda bulunma platformlarından birisi olarak şekillenmesini gerektiriyor. "Imar affı" bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu anlamda dosya konusu, siyasal popülizm, hukuk, planlama ve kent mekanına etkileri boyutları ile ele alınmıştır.

Ayrica, konut sorununun bir boyutunu yeniden tartışmaya açacağımızı düşündüğümüz "Ev Kurlmak ve Ekonomik Rasyonalite", "Kentsel Yenilemenin Değişen Anlamı ve Boyutları" ve "Bankacılık Sistemi İçinde Konut Finansmanının Yeri" başlıklı makaleleri de yayımlıyoruz.

Habitat sonrasında yayınlanan ilk Planlama olması nedeni ile ilgili forum bildirgeleri ve ulusal raporları değerlendiren bir makaleyi bu sayıda sunuyoruz.

İlgiyle izlendiğini gözlediğimiz, "Dergilerden Seçmeler" bölümü bu sayıda da yer alıyor. Okurlarımızın akademik çalışmalar konusunda bilgilendirilmeleri amacıyla, bu sayıdan başlayarak "Yüksek Lisans-Doktora Tez Özetleri" adıyla yeni bir bölüm oluşturuldu. Bu bölümün de ilginizi çekeceğini umuyoruz.

Gelecek sayımızın dosya konusu "Yerel Yönetimler ve Kent Planlama" olarak belirlenmiştir.

Yine, bu yıl içinde, Kentsel Tasarım ve Kent Mobilyaları, Kent Planlamada Bilgisayar Kullanımı, İmar Planlamasına Alternatif Kent Planlama Sistemi, Bölge Planlaması, Konut ve Gecekondu konulu dosyaların oluşturulması düşünülmektedir. İlgilenenlerin ve bu konularda çalışma yürütenlerin katkılarını bekliyoruz.

Yeni bir Planlama'da buluşmak dileği ile...

Yayın Kurulu

Dergiyi göndereceğiniz yazıları daktilo veya bilgisayar ile çift aralıklı ve iki örnek olarak yazınız.

Yazı ile birlikte yarım sayfalık bir özgeçmişinizi de göndermeyi unutmayınız.

Yazınızda yer alacak görsel malzeme ve şekillerin kolaylıkla basılabilecek nitelikte, fotoğraf, negatif, film, dia veya aydınlatma ya da beyaz kağıda çirli mürekkep ile çizilmiş olmasına, özellikle çizimlerin 1/2 oranında küçültüldüğünde okunabilirliğini yitirmeyecek nitelikte olmasına, yazı ile birlikte gönderilmesine ve kaynak belirtilmesine özen gösterilmelidir.

Yayın Kurulu, gerekli gördüğünde Kurul dışı danışmanların da görüşüne başvurarak gönderilen yazıların yayımına ilişkin karar alacak ve bu kararı mektupla yazara bildirecektir. Yayınlanma isteği ile Planlama Dergisi'ne gönderilen yazılar tade edilmeyecektir.

Yayın Kurulu, gönderilen yazılarda yazım kurallarına uygun gerekli düzenlemeleri yapma ve dil yanlışlarını giderme hakkına sahiptir. Yayın Kurulu ayrıca, yazarlardan yazılarının tümünün ya da bir bölümünün gözden geçirilmesini isteyebilir.

Yazı ve çevirilerin sorumluluğu yazar ve çevirmenlere aittir. Şehir Plancıları Odası'na bağlamaz.

Dergide yayımlanan özgün yazıların, çevirilerin ve özgün resim, şekil, fotoğraf ve karikatürlerin her sayfası için telif ücreti ödenir.

Gözlerimi Yumarım Affımı Sunarım

Ali Rıza AYDIN

Genel bir anlatımla, imar mevzuatına aykırı ya da başkalarının arsa veya arazisi üzerine yapılan yapıların meşrulaştırılması şeklinde tanımlanabilecek "imar affı", yalnızca yerleşme ve şehirleşme boyutlarıyla ele alınamayacağı gibi, göç, nüfus artışı, ekonomik ve sosyal dengesizlikler gibi çok genel başlıklar altına yerleştirildiği zaman da, gerçek boyutları ve nedenleri, açılmak yerine örtülmüş olur. Hatta, doğruları içermesine karşın böyle bir örtü yasa dışılığı ve kaçığı meşrulaştırmaya zemin oluşturur.

Meşrulaştırma, yasanın ya da toplum vicdanının doğru bulma noktasına getirmesi anlamına geliyor. Konuya kamu yönetimi açısından bakarken, toplumsal ve ekonomik düzenin geçirdiği sarsıntı ve özellikle de bu sarsıntıdan kimlerin olumlu ya da olumsuz etkilendiği gözden kaçırılmamalı. Çünkü kamu yönetimi, kamu düzeni ve toplumsal yararlar birlikte bir anlam ifade eder ve toplum yararları karşısındaki olumsuzlukları sürekliliği sorgulayarak önlemine alır. Bu bağlamda, sarsıntıyı, yasa dışılığı, keyfiliği, kötüye kullanmayı "imar affı"na taşıyan nedenleri sonuçlarıyla birlikte yineleyerek tartışmak ve yeni bir düşünce havuzunda yoğunlaşmak gerekiyor.

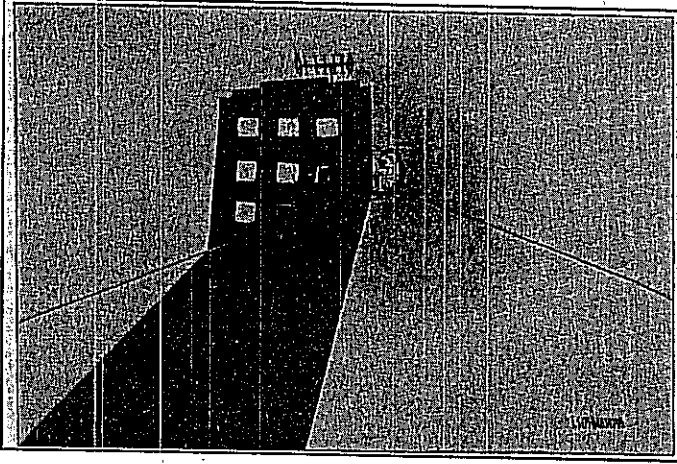
Bir kere, "imar affı" içeriği ve sonuçları bakımından hukuki anlamda (ceza hukukunda, vergi cezalarında olduğu gibi) bir af olarak nitelendirilemez. "Ceza hakkından vazgeçme", "cezanın uygulanmaması", "cezanın yarım bırakılması", "kamu davasının düşürülmesi" gibi başlıklar altında açıklanabilecek af, Anayasa Mahkemesi kararlarında da ifade edildiği gibi (örneğin, AYMK: E: 1966/27, K: 1968/8, R.G.: 24.2.1969), "suç sayılan eylemi değil, cezayı ve ceza davası açılmasını ortadan kaldırır. Af, bağışlamadır ve hiçbir zaman eylemi meşru görme değildir. Dayandığı olayların Anayasaya uygun olduğu, hukuk dışı bulunmadığı ve bunun sonucu olarak olayların meşru ve suç sayılmaması

gerektiği gibi bir mana taşımamalıdır". Kamuoyunda "imar affı" olarak söylenen işlem ise dayandığı eylemi meşru görmekte, hukuka (ve toplum vicdanına) uygun hale getirmek için her türlü düzenlemeyi getirmektedir. Dolayısıyla hukuki olduğu kadar sosyal bağışlama yanı sıra olan "af" ifadesinin böyle bir olayda kullanılması bile doğru değildir. İnsan yerleşimleri, özelliği gereği, devletin belirleyiciliği ve yönlendiriciliği altındadır. Bu belirleyiciliğin ve yönlendiriciliğin yasalara ve diğer idari düzenlemelere uygun olarak sürdürülmesi hukuk devletinin gereğidir. Bunun tersi hem kuralları uygulayanlar hem de kurallara uymak zorunda olanlar açısından hukuksuzluğun hakim olması demektir. Dolayısıyla böyle bir alandaki "af", hukuksuzluğun belgelenmesi ve kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Bir başka dikkat çekilmesi gereken nokta, bir arada yaşamanın ve toplum düzenininin, daha geniş bir anlatımla uygarlığın kurallarının, disiplininin ve sorumluluğunun ihlalinin kesinlikle toplum yararına olmayacağıdır. İhlaldeki kusur toplum-bürokrasi - siyaset üçgeni içinde dönmektedir. Yani bir yanda kurallara uymak zorunda olanlar, bir yanda kuralları uygulayanlar, bir yanda da kuralları koyanlar... Bu denge zaman zaman sancılı olabilir, hatta sarsıntı da getirebilir. Ama, toplumsal sorumluluk dengesi ayakta tutmaya destek verir. Sorun, dengenin bazı taraflarca bilerek ve isteyerek bozuk tutulmasıyla ortaya çıkmakta, çözüm de bu bozuk düzeni "belli bir tarihe kadar" meşrulaştırmakta aranmaktadır.

Yıllardır bir kısır döngü halinde devam eden bu sürecin gerçek nedenini kavrayabilmek için sonuçlarına bakmak yeterli: Ortaya çıkan ranttan kim ya da kimler yararlanıyor? Rant paylaşımında hangi mekanizmalar çalışıyor? Yaratılan rantın topluma yeniden dönüşünde politikaları kimler belirliyor? Toplum yararına politikalar belirlenebiliyor

1975 yılında Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nden mezun oldu. Toplu Konut İdaresi'nde Başkan Yardımcısı olarak görev yaptı.

"Af" maskesi ile,
şözde barınma
sorununa çözüm
bulunmaya
çalışılırken,
aslında
yerleşme ve
şehirleşmenin
tüm alanlarına
ve asıl olarak da
gelir dağılımına
fiili baskı
yapılmaktadır.

I. Serdar Sayar
"İstanbul'un Geleceği Karikatür Albümü"
TMMOB Şehir Pl. Odası İstanbul Şubesi 1996

mu? Yoksa daha politikalar belirlenirken ranttan kimlerin pay alacağı belli mi oluyor? Bu paylaşım politikasına rağmen "daha fazla pay" için bazı hukuk dışı uygulamalara, sosyal ve ekonomik denge-sizlikler de bahane edilerek, göz mü yumuluyor?

Türkiye'de en yüksek gelire sahip % 20'lik grubun ulusal gelirden aldığı pay sürekli büyürken (1987'de % 49.94 iken 1994'te % 54.9), bu tablonun oluşumunda hukuksuzluğa göz yumup, zaman zaman meşrulaştırma kararı almakta etkisine bakmak gerekiyor. "Af" maskesi ile, sözde barınma sorununa çözüm bulunmaya çalışılırken, aslında yerleşme ve şehirleşmenin tüm alanlarına ve asıl olarak da gelir dağılımına fiili baskı yapılmaktadır. Kentsel ranttan alınan payın zaman zaman hukuki yoldan tescilli ile aynı zamanda imar düzeni çarpıtılmakta, kent kimliği ve kültürü bozulmakta, kaçak yapılaşma ve geçekondulaşma üretimi örgütlü hale getirilmekte, üretken yatırımlar azaltılmakta ve aynı zamanda kente ve topluma karşı suç işlenmektedir. Yani bir yandan ekonomik ve siyasi çıkar sağlanırken, diğer yandan toplumsal haklara zarar verilmektedir. Bu durumda temel sorulardan biri, paylaşım kurallarının hukuki düzenlemeler yerine, belirli ve daha çok merkezi karar mekanizmalarının eline bırakılmasının bilinçli bir tercihin sonucu olup olmadığıdır. Bu soruya bağlı olarak bu tercihi hangi çevrelerin etkilediği ve hukuki düzenlemelerin etkilenme derecesi de sorulmalıdır.

Yerleşme ahlakı ve hukuku ile yönetim ahlakı ve hukuku arasındaki ilişkinin yapısı çıkar çatışması ile yakından bağlantılıdır. Sonuçta ortaya "eşitsizlik" çıkmaktadır. Hukuki yapıda ya da uygulamada boşluk doğdukça, ahlaki yapı da sarsılmakta, boşluk birileri tarafından "piyasa mekanizması" ile doldurulmaktadır. Bir başka anlatımla "imar hakkı" kamu tarafından sağlanması gerekirken, buradan doğan rantın paylaşımı "piyasa mekanizması" tarafından yapılmaktadır. Af bir yandan kamu kontrolünü sağlamaya çalışırken, aslında piyasa mekanizmasının önünü açmakta,

meşru olmayan rant paylaşımının meşrulaştırılmasına katkıda bulunmaktadır. Bir başka açıdan bakıldığında ise idari, mali ve hukuki alandaki kurumsallaşmanın artık "toplum yararı" amacından uzaklaşmaya başladığı görülmektedir. Sonuçta; "ayrıcılık imar hakları", "yasa dışılığa ödün verme" gibi siyasi (ve onun etkisiyle bürokratik) tercih ve tavırlarla "özendirme" ve "ödüllendirme" başlamaktadır. Bu yolla da güçlenen çıkar gruplarının yaşama ve planlama süreçlerini etkilememesi mümkün değildir. Örneğin kamu alanlarının yasal yollarla "özelleştirme" suretiyle elden çıkarılması, sosyal alanların yok edilmeye başlanması bu sürecin bir sonucudur. Bu durumda topluma karşı bir suç işlenip işlenmediğinin sorulması bile gereksizdir.

"Düzenli toplumlarda kamu gücünün örgütlenmesini ve işleyişini" içeren kamu yönetimi, hukuka bağlıdır. Kamu yönetiminin örgütlenmesinden ve işleyişinden doğan aksaklık ya da bozukluklar "hizmet kusuru" olarak tanımlanır. Hizmet kusurunda hizmet, ya kötü, ya geç işler, ya da hiç işlemez. Bu sürece bir de hukukun olumsuz etkilenmesi (kötü hukuk) eklendiğinde toplum-bürokrasi-siyaset üçgeninin toplum yararına olan ayağı aksamaya başlar. Türkiye'de yaşanan idari, mali ve hukuki kargaşa ve politikasızlık üzerine oturan politikalar bu aksamayı hızlandırmakta ve aynı zamanda piyasa mekanizmasının da sağlamlaşmasına neden olmaktadır. "İmar affı" bu sürecin hem sonuçlarından hem de araçlarından biridir. Sonuçta toplum, diğer birçok alanda olduğu gibi yerleşme ve şehirleşme alanında da "söz ve karar sahibi" olmaktan uzaklaşmaktadır.

Aslında bugünlerde bir başka tehlike daha kapıları çalmaya başlamıştır. Her şeye karşın bir güvence olan "hukuk devleti"nden uzaklaşma şeklindeki ortaya çıkan bu tehlike, sosyal hukuk devletinin tehlikede olduğuna dair ipuçlarının görülebileceği bir örnekte kendisini açık şekilde hissettirebiliyor. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı İ. Melih Gökçek'in 1995 yılı sonlarında İnönü Meydanı'nın üç tarafına astığı afişteki yazı şöyleydi: "Akay Kavşağı'nın yapımı Çankaya Belediye Başkanlığı'nın müracaatı ve 14.9.1995 tarih, 1107 sayılı 3. İdare Mahkemesinin kararıyla durdurulmuştur. Akay Kavşağında çektiğiniz eziyetten, kaybettiğiniz zamandan, tükettiğiniz fazla yakıttan, çevre kirliliğinden dolayı lütfen bize kızmayınız. İnşallah bu günler de geçer."

"İnşallah bu günler de geçer" dileğinin arkasında hukuksuz günlerin bulunduğunu düşünmek bile istemiyoruz. Ama özgür halk iradesinin güvencesi olan hukuk kurallarının ve kamusal düzeni sağlayan hukuksal bir güç olan "yargı gücü"nü yerini kimin alacağı önem kazanıyor. Kaba güç veya zorbalık mı? Dini buyruklar mı? Her ikisi için de gözlerini yumanlar ve affını sunanlar varsa toplumun da söyleyecek sözü olmalı.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

Günümüze Değın İmar Afları*

Binli TERCAN

Inci Dñya Savaşından sonra sanayileşmenin gelişmesi ile birlikte Tñrkiye'de gecekonduların ortaya çıkışından bu yana dillerden dñřmeyen ve belli periyodlarla gñndeme gelen "imar affı" terimi, yasalarda kullanılmayan ancak, şehircilik hukukumıza girmiş bir uygulama terimidir.

Genel bir tanımlamayla "imar affı"; yñrñrlñkte olan kurallara uyulmayarak belli bir tarih kesitine kadar meydana getirilen yapılaşmanın, durum ve konumu itibariyle yasada belirtilen koşullara uygun olanların bağışlanması ve korunması olarak tanımlanabilir.

Başka bir tanımlamayla, imar affı; meşru olmayanı meşrulaştırma, yasal olmayanı yasalalaştırma ya da hukuka aykırı fiili durumun hukukileştirilmesidir.

Af (bağışlama), yasal bir zorunluluktan değil, bir ahlak normundan, veya "toplumsal yarar" sorunundan kaynaklanır.

Devletin yetki alanına giren aflar, uzunca bir sñre devam etmiş fiili durumun hukukileştirilmesi şeklinde gerçekleşir. Zaman aşımı ile hak kazanma temelde bu dñřñnceye dayanır. Geçmişte kalmış iddiaaların belli bir sñre geçtikten sonra artık ortaya atılmamasında yarar olduğu esas itibariyle bu kategoride değerlendirilir. Burada devlet, hukuka aykırı fiili durumu hukukileştirmekte ve aslında yasalara aykırı olarak oluşmuş yapılaşmaları da toplumsal yarar temelinde dayandırarak yasalalaştırmakta, bu yararın varlığına da siyasal iktidar karar vermektedir.

Örneğin eylemsel durum, toplumsal huzursuzluklara yol aıyorsa, siyasal iktidar bñyle bir karar verebilmekte, imarla ilgili kurallara aykırı olarak oluşmuş eylemsel durum, bñylece kuralına uygun olarak oluşmuş gibi kabul edilmektedir.

Ölkemizde imar afları, sadece yoğun olarak gñndeme geldiği 1980'lerin ùrñnñ değildir. Daha önceki yıllarda gecekonduların olgusunu dñzenlemek için çıkarılan yasalar ve bazı yasalarda yer alan özel hñkñmlerde imar afları gerçekleştirilmiştir.

İmar Affına İlişkin Yasalar

1. 775 sayılı Gecekondular Yasası Öncesi Dñnem: (Gecekonduların imar yasasına bağımlı olduğu dñnem) 1.1 5218 Sayılı Yasa

Kamuoyunun meclise yansayan baskısı ile 1948 yılında Hasan Saka hñkñmeti gecekondular affı ile ilgili ilk yasaı çıkarılmıştır. 5218 sayılı yasa, Ankara'da belediye ve devlete ait arsaların Mesken Yapacaklara Tahsisine hakkında Kanun, özellikle Ankara kentindeki sorunları çözmek için hazırlanmıştır. Yasada "gecekondular" sñzcñęñ geçmemekle birlikte temel amaç belediye sınırları içindeki gecekonduların yasalalaştırılması idi.

Bu yasa, sñz konusu alanlarda kendilerine ait olmayan arsalar ùzerinde ruhsatsız yapılmış olan yapıların belediye eliyle sahiplerine çok dñřñk bir bedel karşılığında devredilmesini öngörmñř, ayrıca bu bñlgelerdeki hazine arazisinin bedelsiz olarak belediyeye devredilmesini emretmiştir. Belediye bu araziye bir yıl içinde inşaata başlamak koşulu ile konutsuz kişilere dñřñk bir bedel karşılığı (vergi esasına gñre) dağıtmıştır.

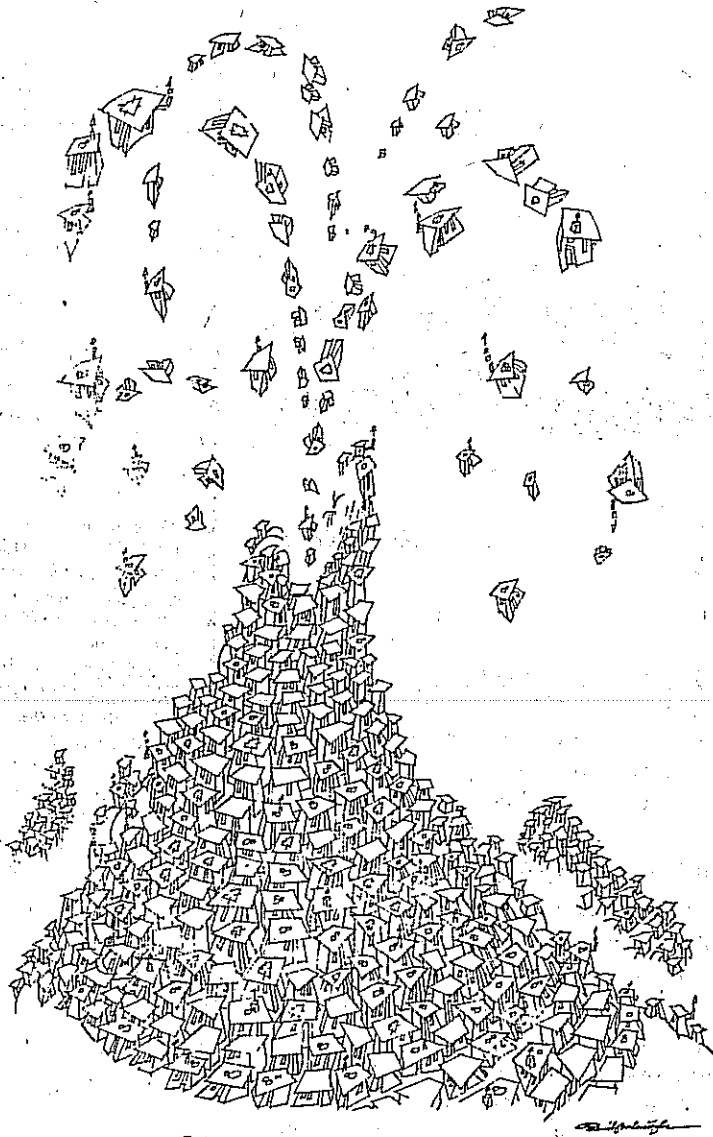
Mecliste yasa tasarısının diğer belediyeleri de kapsayabileceği tartışılmış ancak Ankara'nın sorununun geciktirilmemesi için öncelikle çıkması gerektiğine karar verilmiş ve tasarı kabul edilmiştir.

1.2 5228 Sayılı Yasa

Tasarının kabulñnden iki hafta sonra da tasarının kararlarını ùlke çapında yaygınlaştıran bir ikinci yasa; 5228 sayılı Bina Yapımını Teşvik Kanunu ı-

1992 yılında ODTÜ şehir ve Bñlge Planlama Bñlñmñ'nden Lisans derecesi aldı. Halen Bayındırlık ve İşkan Bakanlığı, TAU Genel Mñdñrlñęñ, İmar Uygulama Dairesi Başkanlığında şehir plancısı olarak çalışmaktadır.

* Bu yazının "İmar Affına İlişkin Yasalar" bñlñmñ Bayındırlık ve İşkan Bakanlığı ile Belediyeler Dergisi, 1994, 24. sayısında yayımlanmıştır.

karılmıştır. Bu yasa da tüm belediyelere arsa dağıtma yetkisi tanınmıştır. Dağıtılan arsalar üzerinde yapılan konutlar on yıl süre ile bina, buhran ve savunma vergilerinden muaf tutulmuş, ayrıca Emlak ve Kredi Bankasına, inşaat bedelinin %75'ine kadar, %5'i aşmayacak bir faiz oranı ile kredi verilmesi için yetki tanınmıştır.

Bu yasanın 5218'den farkları:

5218 sayılı yasa, belediyelere sınırları tanımlanmış alanlarda arsa üretme görevi verirken, 5228 sayılı yasa, bu görevi imar sınırları içinde yer alan ve belirli bir işlev için ayrılmamış olan tüm arazilere yaymıştır.

İkinci önemli fark ise; üretilen arsaların dağıtılabilceği kişiler arasına konut kooperatiflerinin de ikinci öncelikle katılması ve artabilecek ya da isteklisi çıkmayacak arsaların konut kooperatiflerine verilmesinin öngörülmesidir.

1.3. 5431 Sayılı Yasa

Gecekondu sorununun kısa zamanda çok yoğunlaşması ve İstanbul'da Zeytinburnu ölçeğinde

bir mahallenin ortaya çıkması nedeni ile 1949 yılında 5431 sayılı Ruhsatsız Yapıların Yıkılması ve 2290 sayılı Belediye Yapı ve Yollar Kanunu'nun Değiştirilmesine Ait Kanun çıkarılmıştır.

Bu yasa temelde varlıklı kesimin ruhsatsız ve denetimsiz yaptığı yapılarla ilgili idi. Ama geçici maddesinde gecekondu sorununa da değiniyor, yasanın yürürlüğe girdiği tarihe kadar yapılmış olanlara 5218'in uygulanmasını öngörüyor ve bu tarihten sonra yapılacak olanların yıkılmasını emrediyordu.

Ancak yasa bu yıkım kararında çok kesin davranmamış ve Bakanlar Kurulu kararı ile belediye meclisine, gerekirse kentte yeni dokunulmaz bölgeler tanımlama yetkisi verilmiştir.

1.4 6188 Sayılı Yasa

1953 yılında sorunun çok yaygınlaşması, Ankara'nın yanı sıra İstanbul'da da Zeytinburnu, Taşlıtarla ve Kağıthane gibi büyük gecekondu bölgelerinin kurulması üzerine, 1954 seçimlerinden bir yıl önce, 6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Yapılan Binalar Hakkında Kanun çıkarıldı.

Bu yasa da belediyeler 5228 sayılı yasadaki esaslar uyarınca hazine arazisini alabiliyordu. Belediyeler ayrıca kendi arazilerini de ucuz ve basit konut yapımı için kullanabileceklerdi. Bu konutlar maliyet bedelleri üzerinden birinci öncelikle gecekonduları yıkılan kişilere, ikinci öncelikle de sağlığa aykırı konutlarda oturanlara satılacaktı. Sağlığa aykırı yapılarda oturanlar taşınmadan önce konutlarını yıkıp, enkazı kaldıracak, eğer bu yapılmaz ise 15 gün sonra konut yıkılacaktı.

Yasa hükümlerinden ancak belediye sınırları içinde iki yıldır oturanlar yararlanacaktı. Böylece yasa, kente yeni gelen kesimlerin konut sorununa çözüm getirmiyordu.

Ayrıca 6188 sayılı yasa, 5218 ve 5228 sayılı yasaları da yürürlükten kaldırıyordu.

Bu döneme kadar çıkan yasaların genelde konut sorununa yönelik olmalarına karşın bu kez özellikle gecekondu sorununa yönelik olduğu söylenebilecek 6188 sayılı yasa, önceki yasalarda sözü edilen sakıncaları ve eksikleri taşımış ve gecekondu sorununu çözmemiştir.

1.5 7367 Sayılı Yasa

1959'da çıkarılan 7367 sayılı yasa da, hazineye ait belediye sınırları içindeki arsaların belediyelere geçirilmesi yolu ile gecekondu yapımını önleme amacına ayrılması düşünülmüş ise de olumlu sonuç alınamamıştır.

2. 775 Sayılı Gecekondu Yasasının İncelendiği Dönem: (Gecekonduyunun imar yasasına yarı bağımlı olduğu dönem)

775 Sayılı Gecekondu Yasasının Çizdiği Politikalar

1966 yılında çıkarılan ve hala uygulanmakta olan 775 Sayılı Gecekondu Yasası kalkınma planla-

rının benimsendiği ilkelere ana çizgileri ile uyan gecekonduların politikası getirmiştir. Gecekonduların politikası, gecekonduların sorunlarının kısa ve uzun dönemde çözümlenmesine olanak veren önlemlerin tümü olarak tanımlanırsa, bu politika ile gecekonduların hem ekonomik ve toplumsal, hem de dar anlamdaki şehircilik sorunlarının çözümünü amaçlayan bir yasadır.

Gecekondular affı olarak değerlendirilen 15.5.1976 tarih ve 1990 Sayılı Gecekondular Kanununda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun'un geçici 8. maddesinde; belediyelere ait olan veya Gecekondular Kanunu uyarınca belediyelerin mülkiyetine geçmesi gereken arazi ve arsalar üzerinde 1.3.1976 gününden önce yapıldıkları tesbit edilen gecekondular hakkında da Gecekondular Kanununun, gecekonduların ıslah ve tasfiyesi ile ilgili 21. maddesi hükümlerinin uygulanacağı belirtilmektedir.

Daha önce çıkarılmış bulunan gecekondular yasalarında benimsenen politika gerekleri 775 sayılı Yasaya da egemendir. Bu gerekler, "iyileştirme", "ortadan kaldırma" ve "önleme"dir.

Yinelemek gerekirse, iyileştirme: durumu düzeltilen bir gecekondunun ve gecekonduların bölgelerinin, devletin, yerel yönetimlerin ve gecekonduların sahiplerinin el birliği ile oturulacak niteliklere kavuşturulmasıdır. Ülkemizde gecekonduların üçte birinden çoğu bu durumdadır.

İyileştirme umudu kalmamış bulunan gecekonduların, tarihsel değeri olan yapıtları çevreleyen ve bu yapıtların değerini azaltan tek tek yapıtların ya da bu tür yapıtların yoğun olduğu semtlerin tümü ile temizlenmesi, ortadan kaldırma adını almaktadır. Ortadan kaldırılması gereken gecekonduların, toplam içindeki oranı da %30'a yaklaşmaktadır.

Önleme, uzun ve kısa dönemde olmak üzere iki türlü anlaşılabilir: Kısa süreli önlemin de olumlu ve olumsuz iki yolu vardır.

Olumsuz önleme, bir gecekondunun yapılıırken ya da yapıldıktan kısa bir süre sonra kolluk gücü tarafından yıktırılmasıdır.

Olumlu önleme ise, türlü kamusal yardımlar ile konut pazarına toplumsal konut sunulmasının artırılması ve böylece gecekonduların yapılmaktan başka çaresi kalmamış olan ailelere, konut gereksinimlerini, normal yollardan karşılama yolunun açılmasıdır.

Uzun süreli önleme ise, büyük kentlerdeki gecekonduların sorunlarının kökünden ele alınması, kentlere olan aşırı nüfus akınlarını gereksiz ve verimsiz yığılma biçimini almasının önlenmesidir. Dolaylı önleme adı da verilebilecek olan bu tür önlemin başarılı olabilmesi, bununla ilgili önlemlerin yalnızca gecekondular yasalarında değil fakat ülkenin sa-

nayileşme, çalıştırma ve bölgeler arası denge politikalarını çizen tüm yasaların da yer alması ve gereği gibi uygulanmasına bağlıdır.

3. 775 Sayılı Yasanın Çözemediği Mülkiyet Sorunları (Gecekondular olgusunun kendini imar yasasından tamamen bağımsız kıldığı dönem)

3.1 2805 Sayılı Yasa

Açıkça gecekondular affının gündeme geldiği ilk yasa 16.3.1983 tarihli 2805 sayılı yasa ile kabul edilen "İmar ve Gecekondular Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun'dur.

Gecekonduların muhafaza edilecek, ıslah edilerek muhafaza edilecek ve yıkılacak olarak sınıflandığı bu yasa; tasnif, tesbit, değerlendirme ve diğer işlemlerin belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyelerce, bu sınırların dışında ise valiliklerce yapılacağı belirtilmektedir (madde 5, 6, 7).

Bu yasa, ıslah imar planlarıyla, yapıldığı yöredeki veya tasfiye edilecek gecekondulara- çözüm bulmanın yanı sıra, yasalara uyulmayarak oluşturulmuş hisseli şahıs arazilerini de yasaya oturtmayı amaçlamıştır. Ancak bu aşamada da biraz önce sözü edildiği gibi kambur üstüne kambur deyiminin yerinde olacağı, hisseli şahıs arazileri üzerinde gecekondulara rastlandığı, ıslah imar planının yapılacağı tesbit edilen alan içinde yer alabilecek imar mevzuatına aykırı yapılar, yasa gereği tesbit çalışmalarıyla ve ıslah imar planının gerçek durum dikkate alınarak yapılması kuralıyla, yasallaştırılan bir başka boyutu oluşturmaktadır.

3.2 2981 Sayılı Yasa

2805 sayılı yasa yürürlükten kaldıran 24.3.1984 tarihinde 2981 sayılı yasa ile kabul edilen "İmar ve Gecekondular Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" adından da anlaşıldığı gibi af niteliğindedir. Ancak affın koşulları vardır.

Bu yasaya göre imar mevzuatına aykırı inşa edilmiş yapılarla gecekondular, korunacak, ıslah edilerek korunacak veya bu yasa hükümlerinden yararlanamayacaklar olarak sınıflandırılmıştır (Madde 4). Korunacak ve ıslah edilerek korunacak yapılara ruhsat verilebileceği belirtilmektedir.

Yani, imar ve gecekondular mevzuatına aykırı olarak yapılan yapıtların altı ay içinde belediye veya valiliğe başvurarak, uygun durumda olanların yasallaştırılması, gecekondulara önce tapu tahsis belgesi, daha sonra ıslah imar planları ile tapu verilmesi bu yasanın özüdür. Tapuya esas olacak tapu tahsis belgesi de ilk kez bu yasayla tanımlanmıştır.

Kambur üstüne kambur deyiminin yerinde olacağı, hisseli şahıs arazileri üzerinde gecekondulara rastlandığı, yasa gereği tesbit çalışmalarıyla ve ıslah imar planının gerçek durum dikkate alınarak yapılması kuralıyla, yasallaştırılan bir başka boyutu oluşturmaktadır.

*Tüm bu yasalar,
bir yandan
gecekondu'lara
af getirmiş, bir
yandan da
gecekondu
yapımını
yasaklamış
olmasına karşın,
gecekondu
sayısında
sürekli olarak
artış olduğu
görülmektedir.*

3.3 3290 Sayılı Yasa

2981 sayılı Yasa'ya biraz daha açıklık getiren bu yasa, gecekondu affının kapsamını da genişletmiştir. Bu yasa kapsamına, daha önce konut olarak kullanılıp, sonra işyerine çevrilen gecekondu'lar da dahil edilmiştir.

Bu yasada, arsa tahsisinden yararlanacakların 2981 Sayılı Yasa'da belirtilenlere ek olarak, işyeri fonksiyonunda kullanılan bir yapıya da sahip olmamaları koşulu getirilmiştir (Madde 6).

2.5.1986 tarihinde kabul edilen 3290 sayılı Yasa'da İstanbul Boğazı sahili ve öngörünümü ile Çanakkale Boğazı'nda yer alan gecekondu'lardan 2.6.1981 tarihine kadar yapılmış olanların yararlanabileceği, diğer yerlerde 2981 Sayılı Yasa'daki tarih yeniden belirlenerek, 10.11.1985 tarihine kadar yapılmış tüm gecekondu'ları içererek, kapsam oldukça genişletilmiştir.

Ayrıca ıslah imar planında 2981 sayılı yasada % 25 düzenleme ortaklık payı alınırken, 3290 sayılı yasada bu oran %35'e yükseltilmiştir (Madde 10).

3.4. 3366 Sayılı Yasa

Bu yasayla 2981 ve 3290 sayılı yasalarda süresi içinde belediye ve valiliklere başvurmamış işlemlerinde değişiklik yapılmış, su ve elektriğin kesilmesi yerine harçlar getirilmiştir.

Bu yasa ıslah imar planı veya kadaströ planları ile belirlenen alanlarda doğrudan tapunun verilebileceği hükümünü getirmiştir.

Bu yasayla kaçak olarak yapılmış her tür yapı, örneğin kıyılarda, askeri bölgelerde, karayolları kamulaştırma sınırı içinde kalanlar... gecekondu gibi yorumlanarak, bu yapıların sahiplerine de ıslah bölgesi veya yakın çevresinden bağımsız, hisseli veya kat mülkiyeti esasına göre imar parseli verilmektedir (madde 5). Başka deyişle, affın kapsamı bu yasayla biraz daha genişletilmiş, gecekondu tanımına çeşitlilik getirilmiştir.

3290 sayılı yasayla Tapu ve Kadastro İdarelerine verilen yetkiler 3366 sayılı yasayla da geçerliliğini koruduğu gibi, fonun gelirleri de bu kanunla artırılmıştır.

4. Gecekondu'ların imarlı alanlardaki taşınmazlar gibi alınıp satılabildiği dönem (Islah imar planı yapılan alanlardaki gecekondu'lar)

3414 Sayılı Yasa

2.3.1986 tarihinde kabul edilen 3414 sayılı yasa bundan önce çıkarılan iki kararnamede bazı değişiklikler getirmiştir. 19751 sayı ve 11.3. 1988 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 3414 sayılı yasanın özü: 775 sayılı yasa ile belediye sınırları ve mücavir alan sınırları içinde gecekondu'larla ilgili işlemleri yürüten anakent ve valiliklerin yetiklerini, tama-

men ilçe belediyelerine devretmiştir. Böylece anakent belediyesi olmayan yerlerde ise yetki, tamamen belediyenindir.

3414 sayılı Yasa, 775 sayılı Yasa'nın 34. maddesini geçersiz kılmaktadır. Bu madde, kendilerine arsa veya konut tahsis edilenlerin, yirmi yıl içinde satmak veya devretmek haklarının olmadığı belirtilmektedir. Bu koşulun 3414 sayılı Yasa'yla ortadan kalkması gecekondu'lunun arsasını veya konutunu müteahhide vermesi veya satarak başka yerde yeni bir gecekondu, yapmasına neden olmaktadır.

Tüm bu yasaların bir yandan gecekondu'lara af bir yandan da gecekondu yapımını yasaklanmış olmasına karşın, gecekondu sayısında sürekli olarak artış olduğu görülmektedir.

Yıllar	Gecekondu	Gecekondu'luların nüfus	Kentsel nüfustaki payı %1955
	50.000	250.000	14,7
1960	240.000	1.200.000	16,4
1965	430.000	2.150.000	22,9
1970	600.000	3.000.000	23,6
1980	1.150.000	5.750.000	26,1
1990	1.750.000	8.750.000	33,9

Bu da bize; Türkiye'de daha uzunca bir süre yasaya aykırı olarak oluşmuş ya da oluşturulmuş yapıların yasaya uygun hale getirilmesinin doğal yolu olan "yasaya aykırı olanı ortadan kaldırma" yaptırımının işletilemeyeceğini, sosyal ve ekonomik olguların yasalarla yönlendirilemeyeceğini ve bu olgulara çözümün, sosyal ve ekonomik önlemlerle bulunabileceğini göstermektedir.

Kaynaklar

1. Alper, I., Yener, S. "Gecekondu Araştırması", SPB Araştırma Dairesi, DPT, Mayıs - 1991
2. Arslan, R., "Gecekondulaşmanın Evrimi", Mimarlık Dergisi, Sayı: 89/6
3. Aybay, A., "İmar Affı" Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, 16-17-18 Kasım 1988
4. İnankul, Ş., "Planlama Politikaları Açısından Gecekondu Sorununa Genel Bakış-Kentsel Gelişmede İslah İmar Planlarının İşlevsel Özelliklerinin İncelenmesi", Bakırköy Örneklere Konulu Doktora Tezi, M.S.Ü. 1990-İstanbul
5. Karaaslan, İ.Ş., Kumbaracıbaşı, C. Erol, D. "The Transformation In The Meaning Of Gecekondu", Gazi University, Dept. of City & Regional Planning.
6. Keleş, R., "Kenleşme Politikası", İmge Kitapevi, Mayıs-1990, Ankara
7. Odyakmaz, A.N., "İmar Kanunu ve İlgili Mevzuatı", Alfa Basım Yayım, 1993 - İstanbul.
8. Tercan, B., "Türkiye'de Gecekondulaşma Evriminin Yasalarla İlişkisi", Binyıldızlık ve İskan Bakanlığı ile Belediyeler Dergisi, sayı:24 sh. 48-56, 1994.

İmar Affı mı?!

H. Cengiz TÜRKSOY

Giriş:

1 940'lı yıllardan beri sık sık gündeme gelen "imar affı" yasalarının bir yenisi ile daha karşı karşıyayız. Bu kez, kamuoyundaki tepkilerden de çekinildiği için olsa gerek, hazırlanan yasa taslağının adı önceliklerden oldukça farklı konulmuş. "*Kentsel Yenilenme ve Gelişme Bölgeleri Teşkiline Dair Kanun*" adıyla hazırlanan taslağın, yalnız adıyla değil, içerdiği kimi hükümlerle de önceliklerden oldukça farklı yönleri sahip olduğu görülüyor. Bir yandan, gecekondular ve kaçak yapıların yasallaştırılması, öte yandan, yapılan bu işlemler sırasında hazineye gelir getirici bir kaynak yaratılması amaçlanıyor.

Hükümet adına yapılan açıklamalarda bu niyet gizlenmiyor; ama asıl amacın, gecekondular alanlarında gerçekleştirilecek yenileme ve yeni gelişme alanları yaratılması ile kentlerimizin sorunlarını çözmek olduğu söyleniyor.

Bu çalışmada, her "imar affı" yasası gündeme geldiğinde kamuoyuna açıklanan bu amacın ülkemizde yaşanan kentleşme süreci ve yürürlükteki imar hukuku kapsamında ne denli geçerli / gerçekçi olduğu irdelenecektir.

1. İmar Affı Yasalarına İlişkin Genel Değerlendirme

İlki, Ankara'daki konut sıkıntısını gidermek amacıyla 1948 yılında çıkarılan ve bugüne değin sayısı on biri bulan "imar affı" yasalarının ortak hükümleri kısaca, şu başlıklar altında toplanabilir.

* Kentsel arsa oluşturmak amacıyla ilgili idarelere arsa ve arazi tahsisi ve tescilli yolu ile arazi kullanma kararları üretmek,

- * İlgili idarelere tahsis edilen arsa ve arazilerin planlanması zorunluluğunu getirmiş olmak,
- * İzinsiz yapıların oluşturduğu kentsel bölgeleri sağlıklılaştırmak için planlamak,
- * Yürürlükte bulunan yasal çerçeve içindeki planlama sürecini, farklı bir yaklaşımla etkilemek,
- * Kentsel kullanışa açılması öngörülen alanlarda altyapıyı gerçekleştirmek,
- * İzinsiz yapılarla oluşmuş kent bölgelerini altyapıya kavuşturmak,
- * Uygulama için kaynak yaratmak,
- * İzinsiz ve imar mevzuatına aykırı yapıları bağışlamak,
- * Yeniden kaçak yapı ve gecekonduların yapılmasını "kesin bir dille" yasaklamak.

Ancak, bu yasalar arasında, yürürlüğe giriş tarihlerindeki koşullara göre, kimi yaklaşım farklılıkları da vardır. Bu farklılıklar, toplumsal değerlerdeki değişimin siyasal iktidarlar üzerindeki etkilerini ve buna bağlı olarak, kentlerde yaşanmakta olan sorunlar için çözüm arayışına giren yönetimlerin davranış değişikliklerini göstermektedir.

İmar affı yasaları, ülkemizde geçerli hukuk sistemine göre, belli bir dönemde uygulanan ve sınırları tanımlı bir sorunu çözmek amacıyla çıkarılmış "özel" yasa niteliğindedir. Öyleyse, imar affı yasaları aynı alana ilişkin "genel" kuralları belirleyen imar mevzuatı (İmar Yasası ve ilgili yönetmelikler) ile de yakından ilgilidirler. Bu nedenle, asıl olarak, genel kurallara uyulmadan yapılmış yapılarla ilgili bağışlayıcı hükümler taşıyan imar affı yasaları, yürürlükteki kuralların değişimine koşut olarak birbirlerine göre farklılıklar göstermektedirler.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında, özenilen Avrupa kentlerinden esinlenilerek tasarlanan "*ideal kent modeline*" uygun yerleşmeler yaratılması ama-

1978 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Lisans, 1983 yılında Y. Lisans derecesi aldı. 1992-1994 yılları arasında Şehir Plancıları Odası Başkanlığı yaptı. Halen Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, TAU Genel Müdürlüğü'nde şehir plancısı olarak çalışmaktadır.

Ülke yönetimini
elinde tutan tüm
iktidarlar,
sorunlar
karşısında
mutlak yenilgiye
uğradıklarını
kabullenmek
zorunda
kalmışlar ve o
güne değin olanı
yasallaştırarak,
"sorunsuz" yeni
bir dönem
başlatmak için
çare arayışına
girmişlerdir.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

ciyla oluşturulan imar mevzuatı, toplumun çok ötesine düşmüş, 1950'li yıllara gelindiğinde beklenen sonucu vermediği görülmüştür. Ankara'da 1952 yılında toplanan *Belediyeler Kongresi* ile 1954 yılında toplanan *1. İmar Kongresi*'nde, yürürlükteki 2290 sayılı *Belediye Yapı ve Yollar Kanunu* eleştirilerek, bu Kanun ile Türkiye'nin yaşamakta olduğu hızlı kentleşmenin yarattığı sorunların çözülme-yeceği, mevcut kent planlama düzeninin ve bu alandaki örgütlenmenin yetersizliği vurgulanmış; yeni bir yasaya ve örgütlenmeye duyulan gereksinim dile getirilmiştir³.

Doğru ve yerinde saptamalara karşın, 1956 yılında çıkarılan 6785 sayılı *İmar Yasası* toplumdaki dinamizmin ve mekandaki hareketliliğin gerisinde kalmıştır. Bu bağlamda, göçe dayalı olağanüstü nüfus artışının yarattığı yüksek orandaki kentleşmeye koşut olarak, özellikle büyük kentlerde ortaya çıkan barınma sorununun çözümünde, İmar Yasası'nun yeterli donanım sağlamadığı görülmüştür. Bunun üzerine, gündeme getirilen parçacı düzenlemelerle de istenen sonuca ulaşılamamış, kentlerin süregelen (kronikleşen) sorunları çözülmemiştir. Ülke yönetimini elinde tutan tüm iktidarlar, sorunlar karşısında mutlak yenilgiye uğradıklarını kabullenmek zorunda "kalmışlar ve o güne değin olanı yasallaştırarak, "sorunsuz" yeni bir dönem başlatmak için çare arayışına girmişlerdir.

Bu çerçevede değerlendirildiğinde, 1948 - 1966 yılları arasında çıkarılan "imar affı" yasalarının, eksenlerine bir türlü çözülemeyen konut sorununu aldığı; her geçen gün derinleşen soruna çözüm bulmak için; konut yapmak isteyenlere arsa sağlanması, yapı yapılmasını özendirme ve kaynak yaratma çabalarının, bu yasalarda öngörülen başlıca uğraş alanı olduğu anlaşılmaktadır. 1967 - 1983 dönemindeki yasalar ise, daha çok *izinsiz yapı* yapılımasını engelleme arayışı içinde olmuşlardır. Bu dönemde yürürlükte olan 6785 sayılı İmar Yasası ve 775 sayılı Gecekondu Yasası hükümleriyle izinsiz yapı yapılması zaten kesinlikle yasaklanmış olmasına karşın, izinsiz yapı yapılmasını bir kez daha yasaklayan yasa çıkarmanın ardında başka amaçlar olsa gerekir.

1970'li yılların sonuna değin, siyasal iktidarların politikalarına dayalı uygulamaların yarattığı hızlı kentleşmenin kent mekanındaki görünümü ve Türkiye kentlerinin başlıca özelliklerinden olan gecekondu bölgeleri, 1980'li yıllara doğru, kendisini üreten düzene başkaldıran alanlar haline gelmiştir. Bu başkaldırı, 12 Eylül 1980 hükümet darbesi öncesindeki "sıkıyönetim" döneminde ve darbe sonrasında, silahlı devlet güçlerince yürütülen mücadeleyle bastırılmıştır. Devlet yönünden sağlanan bu başarının kalıcı olması için, gecekondu bölgele-

rinin düzenle barıştırılması ve sistem içine çekilmesi gerektiği düşüncesiyle 21 Mart 1983 gün ve 2805 sayılı "*İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun*" çıkarılmış ve gecekondu bir kez daha yasallaştırılmıştır. Ancak, gecekondu alanlarında yoğun bir mücadele yürüten askeri yönetimin karakterine uygun olarak, çerçevesi, "*yalnızca mevcut gecekonduların yasallaştırılması ve yeni gecekondu yapılmasını bir kez daha yasaklanması*" ile sınırlı tutulmuş olan bu Yasa, parlamenter sisteme yeniden geçildiğinde, siyasal iktidarcı yeterli görülmemiş; aynı adı taşıyan 24 Şubat 1984 gün ve 2981 sayılı Yasa ile yürürlükten kaldırılmıştır.

Gerçekten de, var olan mevzuatın, yapımını zaten yasakladığı; buna karşın, yapımı engellenmemiş olan ve aslında yıkırılması da mümkün olmayan gecekonduların yasallaştırılması ve yapımının bir kez daha yasaklanması, bu alanları sistem içine çekmek ve gelecekte yeni bir başkaldırı odağı olmaktan çıkarmak için yeterli değildi. Bu eksikliği saptayan siyasal iktidarcı hazırlanan 24 Şubat 1984 gün ve 2981 sayılı Yasa, gecekonduların yasallaştırılmasıyla yetinmemiş, bu bölgelerde hazırlanacak ıslah planlarının sağlayacağı yeni imar haklarıyla yaratılacak kentsel ranttan gecekondu sahiplerine pay verilmesini öngörmüştür. Böylece, bir kısım gecekondu sahibinin yoksulluktan kurtularak sistemle bütünleşmesi; büyük çoğunluğun ise, bu umudunun sürekli canlı tutulmasıyla, sistemle olan çelişkilerinin yumuşatılması amaçlanmıştır. 2981 sayılı Yasa, yürürlükte olduğu 12 yıl içinde, bu işlevini başarıyla görmüştür.

2981 sayılı Yasa, içerdiği çeşitli hükümlerle, yeni bir dönemin başlangıcının habercisi gibidir. Artık, her türlü kaçak ve yasa dışı yapının yasallaştırılarak korunması temel amaç olmuştur. Dahası, 2981 sayılı Yasa'nın, kent toprağında oluşan ya da ıslah planlarıyla oluşturulacak ranttan gecekondu sahiplerine pay verilmesini düzenleyen kimi hükümleriyle bu amaç da aşılmış; kaçak yapı yapılması ve gecekondulaşma ödüllendirilmiş ve özendirilmiştir.

Böylece, 1960'lı yıllarda, düzen için bir tehlike olarak nitelenen gecekondu olgusunun, 20 yıllık bir sürecin sonunda, kendisini kabul ettirdiği ve devletçe, düzenin paydaşları arasına alınmasına karar verilmiş olduğu görülmektedir. Bu gelişme, Yasa Koyucu'nun kent, kentleşme, konut ve gecekondu sorununa bakışındaki köklü değişikliğin ifadesidir.

Sözkonusu değişimin daha iyi anlaşılabilmesi için, ülkedeki egemen iktisadi ve toplumsal düzenin ürünü olan gecekondu olgusunun "*...çok sayıda kentinizi istila etmekte olan bir tehlike*"⁴ olarak nitelendi-

ği dönemde çıkarılan 775 sayılı Gecekondu Yasası'nın temel yaklaşımına ve içerdiği hükümlerin özelliklerine kısaca da olsa değinmek gerekiyor.

2. Gecekondu Yasası Yürürlükte Değil mi?

20 Temmuz 1966 gün ve 775 sayılı *Gecekondu Yasası*, tüzel anlamda, bugün de yürürlükte. Gecekondu sorununa yalnızca mekansal boyutta çözümler öngörmekle birlikte, öteki bütün "imar affı" yasalarından farklı nitelikte hükümler de taşıyan 775 sayılı Yasa'nın en önemli özelliği, konuyu bir bütünsellik içinde ele alması ve "gecekondu" olgusunu barınma/konut sorununu genelliği içinde değerlendirecek, çözümü uzun süreli bir uygulama süreci içinde aramasıdır. Bu nedenle Gecekondu Yasası, çeşitli maddeleriyle, nitelik ve özelliklerini tanımladığı gecekondu bölgeleri için, İmar Yasası'ndan ayrı bir imar düzeni getirmiştir.

Gecekondu Yasası, bu anlamda, yalnızca bir bağışlama yasası değildir. İçerdiği ayrıntılı hükümlerle, mevcut gecekondu alanlarında *iyileştirme* (islah) ve *arıtma* (tasfiye) bölgeleri oluştururken, geleceğe yönelik olarak da önleme bölgeleri ayrılmasını öngörmüştür.

Yasa ile tanımlanan,

- "İslah Bölgeleri" ndeki gecekondu sahipleri ve çevre koşulları iyileştirilecek,
- "Tasfiye Bölgeleri", bölgedeki gecekondu sahiplerine yeni barınma olanakları sağlandıktan sonra, bu yapıları arındırılacaktır.
- "Gecekondu Önleme Bölgeleri" nde ise dört tür uygulama yapılabilecektir:
- * Kamu eliyle, ucuz mülk ya da kiralık konut üretilecek,
- * İsteyenlere, konut yapmaya elverişli arsa sağlanacak,
- * Kenite yeni gelenlerin ilk günlerinde barınabilecekleri "konuk konutları" yapılacak,
- * "Nüve" ya da "çekirdek konut" denilen ve belli bir projeye dayalı olarak gerçekleştirilecek yapı başlangıçları yoksul ve dar gelirliilere verilecek; bunlar, bu çekirdek çevresinde gecekondu yapar gibi, kendi konutlarını kendileri yapacaktır.

İlk bakışta, mekan boyutunda sorunun bütün yönlerini gözettiği görülen Gecekondu Yasası, 30 yıldır yürürlükte olmasına karşın, bu süre içinde üç kez daha imar affı yasası çıkarılmıştır. Bu yasaların hiçbirisinin Gecekondu Yasası'nı yürürlükten kaldırmamış olması dikkat çekicidir. Daha açık bir deyişle, Yasa Koyucu, çıkardığı imar affı yasalarının, yine bir tür imar affı yasası olan Gecekondu Yasası'nın yerini aldığı iddiasında değildir. Ancak, özellikle büyük kentlerimiz, nüfus yönünden 2/

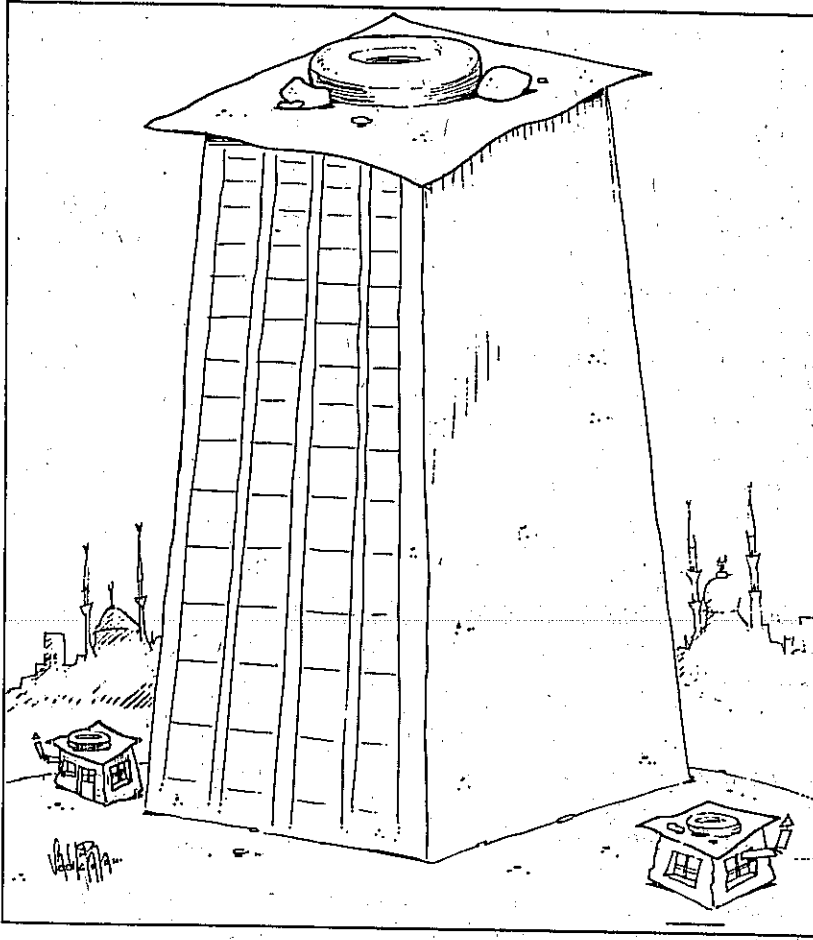
3'sini barındıran, mekan yönünden ise çok daha büyük oranda bir alanı kaplayan gecekondu bölgeleri için ayrı bir tüze anlamı taşıyan Gecekondu Yasası, siyasal iktidarlarca, nedense hiç anımsanmamaktadır. Oysa, "Belediyelere Arsa Sağlanması" başlıklı 3. maddesi ile "Fonların Teşkili ve Kullanılması" başlıklı 12, 13, 14 ve 15, maddelerinde yapılacak değişikliklerle, Gecekondu Yasası güncelleştirilebilir ve yeniden işlevsel kılınabilir.

Gecekondu Yasası hükümleri ile 30 yıllık uygulama döneminde yapılanlar karşılaştırıldığında ortaya çıkan görüntü oldukça öğreticidir. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı verilerine göre 1966 - 1993 yılları arasında, 367 yerleşim merkezinde, toplam alanı 17.679 hektar olan 627 Gecekondu Önleme Bölgesi belirlenmiş, yaklaşık 50.000 konut üretilmiştir⁵. Aynı dönemde, 808 İslah Bölgesi (16.174 ha.) ilan edilerek, bu bölgelerde temel altyapı hizmetleri sağlanmış; ayrıca, belirlenen 202 Tasfiye Bölgesi (1.325 ha.) gecekondu sahiplerinden arındırılmıştır.⁶ Sorunun nicel boyutlarıyla Yasa'nın uygulama sonuçlarının sayısal ifadeleri karşılaştırıldığında, Gecekondu Yasası'nın uygulanmasında, mutlak bir başarısızlıkla karşı karşıya olduğu görülmektedir. Sözkonusu başarısızlığın nedenleri, bugünkü imar affı yasası tartışmalarına yön verecek niteliktedir.

Herhangi bir sorunun çözümü için yasa çıkarmak, gerekli araçlardan yalnızca birisini sağlamanın ötesinde çok fazla bir anlam taşımamaktadır. Kitlesele göçe dayalı hızlı kentleşmenin yarattığı gecekondu olgusu, hakkında özel yasa çıkarılmış bir sorun olmasına karşın çözülmemiş olmakla, bu gerçeği açık biçimde kanıtlamıştır. Sorunun çözümü için gerekli ikinci araç, yasa ile varılmak istenen amaca ulaşmayı sağlayacak örgütlenme ve parasal kaynağın sağlanmasıdır. Gecekondu Yasası ile bir amaç tanımlanmış, ancak uygulama bütünüyle, bu amaca uygun donanımları olmayan örgütlere/kuruluşlara (belediyelere ve İmar ve İskan Bakanlığı'na) bırakılmıştır. Yasa'nın 12. ve 14. maddeleriyle oluşturulan iki fon ile de parasal kaynak sağlanması öngörülmüştür. Oysa, bu fonların gelir kaynakları, sorunun çözümü için gerekli harcamalar karşısında yetersizdir.

Her sorunun çözümü bir de, bu konudaki *niyet, istek ve kararlılığı* bağlıdır. Gecekonduların "...çok sayıda kentimizi istila etmekte olan bir tehlike" olarak tanımlandığı dönemde, bu tehlikeden (sorundan) kurtulmak için "özel" bir yasa çıkarılmış olduğuna göre, niyet ve isteğin bulunduğunu söylemek mümkündür. Ancak, saptanan sorunun çözümü için aynı düzeyde gerekli kararlılığın gösterilmediği de bir gerçekliktir. 775 sayılı Yasa'nın 30 yıllık uygulama döneminde yapılanların nicel ifadesi bu gerçeği

Gecekondu sorununa yalnızca mekansal boyutta çözümler öngörmekle birlikte, öteki bütün "imar affı" yasalarından farklı nitelikte hükümler de taşıyan 775 sayılı Yasa'nın en önemli özelliği, konuyu bir bütünsellik içinde ele alması ve "gecekondu" olgusunu barınma/konut sorunu genelliği içinde değerlendirecek, çözümü uzun süreli bir uygulama süreci içinde aramasıdır.

manlardaki tartışmalar sırasında, imar affına karşı çıkanlarca da anımsanmaması şaşırtıcıdır.

3. İmar Affı Yeniden Gündemde

Geçtiğimiz yaz aylarında, RP-DYP Koalisyon Hükümeti'nin kurulmasıyla birlikte, imar affı tartışmaları yeniden başladı. Bir yanda, her zaman olduğu gibi, gecekondu bölgelerinde yaşayan kent yoksullarının içinde bulunduğu sıkıntıları dile getirerek imar affını savunanlar, öte yanda ise, çeşitli gerekçelerle bu girişime karşı çıkanlar saf tutmuş durumdadır. Tarafların, buldukları safa göre, sorunun bir ya da birkaç yanını öne çıkardıkları, öznel değerlendirmelere dayalı bir yaklaşım içinde oldukları görülüyor. Türkiye'nin son 50 yıldaki en önemli konuları arasında yer alan gecekondu olgusuna, her zaman olduğu gibi, yine öznel değerlendirmelerle yaklaşılmasını anlamak mümkün değildir.

1980'li yıllara değin, kent yoksullarının tekil uğraşlarıyla yapılagelen gecekondu, artık daha çok, örgütlü güçlerce işgal edilen kamuya ait arazilerde, toplu olarak inşa ediliyor. Bu yeni süreçte, İstanbul - Sultanbeyli'de olduğu gibi, kısa bir sürede, kamu arazileri üzerinde, nüfusu yüzbinlerle ifade edilen ve tümüyle gecekonduardan oluşan yeni kent parçaları / ilçeler, belediyeler ortaya çıkıyor. Gecekondu üretim sürecindeki bu dönüşüm, olgunun değerlendirilmesine ve konut sorununun çözümüne yönelik yaklaşımları da doğrudan etkiliyor.

İmar affı tartışmalarında, affı savunmayan, ancak karşı da çıkmayan bir kesim, konuyu, yalnızca konut sorunu bağlamında ele alarak, gecekonduyu, kent yoksulunun, barınma sorununa, kendince bulduğu bir çözüm olarak gören geleneksel yaklaşımı sürdürüyor. Oysa bu değerlendirme biçimi, günümüzde, eksik, yüzeysel ve kategorik bir yaklaşım olarak niteleniyor. 1960'lı yılların ikinci yarısında yaygın kabul gören bu yaklaşımın bugün neden yetersiz olarak nitelendiğini açıklayabilmek için önce, o yıllardaki kentleşme olgusuyla ilgili "resmi" politikanın nasıl olduğuna değinmek gerekiyor. Bunun için, 1968-1972 yılları arasında kapsayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nının konuyla ilgili ilkelerini anımsamak yeterli olacaktır. "...Şehirleşme teşvik edilecek ve ekonomik bir itici alet olarak kullanılacaktır. Bu prensibin bir sonucu olarak, ekonomik faaliyetleri geliştirecek yatırımlar şehirleşmiş noktalara tekdüze edilerek, çevrelerini etkileyen merkezlerin meydana getirilmesine çalışılacaktır. Büyük şehirlerin büyümesi önlenmeye çalışılmayacak, aksine desteklenecektir"¹⁰. Görüldüğü gibi, İ.BYKP, kentleşmeyle ilgili "resmi" politikanın, emek piyasasındaki değerlerin her zaman düşük kalmasını amaçlayan uygulamaların desteklenmesine yönelik olduğunu özlü biçimde

1980'li yıllara değin, kent yoksullarının tekil uğraşlarıyla yapılagelen gecekondu, artık daha çok, örgütlü güçlerce işgal edilen kamuya ait arazilerde, toplu olarak inşa ediliyor. Gecekondu üretim sürecindeki bu dönüşüm, olgunun değerlendirilmesine ve konut sorununun çözümüne yönelik yaklaşımları da doğrudan etkiliyor.

Sadık Pala
"İstanbul'un Geleceği Karikatür Albümü"
TMMOB Şehir Pl. Odası İstanbul Şubesi 1996

açıkça göstermektedir. Bu kararlılığın olmadığını gösteren çok daha açıklayıcı bir başka örnek, Anayasa Mahkemesi'nin, Gecekondu Yasası'nda fon gelirlerinin sayıldığı 14. maddenin "b" bendinde⁷ yer alan "Sosyal Sigortalar Kurumunun" ifadesinin Yasa metninden çıkarılmasına ilişkin kararından⁸ sonra merkezi yönetimin aldığı tutumdur. Bakanlar Kurulu adına Yasa'yı yürütmekle görevli İmar ve İskan Bakanlığı (1984'ten sonra Bayındırlık ve İskan Bakanlığı), kararı, Anayasa Mahkemesi'nin "b" bendini tümüyle iptal ettiği şeklinde algılamış⁹ ve bu bendde sayılan öteki kuruluşlardan da fona kaynak aktarma yolunda hiçbir çaba harcamamıştır. Böylece, zaten yetersiz gelir kaynaklarıyla oluşturulan fonun, burada sayılan kuruluşlardan sağlanacak gelirlerden de yoksun kalmasıyla, Yasa'nın öngördüğü uygulamalar büyük ölçüde aksamış, giderek, 775 sayılı Yasa'nın varlığı bile adeta unutulmuştur. İmar affı yasaları gündeme geldiğinde, ilgililer arasında Gecekondu Yasası'nın hemen hiç tartışma konusu yapılmaması, bu nedenlerle şaşırtıcı değildir. Ancak, yasal düzlemde, sorunun çözümünü için birçok araç sunan bu Yasa'nın, son za-

PLANLAMA
96 / 1 - 4

ifade etmektedir. Bugün yetersiz bulunan yukarıdaki yaklaşım bu kentleşme politikasının başat olduğu döneme özgü eleştirilere dayanmaktadır ve artık aşılması gerekmektedir. Gecekondu bölgeleri, yine emek piyasasındaki değerin düşük kalmasını sağlayan yedek işgücü deposudur ama, buralardaki mülkiyet dokusu 1980'li yılların öncesine göre çok değişmiştir ve bu değişiklik, gecekonduyu, "kent yoksulluğunun, barınma sorununa, kendince bulunduğu bir çözüm" olmanın çok ötesine taşımıştır. Daha da önemlisi, bu durum, gecekondu alanlarındaki yaşamın pek çok yönünü doğrudan etkilemektedir.

Önce, devlet güçlerince sindirilen, daha sonra, 2981 sayılı Yasa'nın sağladığı olanaklarla sistem içine çekilen gecekondu halkının egemenliğinden kurtarılan(!) gecekondu bölgeleri, 1980'li yıllar boyunca, kentsel yaşamın örgütsüz halktan arındırılan pek çok alanında olduğu gibi, örgütlü yağmacı ve vurguncuların denetimine girmiştir.

Bugün, Türkiye'deki gecekonducuların yaklaşık yarısının; İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerdeki 2/3'sinin kiralık olarak kullandığı bilinmektedir. Dolayısıyla, yeni bir imar affı, buralarda oturan ve gerçekten yoksul insanlara değil, bu gecekonducuların sahiplerinin servetlerine büyük katkılar sağlayacaktır. Konuyla ilgili yasada "oturanları" gözetilen hükümler yer alsın sonuç değişmeyecektir. Çünkü, "savunmasız" gecekondu yoksullarının "evsahipleriyle" başa çıkabileceği düşünülemez. Kaldı ki, son günlerde yeniden gündeme getirilen imar affına yönelik olarak, ilgililerce yapılan açıklamalara göre, yasa taslağı hazırlanırken, "haksahibi" belirlenmesinde çıkış noktası, her zaman olduğu gibi, yine gecekondu sahipleri olacaktır.

İmar affını savunan tarafların başında gelen hükümetçe yapılan açıklamalarda, çıkarılması düşünülen imar affı yasasının hazırlıkları sırasında, ilk kez, devletin gecekonducuların yer aldığı arazilerin kendisine ait olduğunu anımsadığı görülmektedir. Ancak bu, onyıllardır işgal edilirken sahip çıkılmayan arazilerin, "kamu yararı" doğrultusunda değerlendirilmesi için anımsanması anlamına gelmiyor. Son yıllarda, tüm dünyada estirilen "bütün kötülüklerin kaynağı kamu mülkiyetidir" rüzgarını arkasına alan bir anlayışla anımsanan hazîne arazilerinin, özelleştirilmesi ve bu yolla bütçeye yeni kaynak sağlanması amaçlanıyor. Asıl amaç bu olunca, önceki imar affı yasalarının uygulama sonuçlarını bilenler için, çıkarılacak yeni imar affı yasasıyla getirilecek öteki hükümler, çok da anlamı olmayan ayrıntılar olarak duruyor.

Siyasal iktidarlara yön ve biçim veren egemen ideolojinin planlama karşıtı karakterinin yarattığı olumsuzluklar gözardı edilmeden incelendiğinde,

yaşadığı yer verilmesi düşünülen "planlı, düzenli ve sağlıklı yaşanabilir kentsel çevrelerin oluşturulması" gibi ifadelerin ne denli anlamsız ve içeriği boşaltılmış söylemler olduğu görülüyor. Binlerce hektar kamu arazisini işgal eden ve bu işgal sonrasında en pahalı kentsel gelişmeye yol açanlara karşı, yürürlükteki mevzuatı uygulamayan yönetimlerin, araziler özelleştirildikten sonra "kentsel yenilenme ve gelişme plan ve projeleri" hazırlayarak, bu alanlarda "sağlıklı yaşanabilir kentsel çevreler oluşturacağı" bekleyebilir miyiz? 30 yıldır, 775 sayılı Gecekondu Yasası'nın sağladığı olanaklarla, mülkiyeti kamuya ait ve kamulaştırılabilecek boş alanları planlayarak arsa üretilip, sorunun önünü almak gibi çok daha akılcı ve kolay bir yol varken, bunu yapmayan yönetimler eliyle bu tür kentsel çevreler yaratmanın olanaksız olduğu bilinmiyor mu?

Öte yandan, imar affını savunanların söylemlerindeki "planlama" sözünün, kıt kaynakların en akılcı biçimde kullanılmasının yol ve yöntemlerini saptama eylemi olarak da tanımlanabilen planlama kavramıyla hiçbir ilgisinin olmadığı görülüyor. Gündeme getirilen imar affı yasasıyla, bir yandan, hazine arazilerinde, planlama(!) adıyla yapılacak düzenlemelerle yaratılacak olan arazi rantının çekiciliğinden yararlanarak bu alanların "özelleştirileceği", öte yandan, "yoksul gecekondu için gecekonducuları yasalastırma" söylemiyle gecekondu mafyasına, karşılığı ödenmemiş haksız kazanç yolları açılacağı anlaşılıyor.

İmar affı hazırlık çalışmalarında, bütün gecekondu bölgelerinin, Yasa'nın yürürlüğe girişinden sonraki 24 ay içinde planlanması; 12 ay içinde de kadaströ ve tescil işlemlerinin bitirilmesi öngörülmüyor. Oysa, bugün Türkiye'deki gecekondu sayısı, bunların kentlere dağılımı, hangisinin hangi tarihte yapıldığı ve hangi imar affı yasasından yararlandığı, son imar affı yasasından sonra nelerde ne kadar gecekondu yapıldığı, çeşitli kentlerdeki mülk ya da kiralık gecekondu sayısı vs. vs. bile bilinmiyor. 30 yıldır yürürlükte olan 775 sayılı Gecekondu Yasası'na göre, tüm Türkiye'de ilan edilen ve planı yapılan ıslah bölgeleri toplamının yalnızca 16.174 ha. olduğu anımsanırsa, Yasa'nın yürürlüğe girişinden sonraki 24 ay içinde, bütün gecekondu bölgelerinde, tüm planlama çalışmasının bitirilmesi konusundaki hükmün ne denli gerçekçi olduğu görülecektir.

Bugüne değin çıkarılan bütün imar affı yasalarında bulunan "müraعات sahibinin bu Kanundan yararlanabilmesi için kendisinin veya eşinin veya reşit olmayan çocuğunun yapı yapmaya uygun bir arsaya veya bir yapıya sahip olmaması esastır" hükmünün bu kez de benimsendiği anlaşılmaktadır. Ancak, "gecekondu" denildiğinde, tek katlı ve genellikle derme-

Önce, devlet güçlerince sindirilen, daha sonra, 2981 sayılı Yasa'nın sağladığı olanaklarla sistem içine çekilen gecekondu halkının egemenliğinden kurtarılan(!) gecekondu bölgeleri, 1980'li yıllar boyunca, kentsel yaşamın örgütsüz halktan arındırılan pek çok alanında olduğu gibi, örgütlü yağmacı ve vurguncuların denetimine girmiştir.

Hangi niyetle
hazırlanıldığından
bağımsız olarak,
günümüz
koşullarında
çıkartılacak imar
affı yasınının,
hazine arazilerini
yağmalayanları
ödüllendirmenin
ve bunlara, kamu
kaynaklarından,
yeni olanaklar
sağlamanın
ötesinde işlev
görmesi mümkün
değildir.

çatma yapılmış yapıların akla geldiği dönemde geçerli olan bu hükmün, "apartman gecekondular" için nasıl uygulanacağı tartışmaya değer bir konudur. Yine bütün imar affı yasalarında bulunan ve şimdi de benimsenen bir başka ortak hüküm, "birden fazla gecekonduyu için başvuru" yapılamaması ve haksahibi olunamamasıdır. Buna göre, eğer bir aile, arazide yanyana (bitişik ya da ayrı) yapılmış birkaç gecekonduya sahipse ve eğer aile üyelerinden herhangi birisinin yapı yapmaya uygun bir arsası ya da yapısı bulunmuyorsa, o aile sahip olduğu gecekondulardan yalnızca birisi için imar affından yararlanabilecektir. Bir başka aile, gecekondularını çok katlı bir yapı olarak yaptıysa, kat sayısına ve bağımsız kullanılabilir daire sayısına bakılmaksızın, o yapı "bir" gecekonduyu sayıldığı için aile yapının (dairelerin) tamamı için haksahibi olacaktır. Bu tartışma, çeşitlendirilerek sürdürülebilir. Örneğin, buradaki birinci örnek aile üyelerinden birisi, ikinci örnek aileye ait apartman gecekondudan yalnızca bir daire satın almışsa, tercih yapmak durumunda kalacaktır. Ya arazi üzerindeki tek katlı gecekondularından birisi için ya da apartman dairesi için haksahibi olmayı seçecektir. Oysa ikinci aile için böyle bir tercihte bulunma zorunluluğu yoktur; o, elinde bulundurduğu bütün daireler için haksahibi olacaktır.

Yalnızca bu konudaki tartışma bile, yeni bir imar affının, gecekonduda yaşayan kent yoksullarının barınma sorununa hiçbir çözüm getirmeyeceği gibi, pekçok yeni soruna yol açacağını göstermektedir. Hangi niyetle hazırlandığından bağımsız olarak, günümüz koşullarında çıkartılacak imar affı yasınının, hazine arazilerini yağmalayanları ödüllendirmenin ve bunlara, kamu kaynaklarından, yeni olanaklar sağlamanın ötesinde işlev görmesi mümkün değildir. Bu gerçekten hareketle, barınma gereksinimi içindeki kent yoksullarına hiçbir çözüm sunamayacağı belli olan imar affı girişimleri artık gündemden çıkarılmalıdır.

Sonuç

Gecekonduyu ve kaçak yapılaşma sorununun, ne imar affı ile ne de yapılmış yapıları yıkarak çözülebileceği görülmüştür. Temel olan, gecekonduyu ve kaçak yapıyı doğuran gereksinimi ortadan kaldıracak çözümlerin üretilmesidir. Buradaki çıkış noktası, 775 sayılı Gecekonduyu Yasası'nın da temel felsefesini oluşturan, imar aflarıyla sonuçta yapılanın başlangıçta ve planlı olarak yapılmasını sağlayacak işleyişin kurulmasıdır.

Kentsel gelişmenin bedelini kentte yaşayan herkes ödüyor. Bu bedelin ödenebilirlik düzeyi kentsel yaşamın kalitesini belirliyor. Günümüzde, Türkiye'nin birçok kentinde, bu bedel öylesine

büyük boyutlara varmıştır ki, ödenemediği için, kentliler kent yaşamının niteliğinden ödün vermek zorunda kalmakta, beklenti düzeylerini olabildiğince düşük tutmaktadırlar. Kurgusu spekülasyon ve ranta dayalı; üretimi özendirilmeyen bir ekonomik yapılanmanın doğal sonucu olan bu durumu "veri" kabul eden anlayışlarla, bugüne değin 11 kez denenmiş bir çıkmaz yol olan imar affının bir kez daha denenmesi yerine, kentsel sorunlara iktisadi, toplumsal ve fiziksel bütünlüğü olan gerçek kent planlarıyla çözümler üretilmesi gerektiği artık kavranmalıdır.

Aralık 1996

Dipnotlar

- 1 Bunlar, sırasıyla; 5218, 5431, 6188, 327, 775, 1990, 2805, 2960 2981, 3086 ve 3290 sayılı yasalardır.
- 2 Ahmet UZEL, İmarla İlişkin Bağışlamaların Gelişimi ve Değerlendirilmesi, Ankara 1986, Kent Koop Yayınları.
- 3 Tankut ÜNAL, İmar Kanunu'nun Çıkarılması ve İmar ve İskan Bakanlığı'nın Kurulmasındaki Amaçlar ve Uygulamada Varılan Sonuçlar, Türkiye 1. Şehircilik Kongresi, Cilt 2, s.149, Ankara, 1982
- 4 İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Araştırma Dairesi, 13 Büyük Şehirde Gecekonduyu, Ankara 1965, "Giriş" Bölümü.
- 5 Cumhuriyetin 70. Yılında Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ankara, Ekim 1993, S.133 ve 154
- 6 Habitat II, Türkiye Ulusal Rapor ve Eylem Planı, Haziran 1996, S.28
- 7 Gecekonduyu Yasası'nın 14. maddesinin "b" bendi: Türkiye Emlak Kredi Bankasının, Sosyal Sigortalar Kurumunun, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı'nın yıllık bütçelerinden ve konut kredisi veren veya konut için yardım yapan kamu kaynaklı diğer kurumların yıllık bütçe ve programlarında bu maksatlarla ayrılan mablağlardan Bakanlar Kurulunca tespit edilecek belirli miktarları,
- 8 Anayasa Mahkemesi'nin bu konudaki 29.06.1971 gün ve E. 1971/19, K. 1971/61 sayılı gerekçeli kararı 10 Şubat 1972 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.
- 9 Bakanlıkça bastırılan 775 sayılı Gecekonduyu Kanunu metninde de 14. maddenin "b" bendinin Anayasa Mahkemesi'nce lümlüyle iptal edildiği belirtilmektedir.
- 10 İl. B.Y.K.P. Bölgesel Gelişme, Şehirleşme ve Yerleşme Sorunu, Ankara 1967

İmar Islah Planlarının Ankara Kent Makroformu Üzerindeki Yoğunluk Etkileri⁽¹⁾

Kübra CİHANGİR ÇAMUR

"Toplumsal etkileşim ve alışverişin başlıca alanı olarak kent, çevresinde ve içinde ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın, halkın çoğunluğunun refahı ve toplumsal barışın, uyum sağlama kapasitesi ve teknik, toplumsal, kültürel ve siyasi yeniliklerin, geleceğimizin şekillendirilmesi ve insanlığın ilerleyişine ve uygarlığımızın geleceğine yenilenmiş bir bakış açısının belirleneceği temel insani yerleşimdir... Sürdürülebilir insani gelişme, kentlerimizin geleceğinin tasarlanmasında ve örgütlenmesinde temel kavram olmalıdır."⁽²⁾

Sosyo-ekonomik süreçlerin dışsal dinamikler ile, doğal gelişim hızının çok üzerinde gelişmesinin neden olduğu dengesiz büyüme, hemen hemen bütün gelişmekte olan ve geri kalmış ülkelerin kentleşme olgularında "gecekondu" ile mekana yansımıştır. Ülkemizde de, hızla büyüyen kentlerin yasal gelişme alanlarını çevreleyen ve çoğunluğu kamu mülkiyetindeki topraklar üzerinde yer alan gecekondu türü konut oluşumları, az gelişmiş sosyo-ekonomik ve siyasal yapının, alt gelir gruplarının düşük maliyetli konut istemi-ne, yeterli sunumu üretememesi sonucu ortaya çıkmıştır.

Barınak sorununu yasal çerçevede çözemeyen insanların, başlangıçta "geçici barınak" olarak düşündükleri gecekondu, süreç içinde sistemin genelindeki çarpıklıkların artmasıyla, mekansal yayılmasına paralel, sosyo-kültürel ve siyasal içeriğiyle de kentlerimizin gözardı edilemeyecek parçaları durumuna gelmişlerdir.

Siyasi erkin gecekondu yapısının engellenmesi; engellenemeyeceğini anladıktan sonra da isla-

hına yönelik gerçekleştirdiği yasal düzenlemeler, 1948 yılında 5218⁽³⁾ sayılı yasa ile başlamış, "gecekonduyunun kent mekanına rantta dönüşerek yansımalarının sorumluları" olarak değerlendirilebileceğimiz 2805,⁽⁴⁾ 2981 ve 3290 sayılı yasalar ile sürmüştür.

Bu yazının özünü oluşturan "gecekonduyunun islahı" olgusu, 1980 öncesi çıkarılan gecekonduyla ilgili yasalarda da yer almış, 80'li yılların ortalarından başlayarak "kentsel rant dağıtım aracı"na dönüşmesi boyutuyla güncellik ve ivme kazanmıştır.

İmar islah planlarının yap-satçı konut üretim sürecine sağladığı hazır altyapı, 80'lerin sonları, 90'ların başlarında bu alanlarda hızlı bir mekansal dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur. Islah planlarının bu derece çabuk ve yaygın uygulama alanı bulmasında, kentin merkeze yakın dolayısıyla çanak içinde sunduğu yasal arsa stokunun tükenme sınırına dayanmış olması önemli bir etkidir. Kompakt yapısının neden olduğu sorunları, 1990 Nazım ve 2015 Yapısal Plan öngörülerini doğrultusunda dışarı açılarak çözmeye çalışan Ankara, bütün kent için seri biçimde üretilen islah planları sayesinde, hiç öngörülmeyen bir çanak içi yapı ve nüfus yoğunlaşması olasılığı ile karşı karşıya kalmıştır. Üretilen planların hızla gerçekleşmeye başlaması, öncelikle kentsel altyapı ve sosyal donatıların üzerinde baskıların oluşmasına, giderilmesi neredeyse olanaksız çevre kalitesi bozulmalarına yol açmış ve açmaya devam etmektedir.

Bu çalışma, islah planlarının varolan özgün fiziksel dokuya olumsuz etkileri yanında, getirecekleri yoğunluk artışı ve sosyal donatı eksikliği açısından irdelenmelerinin sonuçlarını ve gerekli

1986 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Lisans, 1991 yılında ODTÜ Bölge Planlama Anabilim Dalı'ndan Y. Lisans derecesi aldı. 1994-1996 yılları arasında Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu üyesi olarak görev yaptı. Halen A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Kent ve Çevre Bilimleri Kürsüsü'nde doktora çalışmalarını sürdürmekte ve Gazi Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

İmar İslah planlarının yap-satçı konut üretim sürecine sağladığı hazır altyapı, 80'lerin sonları, 90'ların başlarında bu alanlarda hızlı bir mekansal dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur.

düzenlemelerin geç kalınmadan yapılması zorunluğunu ortaya koymak üzere 1988-1991 yıllarında gerçekleştirilmiştir. İslah planlarının kağıt üzerinde kalmayıp gerçekleşmesinin, Ankara kentinin mevcut yoğunluk yüzeylerini nasıl değiştireceği ve 2015 Ankara'sı için önerilen makroformu nasıl etkileyeceği çalışmanın teması olarak belirlenerek aşağıdaki sorulara yanıt bulunmaya çalışılmıştır:

- İslah planlarının Ankara kentinin varolan nüfus yoğunluklarını ne ölçüde değiştireceği,
- "Ankara 2015" ile önerilen yapısal kararları nasıl etkileyeceği,
- İslah planlarının gecekondularının sağlıklılaştırılmasında bir araç olarak nasıl kullanılabilirliği.

Çalışmaya veri olarak, Ankara gecekondular alanları için üretilen ıslah planlarının sunduğu:

- kullanılan planlama yaklaşımı,
- mevcut ve öneri brüt-net yoğunluklar
- mevcut ve öneri sosyal donatılar, vd.

bilgiler, bir araya getirilerek, Ankara kent bütünü üzerindeki mekansal, dolayısıyla niteliğe ilişkin değişimler sergilenmeye çalışılmıştır. İslah planları ele alınırken, gecekonduların farklılık gösteren özelliklerine göre (eğim, jeolojik yapı, mülkiyet, arazi kullanımı, vd.) farklı yaklaşımlar benimsenmekle birlikte (harita 1), yaklaşık % 60 oranı ile, varolan dokunun yenilenmesini öngören yaklaşım öne çıkmıştır. Böylece, Tablo 1'de verilen ve sağlıklı bir kentsel gelişim için kabul edilemez olarak nitelenebileceğimiz sosyal donatı önerileri ortaya çıkmıştır.

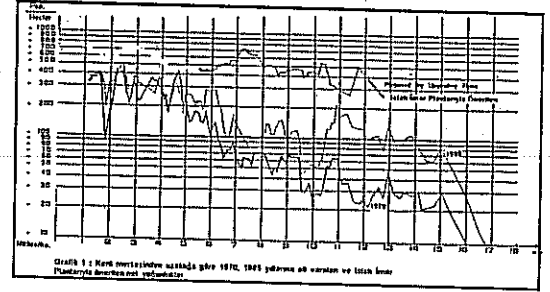
Tablo 1: Onaylı İslah Planlarından Elde Edilen Öneri Eğitim ve Yeşil Alan Durumu(*)

İlçe	Gecekondular alanı (ha)*	Eğitim Alanı (m ²)		Yeşil Alan (m ²)	
		İslah İmar Planı Önerisi	3194'ün Standartı	İslah İmar Planı Önerisi	3194'ün Standartı
1 820	1.4	4	1.3	7	Altındağ
1 341	1.2	4	0.9	7	Çankaya
1 962	0.7	4	1.5	7	Keçiören
3 615	0.7	4	1.5	7	Mamak
901	1.2	4	2.0	7	Yenimahalle
9 639	1.0	4	1.5	7	Toplam- Ort.

*Bu tablodaki bilgiler Ocak-1991 tarihinde onaylanmış ıslah planı verileri kullanılarak elde edilmiştir.

Gecekondular bölgeleri, Ankara kent merkezinde 6-11 km yarıçapında dairesel bir kuşak içinde yer almaktadırlar. İslah planlarının artırıcı etkisiyle, yoğunluk bu bölgede ortalama 100 kişi/ha.dan 450

kişi/ha.a çıkmaktadır. 1970 ve 1985 yıllarına ait grafikler birbirleriyle yaklaşık bir paralellik ve kent merkezinden uzaklaştıkça düşen bir eğri sunarken, ıslah planlarıyla önerilen yoğunluklar ile 6-11 km.ler arasındaki bölgenin yoğunluk yüzeyinin eğiminin çarpıcı bir şekilde yükselmesine neden olmaktadır. Böylece Ankara'nın merkezden uzaklığa göre negatif eğimli yoğunluk yüzeyleri grafiği, gelişmiş batı ülkelerinin kentlerine benzerken, ıslah imar planları ile eklenen yoğunluklar durumu tersine çevirerek, az gelişmiş ülke kentlerinin kompakt ve yığılım, sığra yakın eğimli yoğunluk yapılarına dönüşmektedir.

Grafik 1: Kent Merkezinden Uzaklığa Göre 1970, 1985 Yıllarına Ait Varolan ve İslah Planlarıyla Önerilen Net Yoğunluk Eğrileri (Ocak 1991)

Olası yoğunluk yüzeylerinin irdelenmesi (ıslah planlarıyla önerilen brüt yoğunlukların mekansal gösterimi için harita 2 verilmiştir), ıslah planlarının Ankara kent makroformu üzerindeki bozucu, yıpratıcı, sorun üretici etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Yapısında varolan kompaktlığı artırarak ve Yasa'nın sunduğu ayrıcalıklarla, sosyal donatı, teknik altyapı için gerekli hiçbir standardı sağlamadan ve hiçbir üst ölçek plan kararı dikkate alınmadan üretilen bu planlar sorun çözücü olmaktan uzak, kent bütününe yükleyecekleri ek yükler ile mekana yansıkça neden olacakları sorunlarla, yuvarlanarak büyüyen kartopu saflığında, bir çığ gibi kentin üzerine gelmektedir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, ıslah planlarının gerçekleştikleri takdirde ait oldukları kent parçalarının yoğunlukları, iki-dört misli arasında değişen oranlarda artıracaklardır. Özellikle yap-sat türü konut üretimine uygun rantı sağlayan, yasal gelişme alanlarına yakın bölgelerde hızlı bir yenilenme ve yoğunluk artış süreci 80'li yılların sonlarından itibaren, Keçiören ve Çankaya İlçe Belediye sınırları içinde yer alan ıslah planlı gecekondular bölgelerinde mekana yansımaya başlamıştır. Ödücü ve taraflı siyasal yaklaşımlar sonucu yap-sat sürecini hızlandırıcı bir yaklaşım içine girilerek, Yasa'nın getirdiği yapı yüksekliğinin dört katı geçemeyeceği yönündeki hüküm, ıslah planlarının büyük bölümünün hiçbir standart gözetilmeden dört kat olarak planlanmasına yol açmıştır.

Tablo 2. İmar Islah Planlarıyla Getirilen Nüfus ve Yoğunlukların Ankara Nazım Planı (1990) Önerileriyle Karşılaştırılması

İLÇE	GECEKONDU ALANI	NÜFUS			YOĞUNLUK (brüt)		
		Varolan	Islah İmar Planı Önerisi	Nazım Plan Önerisi	Varolan	Islah İmar Planı Önerisi	Nazım Plan Önerisi
Altındağ	1 820	233 852	469 580	455 100	128	258	150
Çankaya	1 341	119 602	325 655	434 200	89	243	200
Keçiören	1 962	229 181	626 355	197 000	117	319	100
Mamak	3 615	322 722	670 036	622 050	89	185	150
Yenimahalle	901	226 847	524 229	198 750	177	582	150
Toplam-Ort.	9 639	1 132 254	2 615 855	1 907 100	120	317	150

İmar Islah Planlı Gecekondu Alanları: Ankara Kenti İlçe Belediyeleri'nde 1991 yılı başına kadar yapılmış olan 1/1000 ölçekli Uygulama İmar Islah Planları veri olarak alınmıştır.

Yoğunluk yüzeylerindeki değişimler, 2015 Plan önerileriyle karşılaştırıldığında Plan'ın temel dayanaklarıyla çeliştiği görülmektedir. Bu plan için yapılan çalışmalar, Ankara'nın varolan kompakt ve yoğun yapısının neden olduğu:

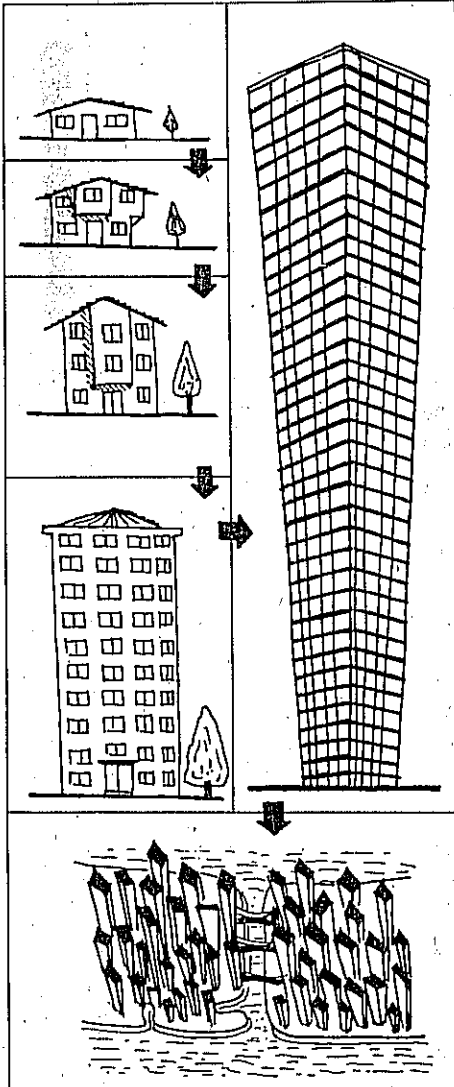
- Kritik boyutlara ulaşan hava kirliliği sorunu,
- Varolan dokunun yoğunlaştırılmasına yönelik plan değişiklikleriyle, kentsel servisler açısından düşük standartlı çevrelerin yaratılması,
- Topografik yapının neden olduğu yüksek maliyetli kentsel altyapı inşası ve işletmesi, vd. sorunlara, kentin bundan sonraki gelişmelerini desantralize ederek (çanağın dışına önererek) çözüm yolu aramıştır.

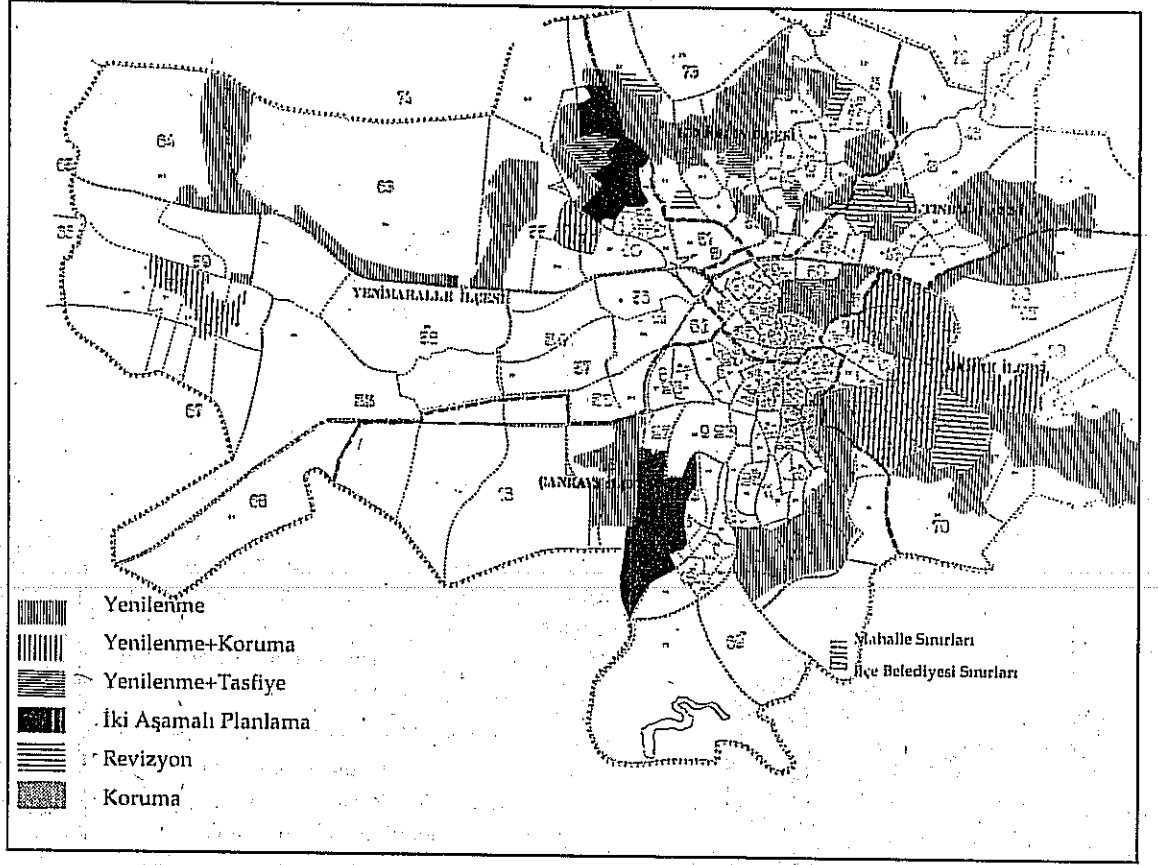
Bu gerekçeler üzerine kurgulanmış 2015 Plan'ın geçerliliği ıslah planları ile tartışmalı duruma gelmiştir. Çünkü, ıslah planları ile gecekondu bölgelerinin nüfus taşıma kapasitesi Ankara kentinin 2030 yılına kadar artacak nüfusuna yetecek düzeye çıkarılmaktadır. Bu ise kentin çanak sınırları içine sıkışıp kalması anlamını taşımaktadır ki, kentin böyle bir yoğunlaşmayı kaldıramayacağı açıkça ortadadır. Bu bağlamda, "ıslah planı" yerine "takrip planı" sözcüklerinin kullanılması gerçeklere daha uygun olacaktır.

Sonuç olarak, çözüm kent makroformunun desantralize edilmesinde yatmaktadır. Hava kirliliği ve kentsel yaşam kalitesinin düşüklüğü bunu gerekli kılan en önemli etkenlerdir. Yeni gelişmeleri, kent çanağı dışında aramak ve yönlendirmek, yarımsal bir seçme olarak ortadadır.

Bu çalışmaların verileri, ıslah planı üretim sürecinin yeniden ve anlamına uygun olarak yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Gecekondu ve gecekondu bölgelerinin sağlıklılaştırılmasında ıslah amaçlı, yeni ve farklı çözümler, ıslah planlarının taşıdığı avantajlar gözönünde bulundurularak üretilmelidir. Çünkü, aslında ıslah planları anlamına uygun olarak:

Yoğunluk yüzeylerindeki değişimler, 2015 Plan önerileriyle karşılaştırıldığında Plan'ın temel dayanaklarıyla çeliştiği görülmektedir

Harita: 1 Ankara Kenti İslah Planı Yaklaşımları (Ocak 1991)

Ödücü ve taraflı siyasal yaklaşımlar sonucu , yap-sat sürecini hızlandırıcı bir yaklaşım içine girilerek, Yasa'nın getirdiği yapı yüksekliğinin dört katı geçemeyeceği yönündeki hüküm, islah planlarının büyük bölümünün hiçbir standart gözetilmeden dört kat olarak planlanmasına yol açmıştır.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

- ekonomik sistemin sürekliliğine katkıda bulunmasıyla,
 - kent yoksullarının barınak gereksinimine yanıt vermesiyle,
 - sağladığı sosyal dayanışma ortamıyla,
- düşük gelir gruplarının kentte tutunabilmesine de bir tür destek işlevi gören gecekondu bölgelerinin çevre kalitelerinin yükseltilmesinde, önemli bir araç olarak karşımıza durmaktadır.

Ankara metropoliteninde makroformun ve varolan altyapının kısıtlarına uygun gecekondu islahının yapılabilmesi için, öncelikle ölçekler arası ilişkilerin kurulması ve planların bütünlük içinde yeniden ele alınmasına acil gereksinim vardır.

İyileştirmeye yönelik revizyon planları üretilirken aşağıdaki noktalar gözönünde bulundurulmalıdır:

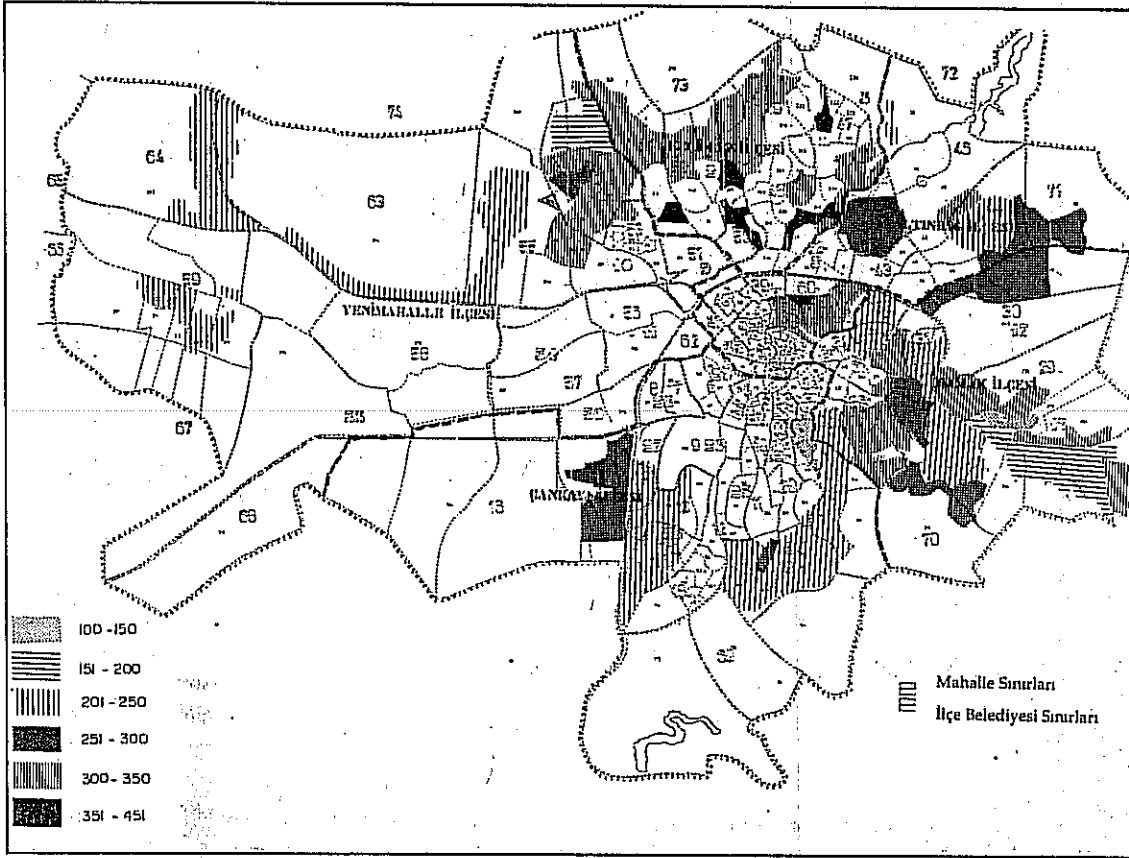
- Varolan dokunun yıkılıp yeniden yapılmasını öngören planlama yerine, konut stoku standartlarının yükseltilmesine yönelik alt ve üst yapı (mekansal ve sosyal servislerin sunulması) projelerinin geliştirilmesi,
- Eğer yenileme, bazı bölgeler için zorunluluk ise, sağlıklı bir çevrenin oluşmasına yönelik

standartları sağlayan ve çanak içindeki yapı yoğunluklarını gözetten bir planlamanın ortaya konması,

- Aynı zamanda, yerleşime sakıncalı alanlarda yeralan gecekonduların tasfiyesini öngören stratejik bir planlama yaklaşımının uygulamaya geçirilmesi.

Bu çalışmanın diğer önemli noktasını, islah imar planları kapsamında araştırılması ve yanıt bulunması gereken soruları ortaya koymuş olması oluşturmaktadır. Çünkü, incelenen yaklaşım Türkiye'ye özgü olmasıyla ve Ankara kentinin problemlerini çözmek yerine artırmasıyla öne çıkmaktadır. Bu durumda, aşağıdaki sorular hala tartışmaya açıktır:

- İslah planları yeniden ele alınabilir mi ve gecekondu bölgelerinin varolan yoğunlukları korunabilir mi?
- Bu planların tümü gerçekleştirilebilir nitelik taşımakta mıdır? Yanıtın 'hayır' olduğu alanlardaki gecekonduyun islahına yönelik gerçek çözüm yöntemleri neler olabilir?

Harita 2 İslah Planlarıyla Önerilen Brüt Yoğunluklar (ikişi/ha.) (Ocak 1991)

Dipnotlar

- 1- Kübra CİHANGİR ÇAMUR tarafından, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Bölge Planlama Programı'nda, 1991'de tamamlanan Yüksek Lisans Tezi, "Improvement Plans for Ankara metropolitan Area: Spatial Effects of Improvement Plans on City Macroform" konulu çalışma kaynak olarak kullanılmıştır.
- 2- "Dünya Kentler ve Yerel Yönetimler Kurultayı Deklarasyonu" "San Malin", İstanbul, m30-31 Mayıs 1996, ADA-Kentliyim, 96/3, s. 42.
- 3- 5218 Sayılı Yasa (14.06.1948): Ankara Belediyesi'ne, Arsa ve Arazisinden Belli Bir Kısmını mesken Yapacaklara 2490 Sayılı Kanun Hükmüne Bağlı Olmaksızın ve Muayyen Şartlarla Tahsis ve Temlik Yetkisi Verilmesi Hakkında Kanun.
- 4- 2805 Sayılı Yasa (16.03.1983): İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.
- 5- 2981 Sayılı Yasa (24.02.1984): İmar ve Gecekondu mevzuatına Aykırı Olarak Yapılan Yapılara Uygulanacak İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu'nun bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun.
- 6- 3290 Sayılı Yasa (22.05.1986): 24.02.1984 Tarih ve 2981 Sayılı Kanun'un Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun.

Islah İmar Planları İle Kentsel Arsa Rantlarının Yeniden Dağıtılması Kentte Refah Aktarımları Yaratmış Olabilir mi?

Ankara Örneğinde Bir Analiz Çalışması

1992 yılında DEÜ,
Şehir ve Bölge Planlama
Bölümü'nden Lisans
derecesi, 1996 yılında
ODTÜ Bölge Planlama
Anabilim Dalı'ndan Y.
Lisans derecesi aldı. Halen
ODTÜ Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü'nde
doktora çalışmalarını
sürdürmekte ve araştırma
görevlisi olarak
çalışmaktadır.

Tuna TAŞAN

1 980'lerde yasal olmayan konut ve arsa gelişimi-
miye çözüm olarak görülen ve uygulamaya
konulan Islah İmar Planlarının olumlu ve
olumsuz sonuçları halen tartışılan bir konu-
dur. Gecekonduların ıslah yolu ile yasallaştırılması
sürecinde uygulamada bir takım sorunlarla karşı-
laşılmıştır. Yeniden geliştirilen konut alanlarının sağ-
lıksızlığı ve çevredeki diğer konut alanlarıyla uyum-
suzluğunun yanı sıra, bu alanlardaki hizmet arzının
yetersiz ve düşük nitelikte olması bu sorunların ana
temasını teşkil etmektedir. Kent ve kentli açısından
bu uygulamanın ne tür bir ekonomik maliyetinin ol-
duğu; kimlerin veya hangi grupların bu yasallaştır-
ma ve dönüşüm sürecinden fayda sağladığı ise şüp-
hesiz konunun başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

Bu yazıda amaçlanan, sadece Islah İmar Planları
ile yaratılan dönüşüm⁽¹⁾ sonrasında ortaya çıkan ka-
zanç ve kayıpların, bu süreçte yer alan farklı çıkar
grupları açısından değerlendirmesini yapmak değil,
bu yolla elde edilen getirileri kentte yaşayan diğer
gelir gruplarının aynı kalitede konuta erişebilirlikleri-
yle karşılaştırmaktır. Bu yolla yasallaştırmanın son-
uçlarını "kentsel etik" açısından değerlendirmek ve
yasallaştırmayla ne tür bir eşitsizliğe yol açıldığını
göstermektir.

Gelişmekte olan ülkelerde devlet kaynakları sı-
nırlı ve yasal mekanizmalar bireylerin gereksinimlerini
karşılayamaz durumda ise yasal olmayan meka-
nizmalar, yasal mekanizmaların yerini almaktadır.
Yasal olmayan kentsel konut ve arsa gelişmelerinin
yasallaştırılması süreci, "kentsel populizm" in en
önemli sonuçlarından birisi olarak ortaya çıkmakta-
dır⁽²⁾. Bu tür gelişmelere gözyummakla kısa dönemli

bireysel çıkarları karşılayarak oy kazanmak, Türki-
ye'nin siyasal sisteminde gelenekselleşmiştir (Sunar,
1985). Zamanla devlet-birey ilişkileri patron-müşteri
ilişkileri ile tanımlanmaya başlamış, siyasi sistem
içinde yer alan gruplar, kaynakların dağıtılmasında
yasal süreçleri çeşitli düzeylerde etkileyerek kendileri-
ni destekleyen grupların istemlerini karşılamaya baş-
lamışlardır (Tekeli, 1994). Aynı süreci kentte de izle-
mek olasıdır. Castells'in (1983) tanımıyla kentsel
populizm, arsa, konut ve hizmet sunumu ile kitleler-
den destek alarak, bu gruplar üzerinde siyasi bir güç
kurma sürecidir⁽³⁾. Kentte yaşanan bu karşılıklı çıkar
ilişkilerinin sonuçlarına bakılacak olursa, kentsel po-
pulizm bir anlamda kentsel arsa rantlarının yeniden
dağıtılmasına bir müdahale biçimi olarak da tanımla-
nabilir.

Türkiye'de 1950'lerde başlayan kırdan kente göç
döneminde populist politikalar toplu bir tür
denge mekanizması yaratmıştır (Boratav, 1983).
1980'lere kadar, büyük sanayi yatırımları ile tarımda
makineleşme, ekonomik sorunlara çözüm olarak gö-
rülmeğe ydi. Kırsal alanlarda gelir düzeyi düşük ol-
duğundan, 'göç' olgusu bu gruplar için bir umut ya-
ratmıştı. Zamanla, kente gelen bu yeni göçmenler için
"yasal olmamak" bir tür yaşam biçimi haline geldi. Bu
yıllarda merkezi ve yerel yönetimlerin tarafından, popu-
list politikalarla bu grupların büyük kentlerde varlık-
larını sürdürebilmeleri için birtakım fırsatlar yaratıldı.
Bu dönemde kentte hizmet sunulmuş arsa miktarı sı-
nırlı olduğu için, yüksek arsa fiyatlarını karşılayama-
yan düşük ve orta gelir gruplarının kentsel arsaya eri-
şebilirlikleri düşüktü (TSBD, 1996). Devlet-veya yerel
yönetimler- ucuz ve hizmet sağlanmış arsa sunumu-

PLANLAMA
96 / 1 - 4

nu gerçekleştiremediğinden bu gruplar içinde yer alan yeni göçmenler konutlarını kendi kendilerine ve yasal olmayan yollardan sağlamak zorunda bıraktılar.

Yasallaştırma sürecinde göçmenlerin, politikacıların ve yöneticilerin davranışları farklı amaçlara dayanmaktaydı. İlk nesil göçmenler, acil gereksinimlerinin karşılanması için mevcut otoriteye karşı tavır almak yerine, onlarla aynı tarafta yeralmayı tercih etmişlerdir (Tekeli, 1994). Bu "aynı tarafta yeralma" davranış biçimi giderek göçmenler ve politikacılar arasında bir çeşit "konumunu koruma-sağlama" mekanizmasına dönüşmüştür. Yerel yönetimlerin politikadan arındırılmaması, seçim dönemlerinde ilk gündeme gelen konunun "imar afları" olmasına yol açmıştır. Affın geleceğinden emin olan gecekondular ve bu süreçten çıkarımları diğer gruplar için seçim dönemleri adeta yeni kazanç dönemleri haline gelmiştir. Artık ikinci nesil göçmenlerin tek amacı "barınma" olmaktan çıkmış, arsa işgali, gecekonduların yapma ve yıkıp yenileme süreçleri farklı gruplara yüksek getiriler sağlayan mekanizmalar olmaya başlamıştır.

Yasal olmayan gelişmelerin yasallaştırılması ile başlayan dönüşüm, kentteki tüm yasal olmayan yollarla gelişen konut alanlarında aynı hız, sistem ve yoğunlukta olmamıştır. Alan, kentin çeperlerinde yer alıyorsa arsa fiyatları ve farklı grupların talepleri görece olarak düşüktür. Buna karşın, yüksek getiri beklentilerinden dolayı, kentin merkezi kesimlerinde yer alan yasal olmayan yollarla gelişen alanların yeniden geliştirilmesine olan talep yüksektir.

Başkent Ankara, 1950'lerden bu yana kırdan kente göçün en önemli ilgi odaklarından birisi olmuştur. Gecekonduların hizmet sunulmasıyla birlikte arsa fiyatlarında gözle görülür bir artış olduğu gerçektir. Kentin yüksek rant alanlarında yerleşen gecekondularda yaşayanlar, özellikle İslah İmar Planlarının uygulanmasından sonra arsanın oldukça önemli getiriler sağlamaya başlamışlardır. Arsa fiyatları özellikle yasallaştırmadan sonra dönüşümü yaşayan alanlarda diğer alanlara oranla daha hızlı artmıştır (TSBD,1996).

Sürecin farklı sonuçlarını gözleyebilmek için örnekler, kentin en itibarlı bölgesi olan Çankaya İlçesinden seçilmiştir. Yöntem olarak öncelikle bir dönüşüm süreçleri sınıflaması oluşturularak her tip ayrı bir örnekle temsil edilmiştir. Tablo 1. de bu sınıflamanın nasıl yapıldığı görülebilir.

Seçilen örneklerden Gazi Osman Paşa (GOP), Yıldız ve Çukurca, özellikle yüksek gelir gruplarının tercih ettikleri konut alanları; Seyranbağları, Büyükesat ve Kırkkonaklar ise dönüşümü yaşayan ancak daha çok orta ve düşük gelir gruplarının konumlandığı eski gecekondular alanlarıdır.

Seyranbağları, Ankara'nın en eski gecekondular alanlarından birisidir. Bu alanda İslah İmar Planlarının tipik konut dokusunu gömek mümkündür. Son yıllarda kooperatif türü dönüşümlerin önem kazandığı bölgede, özellikle GOP'a yakın kesimlerde lüks

Tablo 1. Dönüşüm Tiplerinin Sınıflanmasında Kullanılan Kıstaslar

Dönüşüm tipi/ Gecekonduların elde edilme tipi	Kamu arsası veya özel arsaların işgali	Hisseli-tapu
Kooperatif yoluyla	Tip 1A	Tip 1B
Gecekonduların müteahhitle anlaşması yoluyla	Tip 2A	Tip 2B
Gecekonduların hisse veya parselli satılması yoluyla	Tip 3A	Tip 3B

Kaynak: Taşan, 1996.

konut inşaatları dikkat çekmeye başlamıştır. Ankara İmar Yönetmeliği'nin 42. Maddesi'ne⁽⁴⁾ göre toplulaştırma, kooperatifler için yüksek blok tipi inşaat olanağı sağlaması açısından tercih edilmektedir. Kırkkonaklar'da yasal olmayan gelişmeler daha çok hisseli parsellasyon şeklinde olmuştur. Alanın topografik özelliklerinden dolayı dönüşüm hızı olamamış, inşaat faaliyetleri son yıllarda hızlanmıştır. Bu alanda dönüşüm daha çok bireysel girişimlerle ve yapsatıcı aracılığıyla gerçekleşmektedir. GOP'da yasal olmayan gelişmeler çeşitlilik göstermekle birlikte, kamu arsası işgali çoğunluktadır. Çalışmada seçilen örnek alanda yasallaştırma sonrası dönüşüm yıllarca gerçekleşmemiştir. Belediye arsası üzerinde yer alan gecekondular, yasallaştırma sürecinden sonra başka bir alana taşınmayı reddetmişler, tapu tahsis belgesi verilen gecekondular için yıllarca süren çözüm arayışlarının ardından Çankaya Belediyesi bu alanı özel bir proje alanı (GEÇAK) olarak yeniden kazanmayı planlamıştır. Alanın yeniden inşası için ihaleyi kazanan büyük bir inşaat şirketi, yapsatıcı türü inşaat yaparak projenin ilk etabını tamamlamıştır.

Çukurca bölgesinde hisse anlaşmazlıkları uzun yıllar dönüşümün yavaş olmasına yol açmışsa da, son yıllarda özellikle lüks konut inşaatlarının başla-

Tablo 2. Kentin Farklı Dönüşüm Alanlarından Seçilen Örneklerin Genel Özellikleri

Örnek	Konum	Gecekonduların elde edilme tipi*	Arsanın gerçek sahibi	İşgal tarihi	El değiştirme tarihi	Yasallaştırma tarihi
Örnek 1 (Tip 1A)	GOP	İkinci el	Belediye	1964	1977	1986
Örnek 2 (Tip 1B)	S.Bağları	İkinci el	Özel	1967	1975	1986
Örnek 3 (Tip 2A)	Çukurca	Birinci el	Belediye	1965	-	1987
Örnek 4 (Tip 2B)	B.Esat	Birinci el	Hazine	1960	-	1985
Örnek 5 (Tip 3A)	K.Konaklar	İkinci el	Özel	1960	1976	1986
Örnek 6 (Tip 3B)	Yıldız	İkinci el	Hazine	1968	1979	1986

* Eğer kendisi işgal etmişse birinci el, daha önce işgal edilmiş bir gecekonduların satın alımda ikinci el. Kaynak: Taşan, 1996

Tablo 3. Yeni Binaların Özellikleri

			Alandaki pay sahibi sayısı	Parsel büyüklüğü (m ²)	Toplam taban alanı	Toplam İnşaat alanı (m ²)	Toplam daire sayısı	konducuya verilen daire sayısı
Ornek 1 (Tip 1A)	İyi	1994/1995	47	4 000	2 060	12 500	80	47
Ornek 2 (Tip 1B)	Orta	1993/1995	54	10 000	2 400	18 600	135	70
Ornek 3 (Tip 2A)	İyi	1994/1995	2	780	420	1 680	9	4
Ornek 4 (Tip 2B)	Düşük	1990/1991	2	500	293	880	7	3
Ornek 5 (Tip 3A)	Orta	1994/1995	4	810	300	1 200	9	4
Ornek 6 (Tip 3B)	İyi	1994/1995	3	950	550	3 850	21	3*

* Bu örnekte İnşaat firması gecekonduların tamamını satın aldığı için gecekonduların sahiplerine kenil başka alanlarından daireler verilmiştir
Kaynak: Taşan, 1996.

Bu alandaki dönüşümün sadece fiziksel değil sosyal bir dönüşüm olduğu da söylenebilir.

ması dönüşümü hızlandırmıştır. Yıldız'da da dönüşüm son yıllarda hız kazanmıştır. Alanda yer alan Göçmen Konutlarının yeniden inşası yasal olarak uzun yıllar mümkün olmadığı için; bu sürenin dolması ile alanda hareketlilik yaratan ve yüksek gelir grupları için çekici olan gelişmelerin başlaması (Oran Sitesi'ne yakınlık, Milletvekili Lojmanları, Milli Savunma Lojmanları gibi) dönüşümün ivme kazanmasına yol açmış, Yıldız bölgesi yüksek gelir grupları için çekici bir konut alanı haline gelmiştir. Çalışmada Ankara'nın ilk gecekondular alanlarından olan Büyükesat'tan tipik bir örnek de seçilmiştir. Bu yolla sadece lüks konuta dönüşümün değil, bu tipik İslah İmar Planı sonrası dönüşümün de sonuçlarını tartışmak mümkün olacaktır. Bu alanlardan seçilen örneklerin genel özellikleri Tablo 2. de verilmiştir.

İslah İmar Planlarının uygulanmasıyla ortaya çıkan konut dokusunun nitelikleri, alanın yerleşimiyle yakından ilgilidir. Ankara'da Mamak, Keçiören, Altındağ gibi yasal olmayan gelişmelerin yoğun olduğu ilçelerde İslah İmar Planları sonrası konut dokusunun özellikleri tipik bir yapı sergilerken, konut çevresinin kalitesizliği, monotonluğu ve sağlıksızlığı bu alanların ortak sorunlarını oluşturmuştur. Çankaya İlçesi'nde ise durum farklıdır. Özellikle yüksek gelir gruplarının yerleştiği bu alanda dönüşüm sonrası doku tamamen değiştiği gibi, yeni konutlarda yaşayan gruplar da farklılaşmaya başlamıştır. Eski gecekonduların inşaatın tamamlanmasından sonra oluşan yeni konutları elden çıkartarak kente kendi sosyal yapılarına daha uygun bulduklarını söyledikleri başka alanlara taşınmayı tercih etmektedirler. Buradan yola çıkarak, bu alandaki dönüşümün sadece fiziksel değil sosyal bir dönüşüm olduğu da söylenebilir.

Tablo 4. Seçilen Örneklerde Yeralan Farklı Çıkar Grupları Açısından Dönüşümün Fayda-maliyet Analizi

	Gecekondular sahibi	Müteahhit	Belediye	Ekonomi
Önek 1 (Tip 1A)	12 071	12 613	-2 599	10 914
Önek 2 (Tip 1B)	6 575	4 860	-132	7 431
Önek 3 (Tip 2A)	12 386	9 920	-1 967	7 728
Önek 4 (Tip 2B)	3 249	2 791	-432	2 728
Önek 5 (Tip 3A)	8 592	3 955	-286	5 960
Önek 6 (Tip 3B)	11 407	8 826	-69	9 103

* Bugünkü değer hesaplamasında, reel faiz oranı %10 kabul edilmiştir (i=0,1)

** Sonuçlar kent ekonomisi açısından da değerlendirilmiştir

Kaynak: Taşan, 1996.

Çankaya İlçesi'nden seçilen örneklerin dönüşüm sonrası özelliklerine bakılacak olursa (Tablo 3) yeni konutlardan GOP, Yıldız ve Çukurca'dan seçilen örneklerin kaliteli, Seyranbağları ve Kırkkonaklar'dan seçilen örneklerin orta, Büyükesat örneğinin ise kötü kaliteli konutları temsil ettiği görülebilir.

Dönüşümün, süreçte yer alan farklı çıkar grupları açısından değerlendirilmesinde gecekonduların inşaatından yeni binanın tamamlanmasına kadar geçen süre içindeki tüm çıkar gruplarının fayda ve maliyetleri gözönünde bulundurulmuştur⁽⁵⁾. Analizde gecekonduların sahibi, müteahhit ve belediye açısından hesap-

lamalar yapılırken, tartışmanın kent ekonomisi açısından da sürdürülebilirliği için ekonomi kalemi analizde yer almıştır. Analizin sonuçları Tablo 4. ten izlenebilir.

Görüldüğü gibi süreçler sonucunda en karlı çıkan gecekondulu sahibi olmuştur.

Analizden üç önemli sonuç çıkarılabilir. Birincisi, yasallaştırma yoluyla dönüşüm süreci farklı çıkar gruplarına getiriler sağlamışsa da, belediye hem yasal olmayan konut gelişmelerinin yıllarca süren etkisinden hem de bu gelişmeleri yasallaştırma sürecinden ne yazık ki zararlı çıkmıştır. Seçim öncesi dönemlerde af vadeleriyle binlerce gecekondulunun yüzünü güldüren yerel yönetimler, aflar, yasallaştırmalar ve bunların ardından gelen dönüşümlerde, hem bu alanlara hizmet sunarak yasal olmayan konut alanlarının maliyetini çekmek zorunda kalmış, hem de kentte hizmet bekleyen diğer alanlara sunumda darboğazlar yaşamıştır ve halen de yaşamaktadır. İkincisi, yasallaştırılmış alanlarda konut ve arsa fiyatları oldukça yüksektir (Tablo 5). Yasal olmayan alanların yeniden geliştirilmesiyle bazı gruplar bu alanlarda yüksek getiriler sağlamaktadır (Tablo 4). Yani yasallaştırma bir tür rantların yeniden dağıtım mekanizması olarak çalışmaktadır. Üçüncüsü de yüksek arsa fiyatları, düşük ve orta gelir gruplarının konut ve arsa piyasasına erişebilirliğini düşürmektedir. Talep yüksek gelir gruplarından olduğu için, arsa ve konut sunumu arttığı halde fiyatlar düşmemektedir.

Bu sonuçların değerlendirilmesiyle neden yasallaştırma sürecinin bir çeşit refah aktarım mekanizması haline geldiği tartışılabilir. Çalışma alanlarında gecekondulu sahipleri düşük masraflarla yeni konuta erişmekte ve yasallaştırmadan sonraki dönüşümden de yüksek getiriler sağlamaktadırlar (Tablo 6). Elbette bu sonuç, kırdan kente göçmek zorunda kalan ve yasadışı yollarla edinebildiği konutta uzun yıllar alt-

yapı servislerinden yoksun, kamu hizmetlerinden yararlanamadan yaşamak zorunda kalan gecekondulu kesimi için tüm bu güçlüklerle katlanmanın bedeli olarak görülebilir. Tüm bu yoksunlukların maliyeti ne yazık ki hesaplanamamaktadır. Ancak burada amaçlanan, gecekondulunun suçlanması veya aklanması değil yasallaştırma ile kent toplumunda ne tür bir eşitsizlik yaratıldığına gösterilmesidir. Bu nedenle tartışmayı dönüşümün yarattığı refah aktarımları üzerinden sürdürmekte yarar vardır.

Tablo 5. Yeniden İnşa Süreçlerinin Müteahhit Açısından Maliyetleri (Milyon TL/1996 Fiyatları)*

	Birim başına arsa maliyeti	Birim başına inşaat maliyeti	Birim başına diğer masraflar**	Birim başına toplam maliyet satış fiyatı***	1 birimin ortalama satış fiyatı	G.konducuya verilen 1 birimin
Örnek 1 (Tıp 1A)	5 984	2 933	393	9 274	20 000	10 000
Örnek 2 (Tıp 1B)	3 370	1 139	142	4 651	6 500	6 500
Örnek 3 (Tıp 2A)	4 445	3 337	102	7 884	12 000	10 000
Örnek 4 (Tıp 2B)	941	428	141	1 510	2 000	1 500
Örnek 5 (Tıp 3A)	2 444	1 242	204	3 890	5 500	5 500
Örnek 6 (Tıp 3B)	1 037	3 059	142	3 369	12 000	-

* İnşaat maliyetleri hesaplanırken 1996 İnşaat Maliyetleri Endeksi kullanılmıştır.

** Diğer masraflar arasında belediyeye ve diğer kurumlara ödenen vergi ve harçlar, gecekondulu sahibinin inşaat süresince kira masrafları ve diğer masraflar yer almaktadır.

*** Bu sütundaki satış fiyatları inşaatın müteahhitin aldığı dairelerin fiyatlarıdır. Gecekonducuya verilen dairelerin fiyatları daha düşüktür.

Kaynak: Taşan, 1996.

Tablo 6. Gecekondulu Sahibinin Süreç Boyunca Maliyetlerinin Harcadığı Süre Ve Para Açısından Değerlendirilmesi

	Arsanın işgalinden yeni inşaatla kadar geçen süre (yıl)	Gecekondulu sahibinin yenilenmeye kadar harcadığı para (mil. TL.)	Gecekondulu sahibinin dönüşümden sonra aldığı daire sayısı *	Gecekondulu sahibinin dönüşüm sürecinden elde ettiği gelir (mil. TL.)
Örnek 1 (Tıp 1A)	19	865	1	12 871
Örnek 2 (Tıp 1B)	21	802	1.3	8 548
Örnek 3 (Tıp 2A)	31	847	2	24 772
Örnek 4 (Tıp 2B)	36	708	1.5	4 874
Örnek 5 (Tıp 3A)	20	876	1	8 592
Örnek 6 (Tıp 3B)	17	946	-	11 407

* Gecekondulu sahibinin yeni inşaatın elde ettiği daire sayısı 1'den fazla olabilmektedir.

** Elde edilen gelirlerin hesaplanmasında bugünkü değer hesabı yapılmıştır.

Kaynak: Taşan, 1996.

Hakan Sümer
Çankaya Belediyesi 5. Ulusal Karikatür Yarışması Karika-
tür Albümü, Yerel Yönelimler ve Demokrasi 1995, 15

Tablo 7. Farklı Kalitede Konutlara Erişmek İçin
Gecekondu Sahiplerinin
Harcadıkları Ortalama Zaman/para

	Yüksek kaliteli konut	Orta kaliteli konut	Düşük kaliteli konut
Dönüşüm tamamlanana kadar harcanan toplam süre (yıl)	22	21	36
Dönüşüm tamamlanana kadar harcanan toplam para (Milyon TL/ Bugünkü değer)	886	958	708
Gecekondu sahiplerinin elde ettikleri ortalama getiri (Milyon TL/ Bugünkü değer)	16 350	8 570	4 874

Kaynak: Tasarı, 1995.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

Sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmek için gecekondu sahiplerinin yüksek, orta ve düşük kaliteli konuta erişmesinin ortalama maliyetleri hesaplanmıştır (zaman ve para maliyetleri) (Tablo 7).

Aynı tür konutlara kentteki farklı gelir gruplarının erişebilirliğini analiz etmekle, sürecin kentliler açısından etkileri izlenebilir. Bu analizi yapabilmek için seçilen gelir grupları 1996 yılı verilerine dayanmaktadır ve farklı kademelerdeki devlet memurlarını kapsamaktadır. Bu gruplar:

- Grup 1) 79.329.000 TL (Müsteşar 1/4)
- Grup 2) 49.790.000 TL (Daire Başkanı 1/1)
- Grup 3) 32.392.000 TL (Devlet Memuru 7/1)
- Grup 4) 18.375.000 TL (Devlet Memuru 15/1)
- Grup 5) 11.340.000 TL (Asgari Ücret)

Bu gelir gruplarının yukarıda tanımlanan yüksek, orta ve düşük kaliteli konutlara erişebilirliğini hesaplayabilmek için, aylık maaşlarının %30'unu tasarruf ettikleri varsayılmıştır. (Tablo 8). Tablodan da anlaşılacağı gibi en yüksek gelir grubundan bir devlet memurunun 56 yıl boyunca maaşının %30'unu biriktirmesi gerekmektedir. Asgari ücretli kesimin bu tür bir konuta erişmesi mümkün olmadığı gibi, süreç sonunda inşa edilen en düşük kaliteli konuta ulaşması da imkansız görülmektedir. (Çünkü 135 yıl boyunca her yıl 36.000.000 TL biriktirmesi gerekmektedir).

Eğer bir devlet memuru konuta yatırım yapmak yerine parasını banka faizine yatırmayı tercih etseydi, dönüşüm için gerekli ortalama sürede ne kadar para biriktirebilirdi? En düşük gelir grubundan bir kişi 22 yıl boyunca maaşının %30'unu faize yatırsa 3.243.000 TL getiri elde edebilmektedir (Tablo 9). Aynı sürede elde ettiği yeni konutun gecekondu sahibine maliyeti 886.000.000 TL dir (Tablo 7). Düşük gelir grubunda yer alan gecekondu kesiminin konuta erişebilirliğiyle, düşük gelir grubunda yer alan bir devlet memurunun erişebilirliği arasında büyük fark olduğu gerçektir.

Araştırma sonuçlarına göre, çalışma alanında gecekondu kesiminin aylık gelir düzeyi 15-35.000.000 TL arasında değişmektedir. Bu grupların yasallaştırmadan elde ettikleri getiriler ise 4.874.000 TL ile 16.350.000 TL arasındadır (Tablo 7). Bu da, yasal olmayan konut gelişmelerinin yasallaştırılmasının sağladığı yüksek getirilerin bir göstergesidir.

Kentte refah aktarımı bu yolla gerçekleşirken sürecin sonuçlarını iki önemli noktada özetleyebiliriz: Birincisi, yasal olmayan alanların yasallaştırılması sonucunda, yasal ve yasal olmayan gruplar arasında bir eşitsizlik yaratılmaktadır. Düşük gelire sahip yasalara uyan ve vergilerini ödeyen bireylerin, yasallaştırma sonrasında dönüşen alanlarda üretilen konutlara erişmeleri olanaksız görülmektedir. Düşük veya orta gelir grubundan bir kişi, aylık kazancının %30'unu biriktirse bile dönüşüm alanlarında bir gecekondu sahibinin edindiği konuta erişmesi olanaksızdır. Yasalar herkesin eşit olduğunu söylerken, yasallaştırmanın yarattığı bu tür bir eşitsizlik, toplumda sosyal ve ekonomik eşitsizliğe yol açmaktadır. İkinci önemli konu, kamu sektörü, hizmet sağlamak amacıyla topladığı vergileri, yasal olmayan alanlara hizmet sunmak ama-

cıyla kullanılmaktadır. Vergilerini düzenli ödeyen ve yasalara uyan bireyler, karşılığını ödedikleri kamu kaynaklarından yeteri kadar yararlanmamaktadır. Bu şekilde, dolaylı veya dolaysız yollardan, yasal olmayan adeta ödüllendirilmesi, kent toplumunda devlete ve yerel yönetimlere karşı güvensizlik yaratmaktadır.

Sonuç olarak başlıkta sorulan sorununun yanıtının, "evet" olduğu açıktır. Ancak şu da belirtilmelidir ki, bu refah aktarımlarının kent toplumu üzerindeki etkileri ekonomik kayıpların çok ötesinde olmuştur.

(1) Dönüşümden kasıt, gecekondunun yıkılıp yeni binanın yapılmasını içeren yeni çevrenin oluşumu sürecidir.

(2) Populist hareketler tarih içinde toplumdaki bazı grupların gereksinimlerinin sağlanamaması durumunda ortaya çıkmışlardır. Tarihsel gelişim süreci içinde sosyal çatışmalar ve sınıf hareketleri popülizmin ana temasını oluşturmuştur (Bkn. Bromley and Kitching, 1982, Castells, 1983, Di Tella, 1965, Federici, 1991, Germani, 1978, Laclau, 1977, Peal, 1989, Pipes, 1964, Pollack, 1970, Eder, 1993, Canovan, 1982, Hofstadter, 1986, Walicki, 1969, Riessman, 1986).

(3) Kentsel popülizmle ve Türkiye de kentsel popülizmin tartışmaları ile ilgili detaylı bilgi için bkn. Ayata, 1994, Boratav, 1983, Burgess, 1982, Castells, 1983, Di Tella, 1965, Finegold, 1995, Gay, 1990, Kasaba, 1996, Kıray, 1982, Öncü, 1988, Sunar, 1985, Tekeli, 1994).

(4) Ankara İmar Yönetmeliği nin 42. Maddesi, bir alanda yer alan parsellerin toplulaştırılarak tek bir parselde toplanmasına olanak tanımakta ve bu yolla inşa edilen blok türü konutlar için Belediyeden proje onayı alınarak inşaat yapılabilir. Yeni parseldeki emsal imar planında öngörülen emsal düzeyinde olmakta, bu yolla kooperatif kurularak inşaatı daha ucuza maaleme şansı olabilmektedir.

(5) Analizde kullanılan tüm hesaplamalar, bugünkü değer (Present Value) üzerinden yapılmış, yıllık reel faiz oranı 0.10 olarak kabul edilmiştir.

$$TV = \sum_{t=0}^n B_t (1+i)^t$$

$$PV = \sum_{t=0}^n B_t (1+i)^{-t}$$

PV= Bugünkü Değer

TV= Taşınmış Değer

B_t= t yılındaki maliyet-fayda

i= faiz oranı

(6) Fayda-maliyet analizinde müteahhitin masrafları; yeni binaya ilişkin masraflar, inşaat maliyeti, gecekondunun yıkım masrafları, vergiler, harçlar, gecekondunun inşaat süresi boyunca ödenen kira bedeli, vergiler, harçlar, yönetim ve diğer masraflar, getirileri; devlet desteği ve krediler, yeni konutların satışından elde edilen getiriler.

Gecekondunun masrafları; gecekondunun yapım veya satın alma maliyeti, tüm vergi ve harçlar, gecekondunun iyileştirme masrafları, getirileri; müteahhit tarafından ödenen kira, yeni binadan alınan konutların değeri, mutlak kira bedeli

Belediyeye maliyet; Arsa geliştirme (planlama masrafları, altyapı), getiriler; vergiler, harçlar, yasallaştırma sonrası alınan arsa bedelleri

Kent ekonomisine maliyet; arsa geliştirme (planlama masrafları, altyapı), inşaat masrafları (gecekondunun maliyeti, yeni binanın toplam maliyeti); getiriler, yeni binanın ekonomik değeri.

Tablo 8. Dönüşüm Süreci Sonunda Gecekondunun Konuttan Sağladığı Ortalama Getirilere Erişmek Diğer Gelir Grupları Açısından Ne Kadar Sürede Mümkün Olabilir?*

	Yıllık tasarruf ** (milyar TL.)	Yüksek kaliteli konutun getirisine erişmek için gerekli süre (yıl)	Orta kaliteli konutun getirisine erişmek için gerekli süre (yıl)	Düşük kaliteli konutun getirisine erişmek için gerekli süre (yıl)
Grup 1	288	56	30	17
Grup 2	180	91	48	27
Grup 3	120	136	71	41
Grup 4	72	227	119	68
Grup 5	36	454	238	135

* Gecekondunun konuttan sağladığı ortalama gelir hesaplanırken bugünkü değer kullanılmış gecekondunun yapımdan yeni inşaatın tamamlanmasına kadar geçen süredeki tüm getiriler değerlendirilmiştir. Dolayısıyla konuttan elde edilen gelir konutun satış fiyatının üzerindedir.

** Yıllık tasarruf hesaplanırken ücretli kesimin aylık %30'unu tasarruf ettiği varsayılmıştır.

Kaynak: Taşan, 1996.

Tablo 9. Farklı Gelir Gruplarının Banka Tasarruflarından Elde Edecekleri Faiz Getirileri*
(Aylık gelirin %30'unu bankaya yatırdıklarında 1996 fiyatlarıyla, milyon TL)

Grup	Faiz getirisi**
Grup 1	22 684
Grup 2	14 238
Grup 3	9 263
Grup 4	5 254
Grup 5	3 243

* Faiz hesabı gecekondunun sahiplerinin konuta erişmesi için gerekli ortalama 22 yıllık süre için yapılmıştır

** Reel Yıllık Faiz Oranı 0.10 olarak kabul edilmiştir

Kaynak: Taşan, 1996

Kaynaklar

- Ayata, A. G. 1994. *Roots and Trends of Clientelism in Turkey, in the "Democracy, Clientelism, and Civil Society"*, Ed. Luis Roniger and Ayşe-Güneş Ayata, Lynne Rienner Publishers, London
- Barataç, K. 1983. "Türkiye'de Populizm: 1962-76 Dönemi Üzerine Naller", *Yapı*, No. 46, pp. 7-18
- Bromley, R. and Kitching, G. 1982. *Development and Underdevelopment in Historical Perspective: Populism, Nationalism and Industrialization*, Methuen Press, London and New York
- Burgess, R. 1982. "The Politics of Urban Residence in Latin America", *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 6, pp. 465-479
- Canovan, M. 1980. "Two Strategies for the Study of Populism", *Political Studies*, Vol. 30, No. 4, pp. 544-552
- Castells, M. 1983. *The City and the Grassroots*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, California
- Di Tella, T. 1965. *Populism and Reform in Latin America, in Observations to Change in Latin America*, Ed. Claudio Veliz, Oxford University Press, London
- Eder, K. 1993. *The New Politics of Class: Social Movements and Cultural Dynamics in Advanced Countries*, Sage Publications, London, Newbury Park and New Delhi
- Federici, M.P. 1991. *The Challenge of Populism: The Rise of Right-Wing Democratism in Postwar America*, Praeger Press, New York, London
- Finegold, K. 1995. "Traditional Reform, Municipal Populism and Progressivism; Challenges to Machine Politics in Early Twentieth-Century New York City", *Urban Affairs Review*, Vol. 31, No. 1, pp. 20-42
- Kasaba, R. 1996. "Türkiye'de Populizm ve Demokrasi", *Mürekkep*, No. 6, pp.7-17
- Kıray, M. 1982. "Changing Patterns of Patronage; A Study in Structural Change", *Toplum Bilim Yazıları, GÜ Yayınları*, Ankara
- Laclau, E. 1977. *Politics and Ideology in Marxist Theory: Capitalism, Fascism, Populism*, New Left Books, London
- Öncü, A. 1988. "The Politics of the Urban Land Market in Turkey", *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 12, No.1, pp.38-64
- Peal, D. 1989. "The Politics of Populism; Germany and the American South in the 1980s" *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 31, pp. 340-362
- Pipes, R. 1964. "Narodnicestvo; A Semantic Inquiry", *Slavic Review*, Vol. 23, No. 3, pp. 441-458
- Pollack, N. 1967. *The Populist Mind, The Bobbs-Merrill Camp, Indianapolis and New York*
- Riessman, F. 1986. *The New Populism and the Empowerment Ethos, in the "The New Populism; The Politics of Empowerment"*, Ed. Harry C. Boyle and Frank Riessmann, Temple University Press, Philadelphia
- Sunar, A. 1985. "Demokrat Parti ve Populizm", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 8, pp. 2076-2086
- Taşan, M.T. 1996. "Urban Populism: Redistribution of Urban Land Rents", *Unpublished Graduate Thesis, METU, Department of Regional Planning*
- Tekeli, I. 1994. "The Patron-Client Relationship, Land Rent Economy and the Experience of Urbanization Without Citizens", *Adakentliyim*, Vol. 1. No. 1
- Türk Sosyal Bilimler Derneği, 1996. "Housing Policy Development Studies Final Report", *Unpublished Report, TSBD, Ankara*
- Walicki, A. 1969. *The Controversy Over Capitalism; Studies in the Social Philosophy of the Russian Populists*, The Clarendon Press, Oxford.

Bir Şehir Plancısının İmar Affı Sonrasındaki Kişisel Deneyimleri Üzerine...

Aysel DOĞAN

1984 yılı imar affıyla başlayan gelişmeler imar affının kendisi kadar pek çok planlama kavramı ve ölçütlerinin sorgulamasını da beraberinde getirmiştir. Bu süreç, başta planlama kavramı olmak üzere kamu yararı, kentsel araziler üzerinde rant bölüşümü ve kentsel güç odakları, yerel yönetimler ve yetki sorunu, planlama sürecinin yasal-yasal olmayan boyutları ve denetim gibi planlama sorunları hakkındaki geleneksel yaklaşımların eleştirilerek bir bakışla yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu makalede sözkonusu kavramlar yeni bir bakış açısıyla sorgulanırken Mamak Belediyesi özelinde imar affıyla birlikte ortaya çıkan olgular tartışmanın somut verileri olarak değerlendirilmiştir.

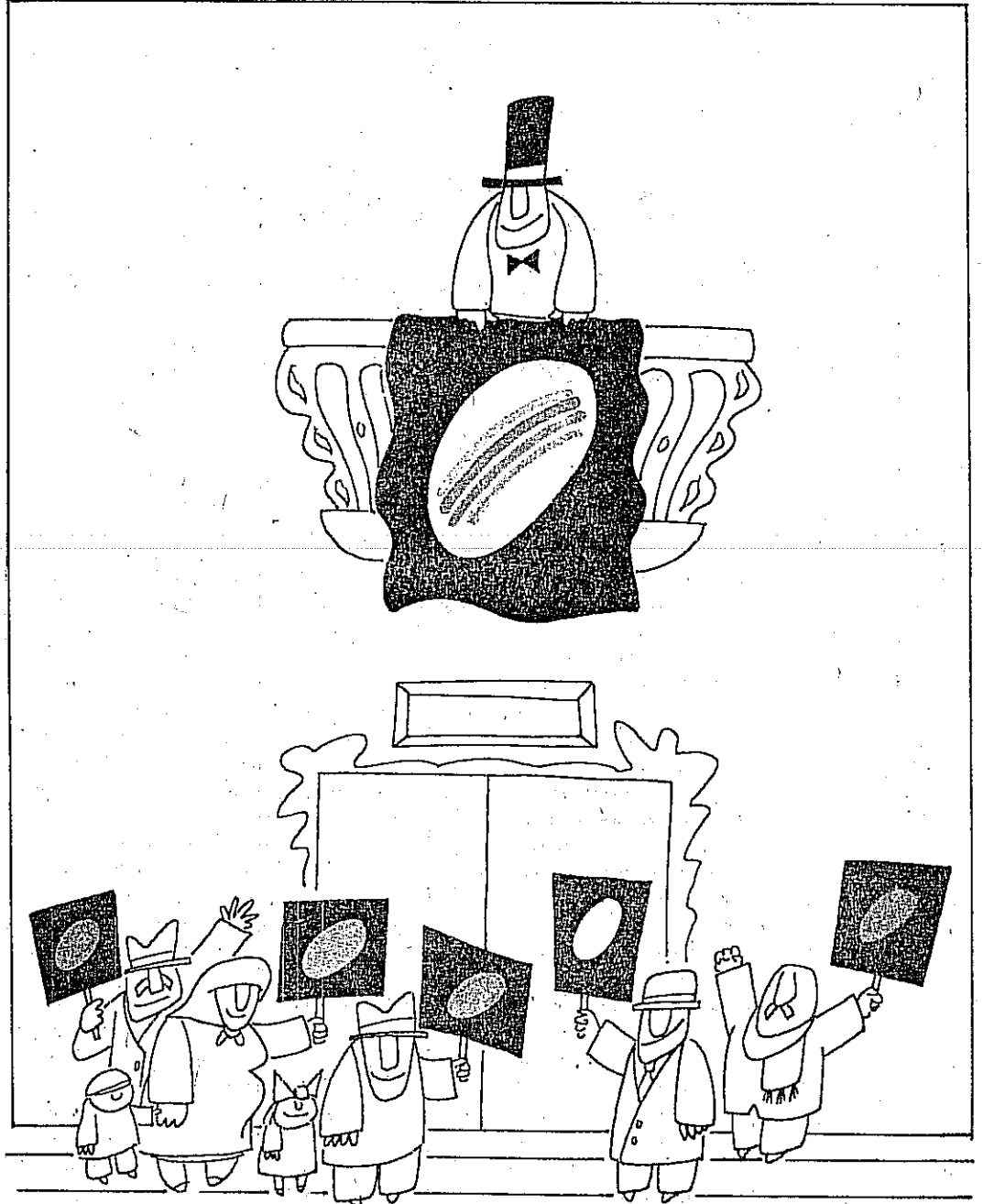
İmar affı, ardından gelen ve 3194-2981 sayılı imar yasaları ile şekillenen hızlı planlama faaliyetiyle basit bir "a" olmaktan çıkmış ve adeta bir "imar ödülü"ne dönüşmüştür. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi imar affı ve sonrasında gerçekleşen ıslah imar planlarının dayandığı yasa ve yönetmeliklerin düzenli yapılaşma ve planlama standartlarına uygun kentsel çevreler oluşturmayı kat artışı, yol genişlikleri ve yaklaşma mesafelerinin hesaplanmasıyla sınırlı basit bir aritmetik işlemden ibaret saymasıdır. Gecekondu bölgelerinin kendi "ekolojik" dengeleri korunarak kentle bütünleşmeleri ve "ıslah" edilmeleri yerine tamamen yeni bir kentsel yapılaşma önerilmiş ve bu öneriyle "kat artışı" esnek tutulurken kentsel çevre standartlarının gerekleri tavsiye niteliğinden öteye gidememiştir. Ayrıca, gecekondu bölgelerinin kaderi önemli ölçüde yerel otoritenin ellerine bırakılmış; ancak yerel otoritenin yetkileri kesin sınırlarla çizilmemiştir. Sorunu kronik hale dönüştüren unsur sadece yerel otoritelerin bu konudaki yetkilerinin belirsizliğinden ibaret değildir; yerel yönetimler üzerindeki denetim boşluğu, bu süreçte adeta kentsel topraklar üzerinde "kovboyların at koştuğu Texas'lar" yaratmış ve büyük rant getiren araziler güçlü olanların elinde kalmıştır. İmar affını imar ödülüne dö-

nüştüren ikinci neden ise yasa ve yönetmeliklerde öngörülen kentsel yapılaşma sonucu ortaya çıkan "rant"ların bölüşümü konusundaki boşluktur. Örneğin gecekondu kent merkezine yakın, gecekondu oturma alanı geniş ve "kot"tan faydalanan bir arsaya sahip gecekondu başına "devlet kuşu" konarken, gecekondu bu özellikleri taşımayan ve ıslah imar planında önerilen yol güzergahında veya kamu kullanım alanlarında kalan gecekondu hüsranına uğratılmıştır. Daha da kötüsü hisseli bir arsada gecekondu bulunan, ıslah imar planında hisseleri farklı parsellerde küçük miktarlara bölüştürülen ve gecekondu boşaltmak problemiyle karşı karşıya kalan dar gelirli gecekondu durumudur. Kısacası ıslah imar planlarıyla, kentsel arazide çok yüksek rant getiren arsalar politik ilişkileri de kullanarak istediği arazi kullanımını getiren arsa sahiplerinden, insanın yaşama hakkının bir parçası olarak görülmesi gereken barınma ihtiyacını kendi kit kaynaklarıyla karşılayan gecekonduya kadar uzanan bir "rant"lar silsilesi yaratılmıştır. Kimin bu pazardan ne kadar kâr elde edeceği şansa ve politik ilişkilerin gücüne bırakılırken, "kamu"nun ortak kullanışlar için bu rant bölüşümündeki payı minimum düzeyde tutulmuş, hatta çoğu kez yapılan plan değişiklikleri ile yasada belirlenmiş % 35'lik eşşğin altına düşürülmüştür.

Şehir plancısının bu süreçteki görevi teknik bir işlem ve çoğu zaman bürokrasinin üst kademelelerinden gelen direktifler doğrultusunda yapılan plan değişikliklerini imzalamaktan ibaret sayılmıştır. Ancak plan değişikliklerinden önce, ıslah imar planlarının üretilme sürecini Mamak özelini de göz önünde bulundurarak irdelemek sonraki gelişmeleri anlamak açısından uygun olacaktır. Büyük şehirlerin ortak özelliklerinden birisi olan ve kentsel arazinin büyük kısmını oluşturan gecekondu bölgelerine ani ve hızlı bir planlama süreci sonunda planlı-imarlı kentsel arazi niteliği kazandırılırken; söz konusu niteliğin kendisi sorgulanmadan meka-

1989 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Lisans derecesi, 1995 yılında ODTÜ Felsefe Bölümü'nden Y. Lisans derecesi aldı. 1990-1995 yılları arasında Mamak Belediyesi'nde şehir plancısı olarak çalıştı. Halen ODTÜ Felsefe Bölümü'nde doktora çalışmalarını sürdürmekte ve araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Şehir plancısının
bu süreçteki
görevi teknik bir
işlem ve çoğu
zaman
bürokrasinin üst
kademelerinden
gelen direktifler
doğrultusunda
yapılan plan
değişikliklerini
imzalamaktan
ibaret sayılmıştır.

Hakan Bovay

Çankaya Belediyesi 5. Ulusal Karikatür Yarışması Karikatür Albümü, Yerel Yönetimler ve Demokrasi 1995, 13

nik bir işlemle mevcut yasa ve yönetmeliklerin çizdiği sınırlar içinde ıslah imar planları üretilmiştir. Pek çok örnekte bu sınırlar delinmiş ya da yasal boşluklar birileri kayırılacak şekilde doldurulmuştur. Mamak örneğinde bu durum açıkça gözlenmiştir. Mamak sadece imarlı bölgelerinin azlığı açısından değil, Mamaklıların gelir düzeyleri açısından da Ankara'nın en yoksul ilçelerinden biridir. İlçenin önemli özelliklerinden birisi de fiziki yapısıdır. Eğimi yüksek tepeler üzerinde kurulmuş gecekondular, heyelan, vb. yer hare-

ketlerinin sıkça görüldüğü arazi yapısı, "Ankara Çöplüğü" ve "Samsun Asfaltı"yla planlama açısından özel inceleme konusu olabilecek Mamak'ta bugün -imar affından önce yok denecek kadar az olan imarlı alanına rağmen- imarsız alan hemen hemen kalmamıştır -tabii paftalar üzerinde. Bölgeye ait ıslah imar planlarının uygulanabilirliği sorunsalını şimdilik bir tarafa bırakıp, planlama sürecine dönelim. Bilindiği üzere 3194 sayılı yasa iyileştirmeye -ıslah etmeye yönelik bir yasadır. Ancak işlevi sadece bundan ibaret değildir. Yasanın diğer

PLANLAMA
96 / 1 - 4.

önemli yönü yasanın konusu olan geçeköndü bölgelerinde dönüşümü ve kentle bütünleşmeyi öngörmesidir. Ne var ki bu çok amaçlılığın gerektirdiği sınırlar çok kaba çizilmiş; bunun yarattığı boşluk ve belirsizlik şehir ve meclis "kovboylarının" işine yaramaktan başka, politik vaatlerin de kaynağı olmuştur. Nitekim şehir planları - mimarlar ile birlikte- sözkonusu yasal düzenlemelerin gösterdiğiyle doğru orantılı optimal planlar yapma çabası içinde bölgenin ıslah imar planlarını büyük ölçüde tamamlamıştır (Mimarların plan yapabilme yetki ve becerisini çoğu kez mekanik biçimdeki yol genişlikleri, bina katları, eğim hesaplarından ibaret sayılan planlama faaliyeti nedeniyle tartışmıyorum). Ancak sözkonusu ıslah imar planlarında gözetilen kademeli ve dengeli kat artışı, kentle bütünleşmeyi yumuşak bir biçimde gerçekleştirme kararları planlar meclis onayından henüz çıkmışken, dönemin belediye başkanı tarafından delinmiştir. Başkan herkese beş kat seçim vaadi nedeniyle kentsel toprakları bir seçim rüşveti haline getirmiş ve bu doğrultuda planlarda gerekli değişikliklerin yapılmasının bizzat yakın takipçisi olmuştur. Onaylanmış planlarda, planlama ilkeleri de az çok gözönünde bulundurularak önerilen iki ve üç katlı bölgelerin tamamına yakını pek çok bölgede jeolojik sakıncasına rağmen dört kata çıkarılmış; plancıya bu sürece homurdanarak katılma ve meclise de yeniden söz konusu değişiklikler ile birlikte anılan planları yeniden onamak düşmüştür. Burada bir ayrıntıya değinmek yararlı olacaktır. Plancılar kat artışının yapıldığı bölgelerde okul alanlarının emsallerini artırıp, jeolojik sakıncası nedeniyle yapı yasaklı alanlarda, jeolojik etüd şartı getirmişler; böylece kat artışının yaratacağı olumsuz sonuçları kısmen gidermeye çalışmışlardır. Ancak çok katlı okullarda özellikle ilkokul öğrencilerinin öğrenimlerini gerçekleştirirken fiziksel olarak zorlanacakları, vb. "lüks" idealler bir yana yasa da öngörülen yeşil alanlar, spor sahaları, çocuk bahçeleri gibi yaşamsal kentsel kullanım alanları minimumdan eksi değerlere düşürülmüştür. Kısmi yol genişletmelerin, kat artışının yaratacağı trafik sorunlarını gidermeye yetecek düzeyde olmamasının yanısıra, konulan jeolojik etüd şehrinin serbest piyasa ekonomisinin işlerliliği sayesinde "kitabına uydurularak" geçersizleştirilmesinin bizzat tanıkları da yine şehir planları olmuştur. Bu örnekte de görüldüğü gibi "plancının" "memur" olması yerel yönetimlerde planlamanın temel çelişkilerinden biri olmuştur. Bir diğer önemli nokta da seçimle işbaşına gelen ve beş yıllık idare etme yetkisini elinde bulunduran 'politik erkin' kentin on, yirmi ve hatta elli yıllık geleceğini etkileyecek belirleyecek kararları tek başına alabilmesi ve bu yetki kullanımını denetleyecek bir mekanizmanın bulunmamasıdır.

Islah imar planlarıyla başlayan sürecin ikinci etabını plan değişiklikleri oluşturmaktadır. Plan değişiklikleri amacına uygun olmaktan çok - ıslah imar planının mülkiyet veya fiziki şartlar nedeniyle

le uygulanamaması ve zaman içinde mevcut planın ihtiyaca cevap vermemesi gibi- birilerinin "rica"-larına yanıt veren araçlar olarak sözkonusu tabloda-ki yerlerini almışlardır. Ancak plan değişiklikleri bu amaçla bile olsa zaman zaman ve kısmi -küçük ölçekli- değişiklikler olarak algılanmamalıdır. Çünkü anılan değişiklikler bir planın değiştirilmesinden öte, çoğu kez kentsel toprakların yağmalanması ve öngörülen düzenli, kentsel dokuların katledilmesi anlamını taşımaktadır. Örneğin Mamak'ta özellikle Tuzluca'yı gibi kent merkezine göreli olarak daha yakın geçeköndü bölgelerine ait ıslah imar planlarında önerilen okul alanları ve yeşil alanlar plan onayından hemen sonra sürekliliği olan bir hareket olarak plan değişiklikleriyle konut alanlarına dönüştürülmüştür. Plan değişikliklerinde çok önemli ve ilgi çekici bir başka nokta, ıslah imar planının uygulama planına uydurulmasıdır. Bu oyunun baş aktörleri ise harita mühendisleridir. ıslah imar planına göre yapılması şartı olan uygulama imar planlarını yapan harita mühendisleri her ne hikmetse -planda önerilen kamu kuruluş alanları, okul alanlarını, vs. konut alanı olarak uygulamaya sokmakta ve bu uygulamalara göre bir kez tapu belgesi verildikten sonra geriye dönüşü olmayan bir süreç işlemeye başlamaktadır. Şehir planlarına düşen ise harita mühendislerinin öngördüğü uygulamaları onaylayan plan değişiklikleri yapmaktan ibaret olmaktadır. Örneğin Boğaziçi, Şirintepe, Dutluk gibi mahalleleri kapsayan I. ıslah imar planı olarak adlandırılan planda önerilen okul alanları bu şekilde konut alanına dönüştürülmüş; ancak sözkonusu uygulamalara göre yapılacak plan değişiklikleriyle bölgedeki okul alanlarının önemli bir kısmı ortadan kalkacağından anılan plana ilişkin uygulamalar sürüncemede kalmıştır.

Sıkça gündeme gelen sözkonusu plan değişikliklerinin yol açacağı kentsel tahribata göz yummak istemeyen şehir planları, ya yaptıkları plan değişikliğine imza atmamakta ya da radikal bir tutumla istenilen plan değişikliğini yapmamak için direnmekte, böylece idareyle çatışma içine girmektedirler. Bu nedenle herşeye "evet" diyen onaycı ve işbiricilerden toptan bir reddedilmiş tutumu benimseyen radikallere kadar farklı tutumlar içinde olan şehir planları silsilesi sahnede yer almaktadır. Sorunun ahlaki boyutu kamu yararı bilgisi ve inancına sahip, ancak yetkisiz teknik elemanların, kamu yararını temsil eden, ancak bu temsili kendi yakın çevresinin çıkarı olarak değerlendiren politik erkin çatışmasından kaynaklanmaktadır. Ama sözkonusu olan sıradan bir etik çatışma değildir. Çünkü politik gücü elinde bulunduran yetke bu gücü karşısına çıkan tüm engelleri yıkmak için kullanmakta; şehir planları da belediyelerin özellikle altyapı gibi çoğu kez kentsel yerleşkelerden uzak bölümlerine sürgün edilmek tehdidi ve yaptırımıyla karşı karşıya bırakılmaktadır.

Sorunun etik yönü bir yana, bireyi aşan niteliklerinden ötürü kurumlar arası denetimi gerektiren bir yanı vardır ve bu konuda yaşanan tam bir başı-

Başkan herkese beş kat seçim vaadi nedeniyle kentsel toprakları bir seçim rüşveti haline getirmiş ve bu doğrultuda planlarda gerekli değişikliklerin yapılmasının bizzat yakın takipçisi olmuştur.

Kısmi yol genişletmelerin, kat artışının yaratacağı trafik sorunlarını gidermeye yetecek düzeyde olmamasının yanı sıra, konulan jeolojik etüd şehrinin serbest piyasa ekonomisinin işlerliği sayesinde "kitabına uydurularak" geçersizleştirilmesinin bizzat tanıkları da yine şehir plancıları olmuştur

boşluktur. Öncelikle yasada kamu yararını gözeterek yerel yönetimler üstü özerk bir kurum önerilmediği ve yasanın kendisi de denetimi sağlayacak kapsamlı maddeler içermediğinden, ıslah imar planlarının üretimi ve denetimi tamamen yerel yönetimlerin insiyatifine bırakılmıştır. Toplumsal örgütlenmenin ve bilincin zayıf olduğu bizim gibi az gelişmiş ülkelerde yerel yönetimlere daha fazla özerklik tanımak, demokratik işleyişe hizmet etmekten çok köstek olan bir yapı sergilemiştir. Bu nedenle planlama disiplini içinde üzerinde dikkatle düşünülmesi gerekli konulardan birisi, az gelişmiş ülkelerde yerel yönetimlere tanınacak özerkliğin ölçütü ve sınırları sorunudur. Her ne kadar ıslah imar planları önemli ölçüde tamamlanmış görünse de, sorun tüm yakınlığıyla güncelliğini korumakta ve çözüm beklemektedir. Sadece yerel yönetimler üstü denetleyici bir kurumun varlığı sorunun çözümü için yeterli olmayacaktır. Yasadaki belirsizlikleri çok iyi kullanan rant girişimcileri, çoğu kez politik ilişkileri de kullanarak açıkça kamu yararına aykırı ancak yasal olan -kitabına uydurulmuş- plan değişiklikleri yaptırmaktadırlar. Kısacası, imar affı sonrasında yaşanan deneyim yasal boşlukları doldurmak için değerlendirilmeli ve kamu yararı gereği, yeni çıkarılacak bir yasanın her maddesinde ayrıntılı biçimde gözetilmelidir. Son olarak, kamu yararı kavramı, geleneksel bağlamından -tamamen bireyler ve kurumlar üstü- daha geniş bir perspektifle ele alınmalıdır. ıslah imar planlarının dönüştürücü olması, gelir düzeyi çok düşük olan gecekõndu sakinlerinin ekonomik olarak güçlendirilmesi ve böylece kentsel bütünleşmenin sağlanması planlar ile yaratılan rantın hassas bölüşümüyle olanaklı görünmektedir. Bu nedenle kamu yararı bireyler üstü ancak bireyin çıkarlarını da gözetilen bir kavram olarak yeniden irdelenmeli ancak bu yapılırken, kentsel güç odakları çok iyi tanımlanmalı ve yapılacak yasal düzenlemelerde bu güçlerin etki alanları gözönünde bulundurulmalıdır.

ımar affıyla başlayan planlama sürecinde şehir plancıları için önemli bir başka deneyim de planlamanın sadece fiziki planlar üretmekten ibaret olmadığını görmek olmuştur. ıslah imar planlarıyla planlamanın sosyo-ekonomik ve kültürel boyutları tamamen fiziki planların kaderine bağlanmış; fiziki planlarda ise mevcut fiziksel-mekansal standartların ötesinde bir planlama anlayışı sözkonusu olmamıştır. Dolayısıyla, bu planlar ile öngörülen yeni kent dokularındaki sosyal yaşantının -kentli bireyin yeni sosyal mekanlarda içinde bulunacağı psikolojik durumdan, entegrasyon ve yabancılaşma gibi, farklı kültürel çevrelerden toplulukların bir arada yaşamasının getireceği sorunlara kadar- bir patlama ve anarşizme mi yoksa sosyal-arabesk eklenmelere mi konu olacağı üzerinde durulmayan ve kendi haline terk edilen bir plansızlık-boşvermişlik içerisindedir. Bu noktada herşeyin planlı ve katı bir biçimde kontrollü olamayacağı ve

olmaması gerektiği düşüncesi akla gelebilir. Ancak katı bir denetim ve planlama anlayışı, planlama ve planlı gelişim gereğiyle karıştırılmamalıdır. Kaldı ki, ıslah imar planlarıyla getirilen basit bir 'ıslah' hareketi değil, tamamen yeni bir kentsel yapılanmadır. Bu yeni yapılanmanın konusu olan toplumsal kesimler ise çoğunlukla kır kökenli ve gecekõndu hareketinin başlangıcındaki kadar olmasa da kent kültürüne yabancı kimlikler taşıyan bireylerden oluşmaktadır. Örneğin Tepecik, Köstence gibi Mamak'ın özellikle dış mahallerinde tavuk, koyun gibi hayvanların yanı sıra, inek gibi büyükbaş hayvanların da yetiştirildiği gözlenmiştir. Bu tür mahallelerde ikamet edenlerin geçim kaynakları ve kültürel alışkanlıkları değişmeden kentle sadece fiziki planlar aracılığıyla bütünleşmelerini beklemek hayal olacaktır. Tabii böyle bir değişime gerek olup olmadığı da ayrı bir tartışma konusudur. Ancak ister değişimin gereği, ister aksi savunulsun, her iki duruma uygun mekanlar öneren fiziki planların standart -kentnin diğer bölgeleriyle aynı türden gelişimini öngören- ve basmakalıp türden planlar olmaması gereği açıktır. Sonuç olarak gelecekteki toplumsal yapı, tek bir bireyden geniş sosyal kesimlere kadar bugünden az ya da çok öngörülemez ise, geriye dönüşü olmayan ve çözümü kısa sürede üretilemeyen ciddi toplumsal problemlerle karşı karşıya gelinmesi, gerçekleşmesi uzak bir ihtimal olmaktan çıkacaktır.

Son söz olarak imar affının planlama açısından getirdikleri, plancının ve hatta mimarın yaratıcılığının törpülediği ve giderek yok edildiği, planlamada katılımın üniversitelerde teorik olarak öğretilen bir kavram olmaktan öte bir anlam taşımadığı ve "kamu yararı"ndan bihaber bir sürecin yaşanmasıdır. Kentsel yenilenme açısından ortaya konulan ise mekansal askeri -tektip- yapılanma ve sosyal bir anarşizmdir. Toplumsal dinamiklerin yarattığı baskıyla şekillenen yeni kentsel yapı, politik kirlenme ve plancının etik kimliği ile açıklanabilmenin ötesinde bir sorundur. Bu sorunu, herşeyin tek çaresi olarak gösterilen özelleştirme ile aşmak da mümkün görünmemektedir. Çok yönlü ve dinamik yapısı nedeniyle problemin çözümü yeni ve statik olmayan bir planlama anlayışına olduğu kadar, bu anlayışa uygun yasal düzenlemelere de ihtiyaç gösteren daha radikal tutumların benimsenmesini gerektirmektedir. Planlama ancak böyle bir tavır alışla üzerine düşen misyonu yerine getirebilecektir.

Ekonomik Rasyonalitenin Biçimlendirdiği Mekanlar

Oya Deniz KOÇGİL

Modern dünyanın temelleri atılırken insanlık kentlere ve kent yaşamının getireceklerine büyük umutlar bağladı. Özgürleşmenin, yeniden yapılanmanın, daha iyi bir geleceğe doğru ilerlemenin yaşam bulduğu alanlardı kentler. İnsan iradesinin form bulacağı, ütopyalarının gerçekleşeceği mekanlar yaratılacaktı. İki yüzyıl önce çöşku ile selamladığımız kent hayatını bugün hayıflanmadan anmak artık mümkün değil. Simmel'in betimlediği içhuzursuzluğu, kayıp gitme, akışa kaptırma hali günlük yaşamımızın temel sürükleyeni ve giderek büyüyor. Nasıl bir mekan yaratılması gerektiğine dair ütopyalarımızı, tasarılarımızı da kaybettik. Ütopyalar geleceği kurmayı hedeflerken aslında bugünü de tanımlayabileceğimiz, değerlendirebileceğimiz bir mihenk taşı oluştururlar. İnsan iradesinin kendine çizdiği bu kaderler (ütopyalar) insan nedir sorusunu yanıtlarken mekanın nasıl biçimleneceğini de belirlemeyi hedeflerler. Oysa bugün ütopyadan yoksun, kuru rasyonalite mekanın formuna dair de hiçbir ipucu içermiyor. Dolayısıyla, kentleşmeden söz ederken kullandığımız 'sağlıksız' tanımı, bir 'sağlıklı' kent yaşamı ile kıyas içermekten çok, kronikleşmiş bir hastalığın belirtilerine karşı verilen umutsuz mücadeleye referans veriyor. Bu hastalık, bireylerin kamusal mekanlardan elini ayağını çekmesi, diğer kentlilerle ve kentle olan etkileşimlerini küçük kapalı mekanlarda sürdürmeye çalışmaları, ve bunun doğal sonucu olan kısıtlanmışlık duygusu ile kendini gösteriyor. Bütüncül tasarımlardan yoksunluk özel olanla kamusal olanın arasında kesin sınırların çiziyor, mekanı parçalıyor, ilişkisizleştiriyor. Modern dönemde, insan aklı ve gereksinimleri doğrultusunda şekillenerek en mükemmel hale evrilmesi tasarlanan kentler, tek bir hedefin

'kar güdüsünün' rasyonelleri ile oluşmaya başladı. Rasyonel özgürleştirici aklın bir biçimi olduğunu iddia eden ekonomik rasyonalite, tek-baskın biçim olarak tüm yaşamımıza hakim oldu. Oysa özgürleşme insanın bilinçli eylemi ile kaderini belirlemesi üzerine temellenmiştir. Bu da bütüncül bir tasarımı, bilinçli bir dönüşümü gerektirir. Rasyonel aklın özgürleştiriciliği üzerine olan tartışmalar bir yana, ekonomik rasyonalitenin özgürleştiricilik iddiasını taşıyamadığı ortadadır. Ekonomik rasyonalite, ütopyadan yoksunluğu, kısır dünya algısı ile bilinçli bir insan eylemini değil, bir savrulmuşluk halini içeriyor. Bu kısır oluşum, insanı aşarak, adeta kendi başına bir varlık alanı yaratıyor; bir yandan bireyler tarafından sürekli yeniden üretilirken, diğer yandan da istençli eylemlerin dışında bir alanda kendi varlığını sürdürüyor, insan eylemlerini biçimlendiriyor. Modern birey, gerçekte kendine içkin olan, diğer yandan da aşkın gördüğü bu süreç içerisinde kayboluyor, evsizleşiyor.

Oysa insan kurduğu ev ile vardır. Ev kurmak insanoğlunun çevresini biçimlendirmesidir. Ancak bu biçimlendiriş tek taraflı olarak doğaya kuvvet uygulama ve onu dönüştürme ile açıklanamaz. Bu öyle bir araçtır ki, aynı zamanda kendimizi kurmamızı sağlar. Evrenin düzenini, varlığımızın korunmasını ve kendi iç alanımızı tanımladığımız, ürettiğimiz ortaya koyduğumuz bir süreçtir ev kurmak. Hem bugünümüzü hem de geçmişimizi içerir. Tarihsel birikimi mekanda şekillendirir. Bu tarih bize atalarımızdan ulaşan birikimleri aktaran bir tarih olmanın yanı sıra, kendi kişisel tarihimizdir. İnsan eylemi ve emeğini, zengin düşünce dünyasını, aklının yetkinliğini ve birikimini çevresini biçimlendirmekte kullandığı zaman ev kurar. Tüm diğer insan yaratıları gibi meydanlar, sokaklar, bahçeler böyle

1995 yılında ODTÜ, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Lisans derecesi aldı. Şehir Plancıları Odası YEŞKEP Projesinde çalıştı. 1996 yılında Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu üyesi olarak görev yaptı. Halen ODTÜ, Sosyoloji Bölümü'nde Yüksek Lisans çalışmalarını sürdürüyor.

Kentleşmeden söz ederken kullandığımız 'sağlıksız' tanımı, bir 'sağlıklı' kent yaşamı ile kıyas içermekten çok, kronikleşmiş bir hastalığın belirtilerine karşı verilen umutsuz mücadeleye referans veriyor.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

Hakan Şengün, Çankaya Belediyesi 5. Ulusal Karikatür Yarışması Albümü, "Yerel Yönetimler ve Demokrasi" 1995, 25

bir emeğin ürünüdür. Kent böyle bir emeğin ürünü olduğu sürece özgürleştirici, zenginleştirici, kendimiz bir parçası hissettiğimiz bir alan olabilir.

Kapitalist sistemin toprak rantına -kentsel rant- dayanan gelişmesi hızlandıkça, insan-mekan ilişkisini de darmadağın etmiş, mekan da tüm diğer mallar gibi metalaştırılmıştır. Marx'ın tanımı ile değişim değeri, kullanım değerinin yerini almış, tüm üretim sürecine hakim olmuştur. Modern bireye hakim olan güdü artık bir ev kurma olamamaktadır. Rasyonelliğin ekonomik kar-zarar hesaplarına göre tanımlandığı dünyamızda, bireyler mekanlarını biçimlendirirken en rasyonel seçimi yapma, yani maksimum kentsel rantta ulaşma yönünde hareket etmek durumundadırlar. Ankara'da balkon yapılabilmesini mümkün kılmak amacı ile planlarda verilen çıkma mesafeleri, ekonomik rasyonelin ne kadar yaygın ve istisnasız olduğunun

kanıtı olmuş, tüm kentte ilk kattan sonra taban alanı genişleyen apartmanlar ortaya çıkmış, hatta Ankara'nın dokusal özelliği halini almıştır. Tüm bireylerin davranış biçimlerine hakim olmasına rağmen ekonomik rasyonelite, mekanın metalaşması özelliğinde çok da sindirilememiştir. Diğer metallerden farklı olarak mekanın, insanın ev kurma süreci ile olan ilişkisi, yani aslında kendini ifade ettiği ve tanımladığı bir alan olduğu olgusu, kapitalist metalaşmanın önünde bir direnç oluşturamasa da sürekli bir şikayet konusu ve huzursuzluk yaratmıştır. Pahalı bir parfüm kullanmanın bize mutluluk ve aşk getireceği masalına, pahalı bir evde oturmanın getireceği mutluluk masalından daha fazla inanırız. Nerede yaşarsak yaşayalım, kendimiz bir türlü evimizde hissedemediğimizi, ve bu duygunun yok olmasında evin flatının pek az önem taşıdığını daha kolay deneyimleyebiliriz. Çünkü mekanla kurduğumuz ilişki kendimizi kurma sürecinin bir bileşenidir. Mekanın, değişim değeri üzerinden biçimlenmesinin sonuçları varlığını toplumda konumlandırışımızı öylesine derinden yaralar ki, huzursuzluk ve kısırlılıklar duygusu kaçınılmaz olur. Bütüncül ve parçası olduğumuz bir evrensel düzenin eksikliğini, kapitalizm bize bir zıtlıklar dünyası kurgulayarak aşmaya çalışır. Evreni olduğu gibi mekanı da parçalar, bu parçaları sürekliliğe dayanan bir ilişki ile değil, karşıtlıklara dayanan bir ayrışma ile birleştirir. Özel olanla, kamusal olanı ayırır, bu parçalara ait davranış biçimleri, varoluşlar kurgular. Kamusal olanla bireyin ilişkisini keser. Kamusal olan yalnızca yığınları barındıran ve kimseye ait olmayandır. Oysa özel olan tamamen bize ait olan olarak sunulur ve özel alarımızda kendi evrenimizi kurabileceğimiz sanısına itiliriz. Oysa bu özel alan da tıpkı kamusal olan gibi ekonomik rasyonelite tarafından çoktan işgal edilmiştir. İç dekoratörlerle, günün modası ile, toplu üretilen objelerle biçimlenen özel alan aslında pek de bize ait değildir, ev kurma isteğimizi ikame etmeye çabalayan ve kolayca kırılacak sahte bir kabuk olarak kalır.

Ekonomik rasyonelitenin baskınlığı ile tekdüzeleşen, özgürleştirici ve zenginleştirici özelliklerini kaybeden kentlerde, biz planlıların hedefi de, mekanı biraz olsun yaşanabilir kılabilecek kamusal mekanlar yaratmak, insanları parklarda, meydanlarda bir araya getirmek, açık yeşil alanlarla, yaya bölgeleriyle, kültür merkezleri ile kısırlılıklar hissini birazcık olsun kırabilmekle sınırlı kalan bir çaba. Mekanın çeşitlilik, insan ölçeğinde yapılaşma, her evin güneş görmesi, doğanın yalnız botanik parklarında değil kentin her parçasında karşımıza çıkarması günümüzde en yaygın nostaljilerden biri. Modern döneme kadar insanlık tarihinde sıradan olan ve her kentte bulunan bu özellikler artık bir

mit haline gelmiş durumda. Bir ege kentinin zeytinliklerle iç içe geçmiş evleri, Mardin'in büyüleyici güzelliği, Osmanlı konaklarının ihtişamı ve onları anmaktan duyduğumuz haz, korumak için harcadığımız çaba bu mitin bir göstergesi değil mi? Artık yeniden kuramayacak olduğunu düşündüğümüz zengin bir dünyanın miraslarını mitleştirerek aslında bir ev kurmaya dair özlemimizi dile getiriyoruz. İki ateş arasında yaşıyoruz, bir yandan ev kurma, bütünlüklü bir mekan yaratma isteği, diğer yandan ise modern dünyanın rasyonel insanı olarak karımızı maximize etme eğilimi. Planlama sürecinde bu ikircikli durum savaşıyor, ve hep kazanan kar güdüsü oluyor. Ancak bu galibiyet, ev kurma isteğinin zayıfladığı, ya da önemsizleştiği anlamını taşıyor. Yaşamımızın tüm alanlarına kök salmış ekonomik rasyonelitenin, hiç boşluk bırakmadan, kendini yeniden üretme ve sürekli kabul ettirme savaşının bir sonucu. Oysa bu ilişkilerin boş bıraktığı en ufak bir alanda dahi, insanın çevresini biçimlendirme ve zenginleştirme sürecinin nasıl başlayabileceğinin bir örneği karşınızda duruyor: gecekondular.

Gecekonduların, islah planları ile kentsel rantın üretim alanı haline gelmeden önce kar etme güdüsünden uzak olarak, oluşum süreci, yalnız bir barınma ihtiyacının karşılanması değil, insanın bir ev kurmak için harcadığı emeğin ve sonuçlarının göstergesidir. Gecekondular her ne kadar ustalaktan yoksun üretilmişlerse de, kullanılan malzeme niteliksiz olsa da, hiçbir kentsel servisin olmadığı alanlarda yarattıkları mekansal çeşitlilik, bütünleşmiş bir yapılı çevre, doğayla uyum, özel alan-kamusal alan geçişkenliği, insan aklının ve zenginliğinin mekana yansımalarıdır. Çevirdiği alanın tümüne inşaat yapmaktansa çoğunu bahçe olarak kullanan gecekondulunun, ihtiyacı kadar oda yapması, ne herhangi bir ekonomik rasyonelle açıklanabilir, ne de yıkım korkusu ile. Ne ekonomik olarak yan gelir olması, ne de köylülüktür bahçeleri yaratan. Doğa ile insana ait olanın iç içe geçmesindeki denge, uyumdur. İnsanın kapitalist baskılardan biraz olsun kurtulduğu bir alanda yarattığı zenginliktir, yaşamdır. Bu alanlarda kentin başka hiçbir yerinde göremeyeceğimiz, ve kentsel tasarım projeleri ile kolay kolay başaramayacağımız kamusal ve özel mekanın iç içe geçmesi, kademelenmesi vardır, hem de insanları bir araya getiren alışveriş merkezlerine gereksinim olmadan. Bahçelerdeki küçük havuzlarda, tepeleri tırmanan merdivenlerde orada yaşayanların mekana biçim verme, ev kurma çabalarının bir çok hoş ayrıntıları gizlidir. Ancak, islah imar planlarından sonra kentsel rant ve kar güdüsü gecekondulara da hakim oldu. Sistem boşluğu doldurdu. Bugün gecekondularda

tüm diğer kent parçaları gibi, ne daha iyi ne de daha kötü. Ancak bu deneyim bize ev kurmanın sistemin en ufak bir boşluğunda bile nasıl filiz verebileceği gösteriyor.

Kentsel rant baskısı ve bu baskının yıkıcı sonuçları uzun zamandır biz planlıların temel sorunu. Son dönemde gerek gündelik yaşamı rahatsız edecek düzeye gelen plansızlık sonucu, gerekse imar afları ile toplumun da gündemine girdi. Kentsel rant sağlıklı-sağlıksız kentleşme, sürdürülebilirlik tartışmaları içinde verili bir neden olarak alınıyor. Oysa kentsel rant tek başına; kendinden menkul bir olgu olarak değil, ekonomik rasyonelitenin hakimiyeti ve niteliği tartışmaları ile birarada, sonuç olarak ele alınmalıdır. Zira kapitalist ilişkilerin doğrudan sonucu olarak gördüğümüz rant baskısının bu kadar rahat toplumun her noktasına yayılması, pervasızca yıkıp parçalaması ekonomik rasyonelitenin önünde ve ötesinde herhangi bir toplum tasarımı, farklı bir düşünce dizgisi kalmaması sonucudur. Artık ütopyalarımız yok. Yani geleceğe ve bugüne ait tasarımlarımız, kendimizi tanımladığımız bir zemin yok. Kaçınılmaz olarak kendimizi bir savrulmuşluk halinde buluyoruz. Plancı olarak da tüm yapmaya uğraşımız mekanın parçalanması, ekonomik rasyonelite ile biçimlenmesi sürecinde şu ya da bu biçimde savaşarak kazanımlar elde etmeye çabalamak. Bu kazanımlar bütünlüklü bir toplum ve mekan tasarımıyla yoksun oldukları için kaçınılmaz olarak sistemin işleyişini değiştirmeyen ancak nefes alma noktaları yaratan müdahaleler oluyor. Bu noktada varacağımız sonuç ne planlamanın bu nefes alma noktalarını yaratmaktan vazgeçerek sistemin çöküşüne yol açabileceği gibi bir kriz teorisi, ne de planlamaya devrimci, dönüştürücü bir rol biçmek. Sadece, mekanın, diğer nesnelere farklı olarak insanın kendini kurması sürecindeki rolünü vurgulamak ve mekanın biçimlenişindeki etkenleri tekrar gözden geçirerek ele aldığımız sorunun niteliğini tanımlamaya çabalamak.

Peki ya korumak istediğimiz, imrenerek baktığımız, bir daha asla yeniden kurulamayacak olduğunu düşündüğümüz dokular. Nedir bunların özelliği?

Kapitalist sistemin toprak rantına -kentsel rant- dayanan gelişmesi hızlandıkça, insan-mekan ilişkisini de darmadağın etmiş, mekan da tüm diğer mallar gibi metalaştırılmıştır. Marx'ın tanımı ile değişim değeri, kullanım değerinin yerini almış, tüm üretim sürecine hakim olmuştur.

Kentsel Yenilemenin Değişen Anlam ve Boyutları

Özlem GÖKBULUT

1992 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Lisans, 1995 yılında Bölge Planlama Bölümü'nden Y. Lisans derecesi aldı. Halen ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde doktora çalışmalarını sürdürmekte ve araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Kentsel yenileme Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kent plancısının güncesinde yer almaya başlamıştır. Fakat zaman içerisinde amaçları, organizasyon ve yönetim modelleri değişime uğramıştır. Günümüzde ise, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin büyüyen kentleri içinde kalan alanlar, yeni mekansal dağılımlar sonucu bir yenileme süreci ile yüz yüze kalmaktadır. Yapılı çevrenin bazı unsurları -konutlar, ofis binaları, tren yolları vb., teknolojik gelişmeler veya büyük ölçekli ekonomik değişimler sonucu artık kullanılmamakta veya yeni kullanımlara dönüşmektedir. Bu durum kentsel yenilemeyi yerel yönetimlerin ve plancıların en önemli problemlerinden birisi haline getirmektedir.

Kentsel yenileme, çok geniş bir anlamda, mevcut doku üzerinde kaynakların yeniden dağılımına neden olan müdahale olarak tanımlanabilir. Bununla beraber, literatürde birden fazla anlamda kullanılmaktadır. Kimi kaynaklarda; kentsel çevrede fiziksel, sosyal veya ekonomik değişiklik anlamında kullanılırken (Couch, 1990); kimi yerde geçmişte yenileme, iyileştirme veya "temizleme" gibi spesifik anlamlar da taşımaktadır (Millward, 1972). Bu farklı kullanımlar göz önüne alınarak, kentsel yenileme üç farklı eylemi kapsamaktadır diyebiliriz:

1. Yeniden Geliştirme
2. Rehabilitasyon
3. Koruma

Ülkemizde büyük ölçekli kentsel yenileme projelerinin hemen hemen hepsi yeniden geliştirme veya daha yaygın kullanımıyla "dönüşüm" projeleridir. Bu bağlamda yeniden geliştirme projeleri, aynı zamanda en fazla tartışılan kentsel yenileme eylemi olma özelliği de taşımaktadır.

Yeniden geliştirme;

1. Mevcut binaların ortadan kaldırılmasını,

2. Binaların ortadan kalkmasıyla oluşan ve binalar arasında kalan alanların yeniden kullanımını içermektedir (Van Traa, 1958)

Şu da bir gerçektir ki, kentsel yenileme hangi anlamda kullanılmış olursa olsun pek çok uzmanlık dalının birarada çalışmasını gerektiren karmaşık bir eylemdir.

Kentsel yenilemenin başlıca sebeplerinden biri ekonominin yeniden yapılanmasıdır. Rekabetin ön plana çıktığı bu ortamda bireyler, firmalar, topluluklar ve hatta kentler hayatta kalmaya çalışmaktadır. Rekabet kendini en çok yerel ekonomilerde göstermektedir. Kentler yeni piyasalarda yer almak, devlet yardımlarından, yatırımlarından ve kamu işlerinden daha fazla pay kapmak için yarışmaktadır (Cox and Mair, 1991). Bu ortam içerisinde bazı kentler veya kent parçaları bir yenilenme baskısı ile karşı karşıya kalmaktadır.

Son yıllarda, bazı belediyeler kentsel yenilemeyi kontrol altına almak için, vergi değeri üzerinden kamulaştırma, spekülasyonu önlemek için cezalandırma veya kendi kendini finanse eden projeler gibi araçları kullanmışlardır. Ancak yenileme çok yönlü ve geniş kapsamlı bir irdelemeyi gerektirdiğinden bunlar bir çözüm oluşturamamıştır. Bu nedenle, yenileme projeleri irdelenirken veya öneriler geliştirilirken çok yönlü bir değerlendirmeye gitmek kaçınılmaz olmaktadır. Bu bağlamda kentsel yenileme projelerini incelerken bütün projeyi etkileyen beş değişkenden bahsedebiliriz:

1. Amaç
2. Hedef kitle
3. Yeni organizasyonlar
4. Finans kaynakları ve tipleri
5. Katılım türü

Tabloda farklı ülkelerdeki kentsel yenileme projeleri bu başlıklar altında karşılaştırılmıştır.

Proje	Amaç	Hedef Kitle	Yeni Organizasyonlar	Finans	Halk Katılımı
Fransa	Kent içerisindeki bazı alanların kentsel yenileme programı çerçevesinde yeniden inşaatı	aynı+farklı	Üç ana bölgeleme "zoning" tipi ZAC, ZIF, ZAD	Hissedarları özel ve kamu sektörü olan anonim şirketler	Toplantılar
İngiltere	Kapsamlı sosyal, ekonomik ve çevresel yenileme ve dengeli toplum yaratmak için koşulların sağlanması	aynı+farklı	Başlangıçta merkezden yerel yönetimlere inen hiyerarşik ve kompleks yapı; daha sonra revize edilerek tek bir birime indirgeniyor	Yerel idare	
Hollanda	-Çevrenin ve binaların kalitesini arttırmak -Mahallelerin karakterlerini korumak -Karşılabilir kira limitlerinde konut üretmek	aynı	Kent Meclisi	Belediye yardımı ve finansmanı	"Kent Meclisi (City Council)"
A.B.D.	-Kentlerin ekonomik temellerini genişletmek -Konut vergi tabanlarını yükseltmek -Merkezi iş alanlarının yeniden canlandırılması	farklı	-Konut Komisyonları -Konut Komisyonunun Yeniden Yerleştirme Bölümü	Federal yardım ve borçlar	
İsrail	Düşük gelir gruplarının yaşam koşullarını iyileştirmek (kent çeperindeki alanlarda)	aynı	Project Renewal	Projeler İsrail hükümeti tarafından finanse edilmiş, bunun yanında diğer ülkelerde yaşayan yahudilerin oluşturduğu Jewish Agency destek vermiş	Yerel Yönetim Komiteleri
Dikmen Vadisi	-Dikmen Vadisindeki geçekonu alanlarını yüksek kalitede konut ve çevreler üretmek için teknik ve sosyal yapıyı temelde kendi kendini finanse eden mekanizmalar ve katılımcı planlama yaklaşımları çerçevesinde islah etmek -Kente yeşil bir koridor kazandırmak	aynı	Metropol İmar Anonim Şirketi kredi bulunmuş	Belediye tarafından	Karar Kurulları
Hacıbayram	Tarihi kent merkezinin yenilenmesi	aynı	Yeni organizasyon yok, ancak tasarım proje için yarışma açılıyor	Belediye tarafından kredi bulunmuş	Karar Kurulları
Portakal Çiçeği	-Devlet bütçesinden hiç bir harcama yapmaksızın kente yeşil alan kazandırmak	farklı	Portaş Anonim Şirketi	Proje sonucu elde edilen rant karşılığı hisselerin devri, özel girişimci katkısı	Toplantılar

Kaynak: Gökbulut, 1995, s.202.

Amaç, herhangi bir projenin ilk girdisi olarak tanımlanabilir. Kentsel yenilemenin amacı yıllar içerisinde değişiklik gösterirken, ülkeden ülkeye de değişmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından yıkılan kentlerin yenilenmesi amacıyla başlatılan bu eylem günümüzde çok farklı dinamiklere sahip bir olgu haline almıştır. Son dönemlerde uygulanan büyük ölçekli yenileme projelerine baktığımızda İsrail haricinde pek çok ülkede yenilemenin kent merkezlerinde gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bu durum, spekülasyon baskılar yaratmakla beraber yeni finans kaynakları yaratılmasına olanak sağladığından, çoğu projenin, (hiçbir zaman ön planda gösterilmese bile) ana amaçlarından birisi olmaktadır. Burada en önemli sorunlardan birisi, yenileme sonucu artan bu rantın paylaşımıdır. Yenileme modellerini birbirinden ayırtan en belirgin özellik de bu farklı paylaşım yöntemleri olmaktadır.

1960'ların sonuna kadar yenileme projelerini uygulamaya sokan "sosyal fayda" kuramının artık tek başına geçerli olamayacağı açıktır. Bu kurama göre, eğer bir yenileme eylemi sonucu ortaya çıkan faydaların toplamı maliyetlerin toplamını geçiyorsa bu eylem gerçekleştirilirdi. Bunun tam tersi oluyorsa herhangi bir sosyal eyleme gerek olmadığı düşünülürdü. Ancak bu yaklaşımın, yenilemenin politik, sosyal, ekonomik ve katılım yönünü gözardı ederek mevcut uygulamaları açıklamada da yetersiz kaldığı görülmektedir. Kısacası, kentsel yenilemenin objektifleri düşünülürken, ekonomik maliyetler yanında sosyal maliyetler de göz önüne alınmalıdır.

Dünya ve Türkiye'den farklı örneklerin hedefleri incelendiğinde iki ana sorundan bahsetmek mümkün olmaktadır. Buna göre yenileme projelerinin hedefleri, öncelikle;

Kentsel yenilemenin başlıca sebeplerinden biri ekonominin yeniden yapılanmasıdır. Rekabetin ön plana çıktığı bu ortamda bireyler, firmalar, topluluklar ve hatta kentler hayatta kalmaya çalışmaktadır.

* Bütüncül bir kent planına uygun olmalıdır. Böylelikle projenin kent bütününe yönelik hedeflerle ters düşmemesi ve şehrin kalan parçaları ile iyi ilişkilendirilmesi gerçekleştirilmiş olur¹. Her ne kadar yenileme projeleri kapsamlı planlama yaklaşımından çok, stratejik ve parçalı bir planlama yaklaşımının izlerini taşımaktaysa da kent bütüne yönelik böyle bir yasal veya stratejik plana uymak zorundadır.

* Yenileme projeleri kent içerisindeki farklı gelir grupları arasında adaletsizlik yaratıcı veya yasadışı kullanımları özendirici olmamalıdır².

Bu iki temel özelliğin sağlanmaması halinde, proje amacı ne olursa olsun, toplumsal sorunlar yarattığı incelenen örneklerde görülmektedir.

Kentsel yenilemede önemli bir adım da hedef grupların seçimidir. Yenilemenin en önemli özelliklerinden biri kentsel alanların veya binaların kullanımında değişiklik getirmesi ve sonuç olarak insanların nerede, nasıl ve hangi koşullarda yaşayacaklarını belirlemesidir. Bu nedenle, proje amacının belirlenmesi kadar bu amaca uygun araçların da doğru seçilmesi gerekmektedir. Türkiye'de hedef kitlesi düşük gelirli kesim olan pek çok dönüşüm projesinin sonradan orta ve üst orta gelir grubuna hizmet verir hale geldiği bir gerçektir. Diğer bir önemli problem de kentsel yenileme sonucu yerlerinden edilen eski kullanıcıların yeniden yerleştirilmesidir.

Bunlar içerisinde en fazla mağdur olan grup ise kiracılarıdır. Pek çok yenileme projesinde göz ardı edilen bu grup, yenileme sonucu artan kiralari karşılayamadıkları gibi şehrin başka alanlarına da taşınmakta zorluk çekmektedir. Bu nedenle yenileme alanı içerisindeki yerel grupların tümünü ele almayan bir projenin tam olarak başarıya ulaşması da mümkün olmamaktadır. Bu duruma en iyi örneklerden biri Amerika'da yaşanan yenileme deneyimidir. Burada uygulanan pek çok kentsel yenileme projesi kent içindeki etnik mahallelerin "temizlenerek", park, ticaret ve orta gelir grubuna yönelik konut alanlarına dönüştürülmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Ancak bu projeler tam bir fiyaskoyla sonuçlanmış; orta gelir grubu kent merkezindeki bu alanlara rağbet etmediği gibi, yerlerinden edilen halk arasında da büyük bir toplumsal gerginlik ortaya çıkmıştır.

Yenileme projelerinde kimi zaman, araçların seçilen amacın önüne geçmesine tanık olmaktadır. Bunun en belirgin özelliklerinden biri Portakal Çiçeği Vadisi Projesi'nde yaşanmıştır. Projenin ana amacı Ankara'ya yeşil bir alan kazandırmak ve bunu yaparken de belediye bütçesinden para harcamamak iken, projenin son durumuna baktığımızda bu amaca ulaşmak için üretilen konutların projenin ana amacı haline geldiğini görmekteyiz.

Bu durumda proje organizasyonlarını değerlendirecek temel bazı kriterlere ihtiyaç duyulmaktadır. Couch (1990) yenileme projelerinin organizasyonları değerlendirilirken dört ana sorunun irdelenmesi gerektiğini savunur:

- (i) organizasyon yenileme projesini gerçekleştirecek yasal güce sahip mi?
- (ii) gerekli kaynaklara sahip mi? (parasal olduğu kadar, arsa, işgücü ve sermaye kaynakları da buna dahil)
- (iii) yeterli politik destek ve halk desteği var mı?
- (iv) amacı yerine getirecek uygun organizasyon yapısına ve kapasitesine sahip mi?

Yukarıdaki kriterleri yerine getirecek en uygun kurumlar da yerel yönetimlerdir. Uygulamalara baktığımızda da yenileme projelerinin birkaç örnek dışında yerel yönetim birimlerince (belediyelerce) gerçekleştirildiğini görmekteyiz. Bu projelerde disiplinlerarası birlikteliğin önemi burada bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, projelerin organizasyon ve işletme modelleri farklı ve çoğu zaman çatışan beklentileri olan çıkar gruplarının birlikteliğini sağlayan modeller olmalıdır. Üretilen organizasyon modelleri, öncelikle bu gruplar arasındaki uzlaşmayı gerçekleştirecek yapıya sahip olmalıdır³. Bu durum kent planlarının değişen rolleri ile de örtüşmektedir. Planlama kuramının son dönemdeki tartışmalarını incelediğimizde, planının artık tepeden inme karar vericiler olamayacağı; farklı uzmanlık dalları ve farklı çıkar grupları arasında uzlaşma sağlayıcı bir rol üstlenmesi gerektiğinin savunulduğunu görmekteyiz. Bu durumda yukarıda bahsettiğimiz uzlaşmanın gerçekleşmesinde en önemli rolün kent planlarına düşmesi kaçınılmazdır⁴.

Proje organizasyonunun modeli yanında, organizasyon içindeki karar verme mekanizması da sonucu etkileyen faktörlerdendir. Genel olarak, yenileme projelerinin karar verme aşamasında rasyonel planlama yaklaşımından çok, stratejik planlama yaklaşımının izlerini gördüğümüz bir gerçektir. Organizasyon modelleri incelendiğinde de iki farklı karar verme düzeyinden bahsedebiliriz: 1) stratejik düzey 2) taktik düzey. Stratejik kararlar, yüksek düzeyde politikalar, uzun vadeli, programlanmamış ve daha çok organizasyonun dış çevre ile ilişkilerine yönelik kararlardır. Taktik kararlar ise, alt düzey, acil, rutin ve stratejik düzeyde alınan kararların uygulanmasına yönelik kararlardır. Bu açıdan bakıldığında projelerin herhangi bir seviyesinde yapılan bir hata proje başarısını etkileyecektir diyebiliriz.

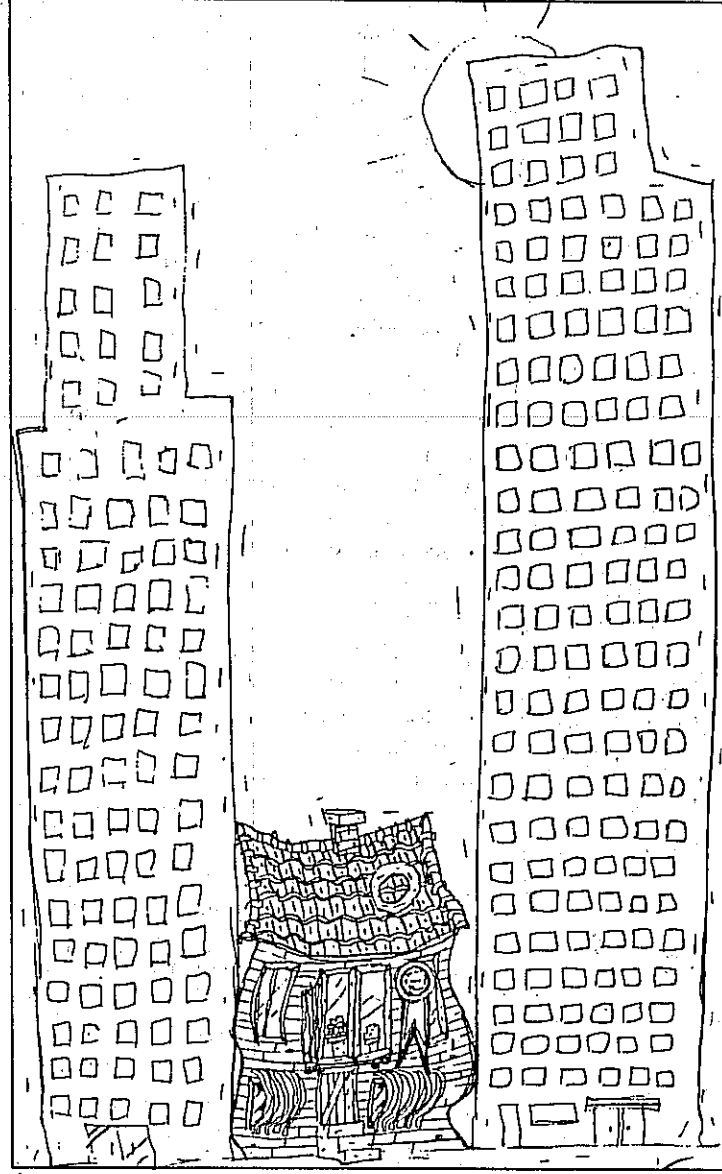
Yenileme projelerinde önemli bir faktör de finansmandır. Kentsel yenileme projelerinin pek çoğu yüksek kamulaştırma maliyetleri yüzünden

gerçekleştirilememektedir. Bu sorunu çözmek için son yıllarda belediyeler kendi kendini finanse eden projelere yönelmektedirler. Bu projelerde ya proje sonucu oluşan ranta arsa sahipleri ortak edilerek kamulaştırma bedelleri ödenmekte ya da özel girişimciler proje modelleri içine katılmaktadır. Bu durumda yenileme projelerini gerçekleştiren belediyeler de farklı model arayışlarına yönelmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz yöntemler yanında, pek çok belediye dış kaynaklı kredi sağlama yöntemine de başvurmaktadır. Yenileme projelerinin finansmanında proje süresi de önemli bir faktör olmaktadır. Belediyeler uzun vadeli projelerden, kısa vadede gelir sağlayabilecek projeleri tercih edebilmektedir. Bu nedenle, kentin yüksek rantlar getirecek alanlarındaki yenileme projeleri çoğu zaman tercih edilmektedir.

Bu sorunların, yanında 1970'lerden bu yana planlama önemli bir mücadele ile yüz yüze gelmiştir: Giderek artan halk katılımı isteği projelerde nasıl formüle edilebilir? Pek çok ülkede bu konuyla ilgilenmek üzere, farklı uzmanların çalıştığı (psikologlar, sosyologlar, coğrafyacılar etc.) yeni idari organizasyonlar geliştirilmiştir. Bu idari düzenlemelerin yanında uygulamada kullanılacak pek çok teknik de üretilmeye çalışılmaktadır⁵. Ancak, bizdeki uygulamalara baktığımızda bu tekniklerin ilan, broşür vb. yöntemlerle duyurmak veya halkı bilgilendirmek için toplantılar yapmak dışında pek çoğunun kullanılmadığını görmekteyiz. Bu durumun büyük bir kayıp olduğu açıktır. Halk katılımı, toplumsal faydalarının yanında, proje finansmanının sürekliliği açısından da büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak, bu potansiyel pek çok projede yeterince kullanılmayarak telef edilmektedir. Bu konuda katılımı sağlanan aktörlerin belirlenmesi de çok önemlidir. Hollanda bu konuda çok başarılı örneklerle sahiptir. Bu projelerdeki ortak yön, halk katılımının sadece bilgilendirme veya hisse verme şeklinde olmaması; bunlar yanında, yerel işgücü ve uzmanların da katılımıyla projenin her aşamasında halkın aktif bir rol oynamasıdır.

Bu içsel değişkenlerin yanında, kentsel yenilemeyi etkileyen dışsal faktörler de vardır. Bunların başta gelen ikisi yerel yönetimler ve kamuoyudur.

Yenileme projelerinin politik yönü burada bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ülkemizde son yıllarda yaşadığımız tecrübe göstermektedir ki, projelerin yerel seçimlerden etkilenmemesi için proje süresi çok önemlidir. Bu nedenle kentsel yenileme projelerinin büyüklüğü ve etaplanması önemli bir konudur. Bunun yanında projelerin seçilmiş yöneticiler tarafından yürütülmesinin yararlı yönleri de yok değildir. Belediyelerin seçilmiş organlar olması, onları kamu oyuna ve gelecek

Mümin Durmaz
"İstanbul'un Geleceği Karikatür Albümü"
TMMOB Şehir Pl. Odası İstanbul Şubesi 1996

tepkilere daha duyarlı kılmaktadır. Bu şekilde, özellikle sivil toplum örgütlerinin her ne kadar yap-tırım gücü olmasa da proje sürecinde etkinlikleri olmaktadır. Örneğin Portakal Çiçeği Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi'nde ilgili meslek odalarına tanıtılan proje oda yetkilileri tarafından eleştirilmiş, bu eleştiriler sonucu proje yoğunluğu düşürülmüş ve tasarımı değiştirilmiştir. Tabii bu konuda belediye idarecilerinin gösterdiği duyarlılık da önemlidir. Bunun yanında meslek odalarından gelen haklı eleştiriye de burada değinmek yerinde olur. Genel eleştiri kentin bütününe etkileyen böylesine önemli projelerde ilgili meslek odalarının katılımının -ne yazık ki projeler bittikten sonra- oda yetkililerine "sergilenmek" ten öteye gidememesi, çoğu zaman

Yenileme projeleri kent içerisindeki farklı gelir grupları arasında adaletsizlik yaratıcı veya yasadışı kullanımları özendirici olmamalıdır.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

Diğer bir deyişle, yenileme projeleri ancak kendi yerel özellikleri dikkate alınarak üretilecek modeller doğrultusunda başarıya ulaşabilir. Bu nedenle, tüm alanlarda başarı sağlayacak tek tip bir modelden bahsetmek imkansızdır.

bunun bile gerçekleşmemesi üzerinedir. Oysa ki, kentsel yenileme gibi pek çok farklı uzmanlık dalının birlikteliğini gerektiren projelerde odaların katkısının büyük faydalar sağlayacağı açıktır.

Son yıllarda, yenileme projelerine yönelik çabalar ise sadece yerel yönetimlerin bireysel model önerileri ile oluşmuştur. Son dönemde "kentsel yenileme" başlığı altında çıkarılması düşünülen yasalar incelendiğinde, bunların kentsel yenileme eylemlerine düzenleme getirmekten çok uzak olduğu; bunun yerine "gecekondu affını" makyajlanıp adı değiştirilerek sunulmasından öteye gitmediği görülmüştür. Bunlar yanında, getirilen düzenlemelerin yukarıda saydığımız hiç bir etmeni dikkate almadığı, yerel özelliklerden ve çözümlerden bahsetmediği görülmektedir. Bu yasada özellikle son yıllarda belediyelerce kurulan yarı özel statülü şirketlerle ilgili bir takım düzenlemeler yer alsa da böyle yüzeysel yaklaşımlarla sonuca varılamayacağı açıktır.

Bu gelişmeler yanında, farklı kurumların yenileme projeleri içerisinde yer alma çabaları olumlu bir gelişme olarak nitelenebilir. Toplu-Konut İdaresi gibi ana amacı düşük gelir gruplarına konut üretmek olan bir devlet kurumunun, geç de olsa, bu konuda model üretme çabaları dikkate alınması gereken girişimlerden birisidir.

Sonuç olarak, kentsel yenileme, yerel yönetimlerin değişen ekonomik yapının kentlerde yarattığı negatif etkilerin üstesinden gelmede önemli bir araçtır diyebiliriz. Burada değinilmesi gereken bir diğer konu da yenilemenin sabit olmayan, değişken ve dinamik bir ekonomik ortamda gerçekleşiyor olmasıdır. Bu nedenle yenileme de "sihirli formül" diye bir şeyden bahsetmek olanaksızdır. Diğer bir deyişle, yenileme projeleri ancak kendi yerel özellikleri dikkate alınarak üretilecek modeller doğrultusunda başarıya ulaşabilir. Bu nedenle, tüm alanlarda başarı sağlayacak tek tip bir modelden bahsetmek imkansızdır. Burada vurgulanmak istenen, farklı modeller üretilirken gözönüne alınması gereken temel unsurlardır. Bu da ancak farklı uzmanlık dalları ve farklı çıkar grupları arasında uzlaştırıcı bir planlama yaklaşımı ile gerçekleştirilebilir. Amaçların yanlış belirlenmesi ve araçların yanlış seçilmesi halinde yenilemenin ekonomik ve sosyal açıdan çok daha pahalıya mal olabileceği unutulmamalıdır.

Kaynaklar

Couch, C. (1990) *Urban renewal: Theory and Practice*, Macmillan Education Ltd., London.

Cox, K.R. and Mair, A. (1991) "From Localized Social Structures to Localities as Agents", *Environment and Planning A*, 1991, Vol. 23, s. 197-213.

Gökbulut, Ö. (1995) *Urban Renewal: An Urban Dimension in Process of Change Within The Context of Globalization: Case Study Ankara: Portakal Çiçeği Urban Renewal Project*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara.

Millward (1972) "An Analysis of Housing Policy and Its Influence on Urban Renewal", in Stanley Millward (ed.) *Papers Presented at a Symposium held in the Department of Civil Engineering University of Salford 28 and 29 June 1972*, Salford.

Sewell, W.R.D. ve Coppock, J.T. (1977) *Public Participation in Planning*, John Wiley and Sons, London.

Van Traa, C. (1958) "Developing Proposals", in P.T. Van der Hoff and G. S. Duggar (eds.) *Urban Renewal, Report of the International Seminar on Urban Renewal-The Hague-1958 The International Federation for Housing and Planning*, s. 51-58.

Dipnotlar

1. Bunun en iyi örneği Ankara Portakal Çiçeği Vadisi Projesi'nde yaşanmıştır. Burada yaratılan yeşil alanın Ankara 2015 Yapısal Planındaki yeşil kuşak fikrine uygun olduğu, ancak ne Ankara 1990 Master Planında ne de yapısal planda bu alan için konut kullanımı öngörülmediği görülmektedir. İlginçtir ki, projeye gelen en büyük eleştiriler de bu konut kullanımı üzerinde yoğunlaşmıştır.
2. Bu durum özellikle gecekondu yenileme projelerinde karşımıza çıkmaktadır. Spekülatif çevrelerin kent içerisinde yer alan bu alanlardan kar sağlanması; gecekonducuları özendirici olduğu kadar; diğer gecekondu alanlarında uygulanacak projelerde uzlaşmayı zorlayıcı rol de oynamaktadır.
3. Son yıllarda özellikle Ankara'da belediye şirketleri veya yarı özel şirketlerin kurulduğu gözlenmektedir. Bunlardan Metropol A.Ş. %99 belediye şirketi, Portakal A.Ş. örneğinde belediye hissesi %49 tutularak belediyedeki değişikliklerden projenin etkilenmesi önlenmeye çalışılmış, ancak politik gelişmeler sonucu bütün hisseler belediyeye geçirilmiştir.
4. Portakal Çiçeği ve Dikmen Vadisi örneklerinde kent planlarının halk ve proje yöneticileri arasındaki uzlaşmayı sağlayıcı grup olması; proje yöneticilerinin kent planları arasında seçilmesi bu durumun ülkemizde de kaçınılmaz bir süreç olduğunun bir göstergesidir.
5. Katılım konusunda Sewell ve Coppock (1977) 12 tekniğin bahsetmişlerdir: 1) Kamuyu yaklaşması veya diğer araştırmalar, 2) Referandum, 3) Seçim kutusu, 4) Kamuya duyurmak (ilanlar, broşürler, vs.), 5) Savunucu planlama, 6) Kamu yetkilerine veya idarecilere dilekçe, mektup vs. verme, 7) Baskı gruplarının temsili, 8) Protesto ve gösteriler, 9) Dava açma, 10) Halk toplantıları, 11) Seminer veya "workshop"lar, 12) Vergilendirme güçlerinden yararlanma.

Bankacılık Sistemi İçinde Konut Finansmanının Yeri

Dr. Belgin AKÇAY

T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi'nde uzman olarak çalışmaktadır.

A- Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü

Bir ülkede bankacılık sisteminin, kaynak ve gelir dağılımını etkilemesi, para politikasının yürütülmesinin başlıca aracı olması, başarısız olduğu takdirde başarısızlığın dar bir çerçevede kalmayarak tüm ekonomiye yayılması gibi sonuçlar doğurması yönlerinden oldukça önemli yeri vardır.

Yurdumuzda ulusal bankacılığın gelişmesi Cumhuriyet devrinde olmuştur. Devlet sermayesi ile büyük yatırım bankaları 1933 yılından itibaren kurulmaya başlamış ve devletin öncü rolü sayesinde özel şahıslar da banka kurmaya yönelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşından sonra bu gelişmeler hızlanmıştır.

Karma bir sistem içinde gelişen Türk bankacılığı, orta ve uzun vadeli kredileriyle sanayimizin kurulmasına ve gelişmesine büyük ölçüde yardım etmiştir.⁽¹⁾

Bugün Türk mali sektörü denilince akla bankacılık sektörü gelmektedir. 1980 yılında uygulamaya konan 24 Ocak istikrar tedbirleriyle, önemli değişikliklere maruz kalmasına rağmen, Bankacılık sektörümüzün aşağıda sıralanan temel özelliklerini koruduğu görülmektedir.⁽²⁾

- Türk bankacılık sisteminin temel taşlarını ticaret (mevduat) bankaları oluşturmaktadır.
- Türk Bankacılık sisteminde kamusal sermayeli bankalar önemli ağırlığa sahiptir.
- Özel ulusal bankaların tümü belirli kişi, grup ve holdinglerin denetimi altındadır.
- Türk bankacılık sistemi oligopolistik yapıya sahiptir.
- Türk bankacılık sistemi yeterince dışa açık değildir.
- Bankacılık faaliyeti ülkenin gelişmiş yörelerinde yoğunlaşmıştır.

Türkiye'de parasal birikimin çok büyük bölümünün, yaklaşık % 90'ının toplandığı bankacılık sisteminin⁽³⁾ mevduat toplayıp kredi vermek şeklinde özetlenilecek niteliği 1980 yılından itibaren değişmeye başlamıştır. Mevduat bankası kredilerinin payı düşerken, sabit değerler ve menkul kıymetler en yüksek artış gösteren kalemler olmuştur. Yükselen faiz oranlarının mevduat maliyetini ve kredi riskini artırmasına bankalar, yeni işlem çeşitleri geliştirerek cevap vermiştir.

B- Bankacılık Sisteminde Konut Finansmanı

Daha önceki bölümde, Türk bankacılık sisteminin temel taşlarını mevduat (ticaret) bankalarının oluşturduğu söylendi. Türkiye'de banka kredilerinin yaklaşık % 90'ı mevduat (ticaret) bankaları tarafından sağlanmaktadır.⁽⁴⁾ Bu nedenle bankacılık sektörünün konut finansmanına katkısı incelenirken sadece bu bankalar dikkate alınacaktır.

Mevduat bankalarının açılan kredilerin sektörler itibarıyla dağılımı Tablo 1'de görülmektedir. 1962 ve 1963 yıllarında kredi pastasından en büyük payı % 21,85 ve % 21,25 ile dağıtım sektöründen sonra inşaat sektörü almaktadır. İnşaat sektörünü sanayi ve tarım sektörleri takip etmektedir. 1963 yılından sonra ise, inşaat sektörünün toplam krediler içinde payı azalan bir seyir izlemiş, 1980 yılında ise en düşük değere ulaşmıştır (% 2,34). Aynı yıl, toplam kredilerden, sektörlerle düşen pay sıralamasında inşaat sektörü sondan üçüncü sırayı almaktadır.

1980 yılında inşaat sektörünün kredi pastasından oldukça düşük pay almasının başlıca nedeni 24 Ocak istikrar tedbirleriyle ortaya çıkan ekonomideki politika değişikliğidir. Enflasyonu önlemeye ve ihracatı teşvike yönelik para ve kredi politikalarının uygulanması sonucu, krediler önemli ölçüde

Tablo 1: Mevduat Bankalarının Açılan Krediler

SEKTÖRLER	1962	1963	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
TARIM	17.47	17.9	18.46	19.72	19.29	17.10	14.38	12.73	12.34	11.47	9.58	9.23	9.18
SANAYİ	17.97	18.91	21.91	23.85	24.53	27.31	24.04	30.31	29.02	29.31	25.57	26.41	27.05
KONUT VE BAYINDIRLIK	21.85	21.26	14.49	12.48	11.39	11.50	12.48	11.01	9.56	7.61	7.05	7.8	8.2
KAMU MALİ SEKTÖRÜ	0.18	0.39	0.09	0.03	0.04	0.02	0.01	0.01	0.08	0.04	0	0	0
DAĞITIM SEKTÖRÜ	24.59	23.97	25.33	26.85	28.72	27.46	27.27	27.92	27.36	33.47	34.70	30.96	29.44
SEKTÖRE DAĞITMAYA	16.17	16.77	17.22	14.24	13.07	13.32	13.87	15.27	19.01	15.76	20.22	22.19	22.03
TOPLAM	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporları (1970-1984-1987-1990 ve 1991 yıllarına ait Yıllık Raporlarından faydalanılarak hesaplanmıştır.

1979 yılına kadar gerek kamu, gerek özel, tüm bankaların konuta ilişkin kredi açmaları 1958 yılında çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile engellenmiştir

Ticaret sektörüne tahsis edilirken, yükselen kredi faizleri dolayısıyla, öz kaynak kullanımı kısıtlı olan inşaat sektöründe üretim maliyeti artmış, sonuçta artan fiyatlar talebi sınırlamıştır. İnşaat sektörüne açılan krediler konut ve bayındırlık kesimi olarak iki grupta değerlendirilmektedir. İnşaat sektörüne açılan kredilerden 1968 yılına kadar konut ve bayındırlık sektörleri eşit pay alırken, 1968 yılından itibaren bu eşitlik bayındırlık kesimi lehine bozulmuştur. (Tablo: 2) 1978 yılından itibaren ise, (1982 yılı hariç) tersine bir gelişim başlamıştır. Konut sektörü, kredilerden bayındırlık sektöründen daha fazla pay almıştır. Bu gelişim ise, öncelikle devletin konut sektörüne yaklaşımının değişmesinden kaynaklanmıştır. İlk üç plan döneminde konut yatırımlarına verimsiz yatırımlar olarak bakılırken, giderek büyüyen ve 1980'lere gelindiğinde kronik hale gelen konut sorunu bu bakış açısının değişmesine neden olmuştur.

1981'de çıkarılan 2487 sayılı ve 1984'te çıkarılan 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu ve oluşturulan Toplu Konut Fonu bu değişimin göstergesidir. Konut sektörünün desteklenen sektörler içinde yer almasıyla, toplam krediler içinde, inşaat sektörünün aldığı pay 1981 yılından itibaren artmaya başlamış, 1990 yılında ise sanayi sektörüne açılan krediler düzeyini geçmiştir (% 13.19). (Tablo: 1)

İnşaat sektörüne açılan krediler içinde konutun aldığı payın 1978 yılından itibaren artmasının diğer bir nedeni, bankalara konuta kredi açılması konusunda getirilen mevzuat engelinin 1979 yılında kaldırılmasıdır.

1979 yılına kadar gerek kamu, gerek özel, tüm bankaların konuta ilişkin kredi açmaları 1958 yılında çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararı ile engellenmiştir. Bu kararla, sadece T. Emlak-Kredi Bankası, T. Öğretmenler Bankası ve Vakıflar Bankası'na taşınmaz mal, yapım işleri ya da ticareti ile uğraşan ortaklıklara katılmak ve bu konuda iş yapan gerçek ve tüzel kişilere kredi⁽⁵⁾ açabilme imkanı getirilmiştir. 1979 yılından itibaren ise, Bakanlar Kurulu Kararı ile Bankalar Kanununda değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikte Bankalarca açılacak krediler kapsamı genişletilmiştir. Bu bağlamda

Bankalarca açılacak kredilere "kendisine ya da eşine ait konutu bulunmayanlara satılmak ve kiralanmak üzere, nüfusu 100 bini aşan kentlerin belediye sınırları ya da mücavir alanların içerisinde, İmar ve İskan Bakanlığınca onanmış projeler gereğince toplu ve sosyal konut yapacak kamu kuruluşları ile kooperatiflere ya da bunların müteahhitlerine açılacak krediler" maddesi de ilave edilmiştir.⁽⁶⁾

Daha sonra Bankalar Hakkında 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname⁽⁷⁾ ve bu kararnamenin değiştirilerek kabulü hakkında 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile bankaların konut finansmanında daha etkin rol oynamalarını sağlamaya yönelik değişiklikler yapılmıştır. Gerçi Bankalar Kanununun 50. maddesinin 4. fıkrasında "Bankalar gayrimenkul inşaat veya ticareti ile uğraşan ortaklıklara katılmazlar ve bu konuda iş yapan gerçek ve tüzel kişilere kredi açamazlar..." hükmü yer almaktadır,⁽⁸⁾ ancak, bazı iştirak ve kredilere bu hüküm uygulanmamaktadır. Bu hükmün uygulanmadığı kredilerin birisi de "Özel kanunlarda belirtilen esas ve şartlar dahilinde sosyal konut edinmeye veya bu konutları inşa etmek ya da ettirmek üzere açılan krediler"dir.⁽⁹⁾

Ayrıca, Sanayi ve Teknoloji ve Ticaret Komisyonunda 50. maddenin 5. fıkrası ipotek alacaklısı yerine borçluyu himaye eder durumda bulunması ve ipotek yasağı uygulamasının bankaların takdirine bırakılmasını sağlamak gerekçesi ile metinden çıkarılmıştır.⁽¹⁰⁾

Böylece, her Bankanın, ipotek karşılığı konut kredisi açabilmesine imkan sağlanmıştır. Yine, 1980 yılında alınan ekonomik istikrar tedbirlerine ek olarak, ilk defa milli konut politikasının uygulanmasına ilişkin esaslar tespit edilmiş ve vatandaşlarımızın konut sahibi yapmayı hedef alan ilke ve tedbirler belirlenirken, konut üretiminde finansman kaynaklarının artırılması amacıyla "bütün bankaların konut tasarruf hesabı açtıranlara konut kredisi vermeleri sağlanacaktır"⁽¹¹⁾ hükmü, alınacak tedbirler grubuna dahil edilmiştir.

Mevzuat açısından, giderek bankalara konuta ilişkin kredi açma konusunda kolaylıklar getirilmiştir. Ancak, 1979 yılı öncesinde de, gayrimenkul

ipoteği karşılığında kredi verebileceği kuruluş Kanununda yer alan bankaların T. Emlak Bankası hariç (T. Öğretmenler⁽¹²⁾ ve T. Vakıflar Bankası) bu konuda fazla bir uygulamaya girmedikleri görülür. Çünkü, ihtisas bankası olmayan, her türlü bankacılık faaliyeti ile uğraşan, fonlarının esas kaynağı mevduat olan ticaret bankalarının, topladıkları mevduatı azami kârla satmak yerine, bir zorunluluk olmadıkça uzun vadeli ve düşük faizle konut kredisi veremeyecekleri açıktır.

bank'ın uygulamalarına daha geniş yer verilmiştir. 1. T. Emlak Bankası

4927 sayılı kanun ile kurulan ve 1.9.1946 tarihinde faaliyete geçmiş olan T. Emlak Bankası (TEB)⁽¹³⁾ Türkiye'de ipotek karşılığında uzun vade ve düşük faizle uzun yıllar kredi veren tek banka olmuştur ve konutu olmayan yurttaşları konuta kavuşturmak ve bankacılık işlemleri yapmak üzere kurulmuştur.

Tablo 2: Mevduat Bankalarının İnşaat Sektörüne Açılan Krediler (% Dağılım)

YILLAR	1962	1963	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1978
KONUT	50	50	50	45	42	38	31	28	26	28	23	42
BAYINDIRLIK.	50	50	50	55	58	62	69	72	74	72	77	68
İNŞ. SEK. AÇI. KREDİ TOP	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
YILLAR	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990
KONUT	47	60	63	49	53	62	65	60	59	60	65	62
BAYINDIRLIK.	53	40	37	51	47	38	35	40	41	40	35	38
İNŞ. SEK. AÇI. KREDİ TOP	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporlarından (1970-1984-1987-1990 ve 1991 yıllarına ait) faydalanılarak hesaplanmıştır.

Nitekim, yurdun imarına hizmet vermek, konut sektörünün bankası olma görevini yürütmek amacıyla kurulan ve uzun yıllar, düşük faiz ve uzun vade ile konut kredisi veren T. Emlak Bankası bu uygulamasına, 1987 yılında son vermiştir. 1989 yılında tekrar başlattığı konut kredisi uygulamasını bireysel kredi kapsamına alarak, daha yüksek faiz (aylık en az % 5) daha kısa vadeyi tercih etmiştir. Faaliyet konuları arasında, hem konuta kredi verme, hem de verimlilik ve kârlılık ilkeleri doğrultusunda her türlü bankacılık faaliyeti yapmaya yer veren bir bankanın, daha kârlı bankacılık faaliyetlerini seçmesi ve daha kısa vadeli, yüksek faizli konut kredisi verme yolunu seçmesi doğaldır.

Konut kredisi verilmesine ilişkin mevzuat açısından getirilen kolaylıklara rağmen, T. Emlak Bankasının yanında ilk defa 1989 yılından itibaren diğer bankalar konut kredisi açmaya başlamıştır. Bu dönemde bankaların, çok kârlı olan ticari krediyi satamamaları, riski dağıtmak için alternatif alanlara yönelmelerine neden olmuştur. Ayrıca, konut kredisi faizinin mevduat faizinden yüksek olması ve anapara ve faiz tahsilatının aynı anda yapılabilmesi ve geri ödemelerde, başlangıçta faiz payının yüksek olması nedeniyle bankaya yeni kaynak yaratılması, ayrıca kredi karşılığı alınan teminatın daha az riskli olması bankalar için yüksek faizli konut kredisi açmayı cazip hale getirmiştir.

Aşağıda konuta finansman desteği sağlayan bankaların kredi verme koşulları ve uygulamaları anlatılacaktır. Bu bölümde konut finansmanında çok aktif rol oynayan T. Emlak Bankası ve Pamuk-

İktisadi Devlet Teşekkülü niteliğinde bir kuruluş olan TEB'nin konut sektörüne yönelik doğru- dan yaptığı uygulamaları, sistemin işleyişinin farklı olması açısından, 1947-1987 dönemi ve 1989 yılı ve sonrası olmak üzere iki dönemde incelemekte yarar vardır.

TEB, 1947-1987 döneminde konuta yapı tasarruf kredisi, kooperatif kredisi, konut kredisi, hazır bina kredisi başlıkları altında krediler vermiştir. Bu kredilerden bina-ınşa kredisi hariç, diğerleri 15 yıl vade ve değişen oranlarda düşük faizli (en son yıllık % 30-35) kredilerdir. Bina inşa kredileri ise 10 yıl vadeli, yıllık % 45 faizle açılmıştır.

Bu kapsamda, 160.021 adet konuta kooperatif kredisi, 114.428 adet konut kredisi, 59.656 adet konuta.bina inşa kredisi, 70.221 adet konuta yapı tasarruf kredisi, 46.758 adet konuta hazır bina kredisi olmak üzere toplam 451.184 adet konuta kredi açılmıştır.

TEB, konut sektörüne açtığı bu kredilere ilave olarak kendi arsaları üzerinde konut üretip satmaktadır. Bugüne kadar, Ankara'da (Elevankent, Etlik, Konutkent, Bilkent, Ümitköy projeleri), Adana'da, İstanbul'da (Ataköy, Bahçeşehir, Bahçelievler, Gebze, Koşuyolu, Mimaroba, Sinanoba projeleri), İzmir'de (Mavişehir, Gaziemir projeleri) İzmit'te, Tekirdağ ve Antalya'da konut inşa etmiş ve etmeye devam etmektedir. Banka, kendi ürettiği konutları peşin veya taksitle satmaktadır. Peşin satışlarda satış fiyatının % 10-% 25 arasında değişen oranlarda indirim yapmaktadır. Taksitli satışlarda ise, fiyatının en az % 20 veya % 25'i peşin alınmakta,

Bu dönemde bankaların, çok kârlı olan ticari krediyi satamamaları, riski dağıtmak için alternatif alanlara yönelmelerine neden olmuştur.

Tablo 3: Türkiye Emlak Bankası Tarafından Yapılan Konutlar

Projenin Adı	Peşinat Oranı Asgari (%)	İndirim Oranı (%)	Faiz Oranı (Aylık %)	Vade	m2 Büyüklüğü	Fiyat Aralığı (Milyon TL.)	Peşinat Aralığı (mİTL.)
ADANA	25	25	4.5	1-10	112 - 157	1.559 - 2.663	390 - 658
ANKARA							
- Bilkent	25	10	6.0	1-10	109 - 270	4.695 - 20.846	1.174 - 5.212
- Elvankent	25	15	5.25	1-10	87 - 171	1.960 - 5.552	490 - 1.388
- Etlik	25	10	4.5	1-10	90 - 95	1.434 - 2.032	359 - 508
- Konutkent 2. Etap	25	20	5.0	1-10	123 - 201	4.168 - 6.724	1.042 - 1.681
- Ümitköy	25	12	5.25	1-10	146 - 208	4.110 - 7.636	1.028 - 1.909
ANTAKYA	25	12	5.25	1-10		2.312 - 2.380	578 - 595
İSTANBUL							
- Ataşehir	25	10	5.75	1-10	53 - 193	2.314 - 10.664	579 - 2.666
- Bahçeşehir	25	10	6.0	1-10	108 - 269	3.801 - 20.179	950 - 5.045
- Mimaroba	25	12	5.5	1-10	65 - 159	2.334 - 6.594	584 - 1.649
- Mutlukent	25	21	4.5	1-10	44 - 95	934 - 2.249	234 - 562
- Sinanoba	25	12	5.5	1-10	49 - 171	1.693 - 8.246	423 - 2.062
İZMİR							
- Mavişehir	25	12	5.5	1-10	70 - 232	3.028 - 13.264	757 - 3.316
- Gaziemir 2.Etap	25	15	5.0	1-10	64 - 124	1.208 - 5.176	347 - 1.294

Kaynak: TEB'den Aralık -1995 tarihli itibarıyla alınan bilgilerle düzenlenmiştir.

Kuruluş amaçları arasında "konutu olmayan yurttaşları ucuz ve sağlıklı koşullarına uygun konut sahibi yapmak" amacı olan bankacılık sektöründe, TEB'de eski politikasını (düşük faizli ve uzun vadeli konut kredisi) 1989 yılından itibaren değiştirmiştir.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

geriye kalan miktara, talep edilmesi halinde Banka kaynağından 1-10 yıl vadeli, % 4.5 ve % 6 arasında değişen aylık faizli, yuva kredisi açılmaktadır.

Bankaca üretilen konutların değeri ve kredi faizleri konutun maliyetine ve bulunduğu bölgeye göre değişmektedir. Tablo 3'te şimdiye kadar uygulanmış ve uygulanmakta olan faiz düzeyi, peşinat miktarı ve peşin satışta indirim oranları yer almaktadır. TEB tarafından yapılan konutlar Gaziemir, Sinanoba ve Ataşehir konutları hariç 90 m²'nin üzerinde büyüklüğe sahiptir.

TEB'in kendi arsalarına yaptığı konut uygulaması ve yuva kredisi hariç, yukarıda sayılan diğer konut uygulamalarına 1987 yılından itibaren son verilmiştir. Ayrıca, Bankanın konut üretimine son yıllarda hız verdiği görülmektedir. 1992 yılı sonu itibarıyla 40.387 adet konut üretilmişken, bu rakam 1995 yılı sonunda ikiye katlanarak 86.539'a ulaşmıştır.

Yuva Kredisi 3-5 yıl vade ile Türk Lirası karşılığı açılmaktadır. En fazla brüt 150 m² büyüklüğünde olan ve beş yaşını geçmemiş konutlara açılan Yuva Kredisinin aylık faizi, 3 yıl vadeli ise % 6.25, 5 yıl vadeli ise, % 6.75 oranındadır. Bankaca yapılan ekspertiz değerinin en fazla % 80'ine kadar ve konut alıcısının geri ödeme gücüne göre azami 5 Milyar TL Yuva Kredisi açılmaktadır. TEB, Haziran 1993 tarihine kadar ABD Doları ve Alman Markına endeksli Yuva Kredisi de açmıştır. Ancak, Türkiye'nin değişen ekonomik koşulları sonucu dövizdeki hızlı yükseliş dövizde endeksli kredi kullananların geri ödeme güçlüğüne düşmelerine ve

sonuçta bu uygulamaya son verilmesine neden olmuştur. Haziran 1993'ten önce 10 yıl vadeye kadar açılan konut kredisinin vadesi 5 yıla düşürülmüş, faizler yükseltilmiştir. 1989-1995 döneminde 82.480 adet konuta Yuva Kredisi açılmıştır.

Görüldüğü gibi, TEB 1989 yılından itibaren, konuta başlangıçtaki düşük faiz ve uzun vade uygulamasının aksine yüksek faiz ve daha kısa vade ile finansman desteği sağlamaktadır. TEB, kuruluşundan bugüne kadar 620.103 adet konuta finansman desteği sağlamıştır.

TEB'in 1993 yılında başlattığı diğer bir uygulama konut kooperatiflerine finansman desteği sağlanmasıdır. Büyüklüğü brüt 100 m²'ye kadar olan konutlara aylık % 6.25 faiz ve 100 m²'yi aşan konutlara aylık % 7 faiz, ve 5 yıl vade ile kredi açmaktadır. Kooperatif inşaatı subasman hariç % 70 seviyeye gelince ortak başına 50 milyon TL'ye kadar kredi açmaktadır. TEB'in açtığı bütün krediler sabit taksitle geri ödemelidir.

Ayrıca TEB, 1984 yılında konutu finanse etmek amacıyla kurulan merkezi yönetime bağlı Toplu Konut İdaresi tarafından açılan konut kredilerinin kullanımında aracılık etmekte, bu uygulamalar karşılığı % 1 - 2 arasında değişen komisyon geliri sağlamaktadır.

2. Pamukbank

Pamukbank 1989 yılına gelinceye kadar, banka kaynaklarından konut üretimine finansman desteğinde bulunmamıştır. Sadece, Toplu Konut Fonu'ndan kooperatif, kooperatif birlikleri ve sosyal yardımlaşma kurumlarına açılan Toplu Konut

Kredisinin kullanılmasında aracılık eden tek özel banka olmuştur.

Kendi kaynaklarından konut üretimine finansman katkısı sağlayan ilk özel banka olan Pamukbank bu uygulamasına 1.7.1989 tarihinden itibaren konut alıcılarına Konut Destek Kredisi (KDK) açarak başlamıştır.

Konut satın almak isteyen fertlerin birikimlerine ilaveten satın alınan konutun rayiç değerinin % 60'ına kadar,

- 1- KONSAB
- 2- KONDO
- 3- KONMA

olmak üzere üç tür KDK açılmaktadır.

Konutun yaşına ve büyüklüğüne bakılmaksızın Türk lirası karşılığı KONSAB, ABD Doları karşılığı KONDO ve Alman Markı karşılığı KONMA açılmaktadır. Bu kredilerin vadeleri 1-3 yıl arasında değişmekte, aylık faiz oranı ise KONSAB'da % 9.5 iken, KONMA ve KONDO'da % 1.60'dır.

lar Kurulu kararı ile konuta kredi açma yetkisi verilen üç kamu bankasından biridir. Ancak 1992 yılına gelinceye kadar banka, kaynaklarından konuta kredi açmamıştır. Sadece TEB ve Pamukbank gibi Toplu Konut Fonu kaynaklı kredilerin kullanılmasında aracılık etmiştir. Söz konusu aracılık işleminden dolayı % 1-2 arasında değişen komisyon almaktadır.

1992 yılı itibarıyla 100 m²'ye kadar olan ve beş yaşından küçük olan konutlara açılan krediler, 1-3 yıl arasında değişen vadelerde ve limiti azami 1.5 Milyar TL'dir. Bu krediler sadece TL karşılığı açılmakta dövize endeksli kredi açılmamaktadır. Konut kredisinin aylık faizi vadesine göre % 7.5 ile % 9.25 arasında değişmektedir. Vade uzadıkça faiz oranı artmaktadır. Satın alınan konutun Bankaca yapılan ekspertiz değerinin azami % 70'ine kadar konut kredisi açılmaktadır (Tablo: 4).

Yukarıda uygulamaları anlatılan bankaların yanında halihazırda Halk Bankası, T. İş Bankası ve

Tablo 4: Konut Kredisi Veren Mevduat Bankaları

Bankalar	Kredi Ver. Baş. Tarihi	Konut Satınalma Değerini Karşılama Oranı (%)	Kredi Limitleri	Faiz (%)	Vade
Kamusal Sermayeli Bankalar					
- T. Emlak Bankası	1947	80	TL - 5 Milyar	6.25 - 6.75	3-5 yıl
- T. Halk Bankası	1991	60	TL - 500 Milyon	8.5 - 9	1-2 yıl
- T. Vakıflar Bankası	1992	70	TL - 1.5 Milyar	7.5 - 9.25	1-3 yıl
Özel Sermayeli Bankalar					
- Akbank	1990	60	TL - 2 Milyar	7.25 - 7.75	1-2 yıl
- T. İş Bankası	1991	75	TL - Limitsiz	7.75 - 8.5	1-2 yıl
- Pamukbank	1989	60	TL - Limitsiz	9.5	1-3 yıl
			DM. - Limitsiz	1.6	1-3 yıl
			\$. - Limitsiz	1.6	1-3 yıl

Kaynak: İlgili Bankalardan Aralık 1995 Tarihi itibarıyla alınan bilgilerle düzenlenmiştir.

Pamukbank tarafından konut üretimine destek vermek için 1991 yılında başlatılan diğer bir uygulama Arsa Destek Kredisidir. 3 yıl vade ile aylık % 9.5 faiz ile açılan bu kredi, belediye sınırları içinde olan arsa için, rayiç değerinin % 60'ına kadardır.

Yukarıda açıklanan ferdi kredi olan ve hazır konuta verilen KDK'ye ilaveten 1993 yılında Pamukbank, Kooperatif Destek Kredisi uygulamasını başlatmıştır. Kooperatif inşaatı ortalama % 70 seviyeye gelince, en fazla 3 yıl vadeli olarak verilen Kooperatif Destek Kredisinin aylık faizi KONSAB gibi % 9.5'tur.

Pamukbank tarafından kredi açılan konutlarda m² sınırlaması yoktur. Ancak, kredi faizi TEB'den daha yüksek, vade daha kısadır. Ayrıca, Pamukbank literatüre "5 Nisan Kararları" olarak geçen istikrar paketinden sonra da TEB'in aksine dövize endeksli kredi vermeye devam etmiştir.

3. Vakıflar Bankası

Vakıflar Bankası, 1958 yılında çıkarılan Bakan-

Akbank konut üretimine finansman desteği sağlamaktadır. Tablo 4'te görüldüğü gibi bu bankalar satın alınan konutun ekspertiz değerinin % 60 ila % 75'ine karşılık kredi açmaktadır. Kredi faizleri yüksek ve aylık % 7.25 ile % 9 arasında değişmektedir. Konut büyüklüğü ve yaş sınırı konulmamıştır. Açılan kredi miktarına İş Bankasında, Pamukbank'ta olduğu gibi sınır konulmamışken, diğer bankalarda (Akbank, T. Halk Bankası) kredi sınırı vardır.

Görüldüğü gibi gerek kamusal, gerek özel sermayeli bankalar konuta benzer şartlarda finansman desteği sağlamaktadır. Faizler TEB hariç, genelde birbirine yakındır. Pamukbank ve TEB dışında bankalar 1-2 yıl arasında vadeyi tercih etmektedir.

Aslında Tablo 4'te yer alan bankaların dışında İmar Bankası, Dışbank ve Yapı ve Kredi Bankası da 1990 yılından itibaren konuta finansman desteği sağlamış, ancak bu uygulamalar "5 Nisan istikrar paketinin" yürürlüğe konmasına kadar devam etmiştir.

Türk bankacılık sisteminde, diğer ülkelerde gözlediğimiz konut finansmanında önemli rolleri bulunan tasarruf bankaları (saving banks) ve ipotek bankaları (mortgage banks) gibi bankalar yoktur.

C. Sonuç

1995 sonu itibariyle Türkiye'de faaliyette bulunan 36 tanesi ulusal, 19 tanesi yabancı sermayeli banka üzere 57 tane mevduat bankası vardır. Şimdiye kadar bunlardan sadece 9 tanesi konuta finansman desteği sağlarken, İmar Bankası, Dışbank ve Yapı ve Kredi Bankası konuta kredi desteği sağlamaktan vazgeçmiştir.

TEB hariç, diğer bankalar ucuz ve uzun vadeli konut kredisi vermek kârlı olmadığı için 1989 yılından önce bu alana ilgi göstermemişler, bu yıldan itibaren de yüksek faizle konuta finansman desteği sağlamaya başlamışlardır. Çünkü bu dönemde bankaların topladıkları mevduatlarını, çok kârlı olan ticari kredi olarak satamamışlar ve riski dağıtmak için alternatif alanlara yönelmişlerdir. Yine, konut kredisi faizinin mevduat faizinden yüksek olması ve anapara ve faiz tahsilatını aynı anda yapabilmesi ve geri ödemelerde başlangıçta faiz payının daha yüksek olması, böylece bankaya yeni kaynak yaratılması, Bankalar için konut kredisi açmayı cazip hale getirmiştir. Hatta, TL'nin yanında döviz karşılığı konut kredisi açmışlardır.

Kuruluş amaçları arasında "konutu olmayan yurttaşları ucuz ve sağlık koşullarına uygun konut sahibi yapmak" amacı olan bankacılık sektöründe, konuta en fazla finansman desteği sağlayan TEB'de yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı eski politikasını (düşük faizli ve uzun vadeli konut kredisi) 1989 yılından itibaren değiştirmiştir.

Ashında, bankalarca açılan konut kredisine özellikle 1990-1993 döneminde yoğun talep olmuştur. Yine bu dönemde dövize endeksli krediye talep, TL karşılığı krediye göre çok fazla olmuştur. Bunun nedeni TL kredinin geri ödeme taksitlerinin dövize endeksli kredinkinden çok yüksek olması idi. Konut alıcılarının dövizli krediye talepleri, "5 Nisan" istikrar paketinin uygulanmasına kadar sürmüştür. 1994 yılında uygulamaya konan istikrar paketi ile aşırı değerlenmiş TL uygulamasına son verilmesi ve yapılan devalüasyon, dövizli kredi kullananları oldukça olumsuz etkilemiştir. Gerçi Bankalar dövizli kredi kullananların kalan borçlarını TL'ye çevirmişlerse de, borçluların gelirlerine göre çok yüksek olan taksitler kredi kullananları mağdur etmiş ve borçlularını ödeyebilmek için konutlarını satmak ya da kredi kullandıkları bankaya devretmek zorunda kalmışlardır. Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk defa, çok sayıda bankanın konuta finansman sağlama uygulaması, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullarda "konuttede" denilen bir kesimin yaratılması ile sonuçlanmıştır. Zaten, aşırı değerlenmiş TL politikasının uygulandığı bir ekonomide dövize endeksli konut kredisinin açılması ve kullanılması hata idi. Ashın-

da tek faaliyeti konut kredisi vermek olmayan, her türlü bankacılık faaliyetinde bulunan, fonlarının asıl kaynağı mevduat olan ticaret bankalarının, likit kaynak sıkıntısına düştüğünde destekleyecek bir garantör olmaksızın konuta uzun vadeli ve düşük faizle kredi açması ve bunu sürdürmesi oldukça zordur.

Nitekim, bugün konut kredisi veren bankalar sadece konut alıcısı olan yüksek gelir düzeyine sahip kesime hitap etmektedir. Satın alacağı konut için 500 milyon TL tutarında konut kredisi almak isteyen ve 3 yıl vadeyi tercih eden kişi, bu krediyi TEB'nden almak istediğinde ayda 35.200.000.- TL, Pamukbank'ı tercih ettiğinde 49.400.000.- TL (vergisiz ve fonsuz), Vakıflar Bankasından alırsa 52.905.000.- TL ödemesi gerekmektedir.

Kasım- 1995 tarihi itibariyle, çeşitli kademelerde bulunan devlet memurlarının maaşları incelendiğinde en üst kademede olan memurun, aile gelirinin yaklaşık % 50'si ile alacağı konut için bankalardan finansman desteği sağlaması mümkün olabilmektedir. Alt kademelerde bulunanların ise bu şartlarda Bankalardan konut satın alırken finansman desteği talebinde bulunabilmeleri imkansız görülmektedir. Ayrıca, burada seçilen kredi limiti (500 milyon TL) ile İstanbul, Ankara gibi illerde konut satış değerinin (sosyal konut niteliğinde bir konut için) yaklaşık 1/4'inin karşılanabileceği düşünülürse, Bankacılık sektörünün konut için hangi kesime finansman desteği sağladığı anlaşılır.

Sonuçta, bankalarca sağlanan konut kredilerinden faydalanarak konut sahibi olmanın dar gelirli kesim bir yana, orta gelirli kesim için bile oldukça zor olduğu görülmektedir. Ancak, ihtisas bankası olmayan fonlarının asıl kaynağını topladıkları mevduat oluşturan ticaret bankalarının topladıkları mevduatı azami kârla satmak yerine düşük faiz ve uzun vade ile konut kredisi vermeleri de mümkün değildir.

Bu durum yalnız ülkemizde değil, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki ticaret bankaları için de geçerlidir. "...Çünkü, bu tür ödünç-vermek onlar için kârlı değildir ve ancak yüksek gelirli zengin kesime hitap edebilirler..."⁽¹⁴⁾ Nitekim gelişmiş ülkelerde (ABD ve İngiltere) ve gelişmekte olan ülkelerde (Brezilya ve Kolombiya) ticari bankaların konut finansmanında rolleri oldukça küçüktür⁽¹⁵⁾. Ayrıca, ülkemizde ticaret bankalarının diğer ülkelerde rastlanmayan bir özelliği vardır. Bankalar topladıkları mevduatların % 21'i sıfır gelirli olmak üzere % 15'ini yasal yükümlülükler gereği olarak ayırmakta, sadece % 49'unu serbestçe kullanabilmektedir.

Bu durum mevduat faizi ile bankaların plase edilebilir kaynak maliyeti arasında önemli bir marj

oluşturmakta, bankalar hakkında yüksek maliyetle fon aktaran verimsiz kuruluşlar imajı yaratılmaktadır.⁽¹⁶⁾

Türk bankacılık sisteminde, diğer ülkelerde gözlediğimiz konut finansmanında önemli rolleri bulunan tasarruf bankaları (saving banks) ve ipotek bankaları (mortgage banks) gibi bankalar yoktur.

Bu nedenle, bankacılık kesiminin, bugünkü koşulları devam ettiği sürece konuta düşük faizli ve uzun vadeli kredi sağlaması mümkün görülmektedir. Ancak, açıkları konut kredilerine uyguladıkları faiz oranını düşürebilmek amacıyla⁽¹⁷⁾,

a) Mevduat karşılık oranları istikrarlı bir biçimde en düşük düzeye indirilmelidir.

b) Çok yüksek olan fon aktarma maliyetleri düşürülmelidir. Bu amaçla banka fonlarına yapılan devlet müdahaleleri asgari düzeye indirilmelidir.

c) Bankalararası işlemlerden sağlanan gelirler üzerinden kaynaktan vergi kesintisi yapılmamalıdır.

d) Mevduat faizlerine uygulanan gelir vergisi, stopaj oranında artırılmamalıdır.

e) Kredi faizi üzerinden alınan Kaynak Kullanım Destekleme Fonu kaldırılmalı ya da bu oran düşürülmelidir.

f) Banka ve sigorta muamele vergisinin oranı düşürülmelidir.

g) Bankaların mevduat dışından kaynak yaratmalarına imkan sağlayacak yeni düzenlemeler getirilmelidir. Kamu menfaatleri gözetilmek kaydıyla, ihtiyacı olan bankaların menkul kıymet ihraç edebilmeleri sağlanmalıdır.

Bugüne kadar Türkiye'de konut finansmanı alanında yapılan uygulamaların hiç birisi, konut için ödünç fon talep eden kesimle, fon fazlası olup, ödünç vermek isteyen kesimi bir araya getiren bir sistem kurmaya yönelik olmamıştır. Bu nedenle devlet bankaları işbirliği ile başlangıç kaynağını devletin sağladığı ve garantör olarak yer aldığı bir sistem oluşturulmalıdır. Yukarıda sıralanan tedbirlerin alınmasıyla, konut için yapılan tasarrufları bir araya getirmek ve konut dışı tasarrufları da konut sektörüne kaydırmak mümkün olabilir.

Kaynaklar

- Akçay, Belgin. (1992) *Türkiye İçin Yeni Bir Konut Finansman Modeli Yaklaşımı* (Yayınlanmamış Çalışma)
- Akgüç, Özlün (1991). *Türk Bankacılık Sisteminin Yapısı, Sorunları ve Bazı Öneriler*. Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, İstanbul.
- Akkur, Alev ve Diğerleri (1991). *Developments in the Turkish Banking Sector*. The Central Bank of the Republic of Turkey Ankara.
- 90'lı Yıllarda Türk Bankacılığının Gündemindeki Konular ve Öneriler (Sempozyum/23 Şubat 1990). Bankalar Birliği Yayınları-Ankara.

- Bayer, Arzu ve Ünal, Targan (1993). *Türk Bankacılık Sistemi Basisen Raporu*.
- Black, John (1988). *Housing Policy and Finance*. Routledge Chapman Mall-London.
- Boleat, Mark (198). *National Housing Finance Systems*. Croom-Hem. London.
- DPT (1993). *Bankacılık, Sigortacılık Yabancı Sermaye Çalışma Grupları*. 3. İzmir İktisat Kongresi (4-7 Haziran 1992). Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Jongenson, N.O. (1977). *Housing Finance For Low-Income Groups*. General Printers Ltd. Kenya.
- Marlow, Michael, L. (1984). "Bank Structure and Mortgage Rates: Reply" *Journal Economic Business*. 36 (2). s. 289-296.

Dipnotlar

- (1) Öcal (1992), s. 144-147.
- (2) Akgüç (1991), s. 12-14.
- (3) Akgüç (1991), s. 21.
- (4) Ibid, s. 12.
- (5) 23.06.1958 tarih ve 7129 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.
- (6) Bankalar Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin 28 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Resmi Gazete, s. 16740 (31 Ağustos 1979), md. 50/2 (c).
- (7) Bankalar Hakkında 22.7.1983 tarihli ve 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- (8) 3182 sayılı Bankalar Kanunu, Bankalar Birliği yayınları, 1990.
- (9) Ibid, md. 50/4-c.
- (10) Reisoğlu, Seza, 3182 Sayılı Bankalar Kanunu Şerhi, Ay-yıldız Matbaası, Ankara, 1988, s. 415-416.
- (11) Milli konut Politikasının Uygulanmasına Dair Esaslar Bakanlar Kurulu Kararı, Resmi Gazete, s. 16485 (11 Mayıs 1980) md. 4.
- (12) T. Öğretmenler Bankası Haziran-1992 tarihinde T. Halk Bankası ile birleşmiştir.
- (13) 1926 yılında kurulan Emlak ve Eytam Bankası, 1946 yılında 4947 sayılı Kanun ile T. Emlak ve Kredi Bankasına dönüştürülmüştür. 1988 yılında ise Anadolu Bankası T.A.Ş. ile birleştirilerek T. Emlak Bankası A.Ş. (Konutbank) oluşturulmuştur.
- (14) Boleat (1985), s. 469.
- (15) Telgarsky (1991), s. 29 Nevas (1989), s. 10. Rasass (1986), s. 3, Boleat (1985), s. 469.
- (16) DPT (1993), s. 32-36.
- (17) Akgüç (1991), s. 12-27, DPT (1993), s. 39-41. Akçay (1992), s. 90-95.

İnsan Merkezli "Sosyal Kent" İçin (*)

*Haziran 1996'da İstanbul'da toplanan Habitat II BM Zirvesi kapsamında düzenlenen Profesioneller ve Araştırmacılar Forumu "Bildirgesi" TMMOB Yayını Birlik Haberleri'nin Ekim 96 sayısından alınmıştır.

Kentleşmenin evrensel düzlemde giderek hızlandığı ve yaygınlaştığı günümüzde belirsiz ortamı, hızlı dönüşüm ve meselelerin karmaşıklığı, kentsel gelişmenin en belirleyici özellikleridir. Öte yandan, küreselleşmenin kentlerde giderek artan kutuplaşmalara, bölünüp parçalanmalara, sosyal dışlanmalara ve çatışmalara neden olduğu gözlenmektedir. Çeşitliliğin uyumlu birlikteliğinden oluşan sosyal görüntülerin giderek çözülmesi kentlerin heterojen yapısını tehdit etmektedir. Doğal kaynakların özellikle de kentsel toprağın, yoğun bir spekülasyon aracına dönüşmesiyle kent mekanın bölünüşü bir çatışma meselesi olmaktadır. Pazar güçlerinin kentsel kaynakların tahsisinde ve bu kaynaklara erişebilirlikte hemen hemen tek belirleyici unsur haline gelmesi bu çatışmayı körüklemekte, daha da güçlendirmektedir. Oysa ki, ekonomik güçler kentsel gelişmeyi yönlendirmede, kentlerin geleceğini biçimlendirmede tek egemen unsur olmamalı, sosyal ve insani değerler ve çevresel faktörler yeniden gerekli önceliği almalıdır. Bu nedenle, sosyal ve çevresel faktörleri vurgulayan kentsel politikalara ve planlama yaklaşımlarına gereksinim vardır.

Kentlerin, dışsal olarak kontrol edilen ve belirli yararlar sağlamakla birlikte yerel, kimlik kaybına da neden olan küresel ağlara ne ölçüde entegre olacağı, kentsel politikaların belirlenmesinde önemli bir seçim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, sosyal, çevresel ve ekonomik olarak sürdürülebilir kentleşmenin ön koşulu kentsel gelişmede etkin olan veya bu gelişmeden etkilenen tüm kesimlerin, yeni roller ve sorumluluklar üstlenmesidir.

Çok Aktörlü Yerinden Yönetim
(Urban Governance)

Yerel düzlemde başlayarak, yönetim ile sivil toplum arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlanma-

sı ve katılımcı pratiklerin güçlendirilerek sağlandığı, çok aktörlü kentsel yönetim biçimini hayata geçirecek politikaların geliştirilmesi gerekmektedir. Çok aktörlü, katılımcı bir kentsel yönetim biçiminin hayata geçirilebilmesi için gerek yönetimlerin, gerekse sivil toplumdaki çeşitli grupların bilgi ve becerilerinin artırılarak kapasitelerinin geliştirilmesi ve yapabilir kılınması gerekmektedir. Öte yandan, hem yerel yönetimlerin hem de sivil toplumun hak ve yükümlülükleri yeniden tanımlanmalı, yerinden yönetim bir anlamda "yeniden keşfedilmelidir."

Kentsel gelişmede payı bulunan tüm aktörlerin (yerel ve merkezi yönetimler, özel sektör, yurttaşlar, sivil toplum kuruluşları, profesyonel planlar, araştırmacılar, eğitimciler) rolleri yeniden tanımlanmalı; aktörler arasında ortak amaçlar doğrultusunda toplumsal uzlaşma sağlanmalı, bu amaçlara ulaşmada tüm aktörler sorumluluk almaları, taahhütlerde bulunmalıdır.

Planlıların Yeni Rol Tanımları ve Taahhütleri

Buna bağlı olarak, özel teşebbüs kar etme amacının yanısıra toplum yararını gözetmeli, özellikle sosyal ve çevresel sürdürülebilirlik ilkelerine bağlı kalmalıdır. Merkezi ve yerel yönetimler, yoksulları ve dezavantajlı konumdaki grupları gözetmeli, bu grupların da yeterli konut edinebilmeleri için tedbirler almalı, sorumluluk yüklenmelidir.

Planlılar merkezi ve yerel yönetimler ile toplum arasında köprü kurmalı, çeşitli aktörler arasında serbest bilgi akışını sağlayarak iletişim kanallarını açmalı ve böylece planlama sürecini şeffaflaştırarak gerçekten katılımcı bir süreç olmasını sağlamalıdır. Diğer bir deyişle; planlılar aktörler arasında uzlaşma platformu kuran, müzakereler yoluyla arabulan ve ihtilafları çözümlenmeye çalışan (conflict resolution through mediation) bir rol üstlenmelidir.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

Planlama etiği gereği kaynakların hakça dağılımı, yoksulların ve dezavantajlı konumundaki grupların çıkarlarının korunması vurgulanmalı, bu grupların toplu pazarlık güçlerini kullanarak toplumsal uzlaşma ve karar verme süreçlerine katılmaları sağlanmalıdır. Planlılar hakçılık ilkesinin yaşama geçirilmesi amacıyla gerek yerel düzlemde bu ortaklıkları geliştirmeyi, evrensel düzlemde ise tüm ortakların kapasitelerini geliştirmeye yönelik araştırma ve eğitim programları veren kurum ve

kuruluşlar ile işbirliği içinde olmayı ve programları bilgi ve deneyimleri ile desteklemeyi taahhüt etmektedirler.

Sonuç olarak; planlılar ekonomik kalkınmanın kentlerin üretiminde ve gelişiminde tek öncelik olmaması, bu uğurda sosyal ve çevresel amaçların sürekli olarak ertelenmemesi gerektiği görüşünde birleşmekte ve insan kaynaklarının ön plana çıktığı "sosyal kenti" yaratmaya katkıda bulunmayı taahhüt etmektedirler.

Kaynak: World Resources, 1996-97 Oxford University Press sh:141

HABİTAT II

Kentler ve Yerel Yönetimler Bildirgesi (*)

*Haziran 1996'da İstanbul'da toplanan Habitat II BM Zirvesi kapsamında düzenlenen "Kentler ve Yerel Yönetimler Bildirgesi" TMMOB Yayın Birlik Haberleri'nin Ekim 96 sayısından alınmıştır.

Biz, tüm dünyada, kırsal ve kentsel toplulukların; küçük, orta ve büyük kentlerin; metropoller ve bölgelerin nüfuslarına hizmet veren yerel yetkililer; Yerel Yetkililer Habitat II Yönlendirici Komitesi (G4+) tarafından ve onun İkinci Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı Forumu ile işbirliği çerçevesinde organize edilen Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Meclisi katılımcıları olarak;

Şu gerçeğin farkındayız ki;

• Dünya, hem algılanışı hem de geçmişle ilişkili biçimde geleceğini temelden değiştiren uzun-erimli değişimlerin bir sonucu olarak, dönüşmektedir;

• Dünya giderek kentleşmekte ve kentsel bir habitat, her yerde kentsel toplumlara uygun yönetim ve işletme yöntemlerine alışma ihtiyacını ortaya çıkararak, çoğu halk için gerçeklik haline gelmektedir;

• İletişim tarzlarındaki devrimler dünyayı daha da küçültmekte, böylece uluslar ve halklar arasındaki ilişkileri yoğunlaştırmakta ve herşeyin ve herkesin, sadece çevrenin işletilmesinde değil aynı zamanda gelişme, toplumsal sorunlar ve güvenlik süreçleri içindeki karşılıklı bağımlılık bilincini yükseltmektedir.

• Küreselleşme gerçekleştikçe, özellikle insan yerleşimlerinin yönetimiyle ilişkili temel haklara saygı gösterilmesine yönelik arzular, evrenselleşmektedir;

• Dünya, modernizasyon ve ona eşlik eden rekabet, çoğunlukla hem uluslararası, ulusal hem de yerel düzeylerde, dışlamaya yolaçtığından, giderek parçalanmaktadır;

• Dünya tüm kurumları ve tüm aktörleri her geçen gün biraz daha karmaşıklaşan bir gerçeğin hem anlaşılması hem de yönetilmesiyle ilişkili olarak öğrenme konumuna yerleşiren, tüm alanlarda yaşanan benzeri görülmemiş değişimlere göre ye-

niden örgütlenmeli ve bunlara uyum sağlanmalıdır;

Dünya daha yaşanabilir, karşılıklı olarak birbirini destekleyen, daha sağlıklı ve daha güvenli insan yerleşimlerine ulaşmak için düşünme ve etkinlik biçimlerini gözden geçirmelidir. Bunun için tutarlı orta ve uzun-vadeli yönlendirici ilkeler oluşturmak ve bunların uygulanması için yeni uzlaşma, işbirliği ve ortaklık süreçleri belirlemek gereklidir.

Bu yönlendirici ilkelerin geliştirilmesine yardımcı olmak ve yaşanabilir destekleyici, daha güvenli ve daha sağlıklı insan yerleşimleri için gerekli olan ortaklık süreçlerini tanımlamak üzere;

Bir kez daha teyid ediyoruz ki,

• Temel toplumsal etkileşim ve değişim arenası olarak, kent çevresinde ve içinde ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınmanın, halkın çoğunluğunun refahı ve toplumsal birliğin, uyum kapasitesinin ve teknik, toplumsal, kültürel ve politik katılımın, geleceğimizin keşfinin ve yenilenmiş bir insanlık gelişimi vizyonunun ve uğurluklarımızın geleceğinin belirleneceği, merkezi insan yerleşimi olarak kabul edilmelidir;

Bu kabul kentsel yaşamın, fiziksel ve ahlaki sefillik, güvensizliğin yükselişi, sürekli artan sayıda insanın yaşam koşullarındaki kötüleşme, bunların çevre ve doğal kaynakların işletilmesi üzerindeki yıkıcı etkileri gibi, olumsuz özelliklerine dair bir anlayış eksikliğini simgelememektedir; tersine, bu sorunlara karşı etkin çareler bulma konusunun aciliyetine ışık tutmaktadır;

Sürdürülebilir insani kalkınma, çevresinde kentlerimizin ve şehirlerimizin geleceğinin algılanması ve örgütlenmesi gereken kavramdır;

• Kentleri ve kasabaları -tarihsel, kültürel ve doğal mirasın korunması da dahil olmak üzere- sürdürülebilir bir çevresel işletmenin kavramları konusunda daha bilinçli, yenilenemez doğal kaynakların ve toprağın tüketiminde daha ekonomik,

PLANLAMA
96 / 1 - 4

hava ve su kirlenmesine karşı daha duyarlı ve atıkların azaltılması ve yeniden çevrim konusunda daha vicdanlı hale getirmek için her türlü çaba gösterilmelidir;

- Kentlerde trafikteki artışın yolaçtığı yoğunlaşma ve kirlilik sorunlarının üstesinden gelmek için her türlü çaba gösterilmelidir;

- Kentin ve kırsal karşılıklı bağımlılığının daha çok dikkate alınması anlamına gelen, kentlerin ve şehirlerin kırsal bölgeleri yoksullaştırmak yerine canlandırmasını güvence altına almak için her türlü çaba gösterilmelidir;

- Kentlerin ve şehirlerin, toplumsal dokunun zayıflamasını ve aidiyet ve vatandaşlık nosyonunun tehlikeye düşmesini engellemek üzere, toplumsal bütünleşme ve dışlamaya karşı verilecek mücadeleye daha fazla dikkat göstermelerini güvence altına almak için her türlü çaba gösterilmelidir. Bu toplumun tüm grupları ve kesimlerinin, bütçe programlarının hazırlanması da dahil olmak üzere, belediye yönetimleri süreçlerine katılmalarına yönelik pozitif etkinlikleri kapsamalıdır;

- Buna göre, sürdürülebilir insani kalkınma, temelde, devletin ekonomik ve toplumsal konulardaki uygun rolüne hala saygı gösterirken, somut inisiyatifleri tabandan yukarıya doğru hareketlendirme konusunda en fazla yetenekli olan, gerçekten daha iyi bireysel ve kolektif yaşam kalitesine yönelik olarak biçimlendirilmiş yerel düzeyde algılanmalı ve uygulanmalıdır;

- Verili bir düzeydeki insani bir yerleşimin kendisini etkileyen kararların (özerklik ilkesi uyarınca) kendi düzeyinde alındığı yerde daha iyi işletebileceği; ve kendisini yöneten yetkililerin (yakınlık ilkesi uyarınca) erişilebilir olduğu ve demokratik bir temelde seçilmiş olduğu yerde daha iyi idare edilebileceği anlayışından hareketle, ademî merkezleşme politikaları sürdürülebilir insani kalkınmanın ve iyi bir insan yerleşimleri yönetiminin yükseltilmesinde tercih edilen yaklaşım haline gelmelidir.

- Ademî merkezleşme politikaları yerel yetkililerin yerel enerjilerin ifade edilmesinin ve harekete geçirilmesinin teşvik edilmesinde, insanlara kendi işlerinde sorumluluk almaya yardımcı olunmasında ve devlete ve diğer aktörlerle birleşik biçimde, yerel gelişme için gerekli olan fiziksel ve kurumsal çerçevenin kurulmasında stratejik bir role sahip olduğunu kabul etmelidir;

- Yerel yetkililer, rollerini bu bakımdan tam olarak yerine getirebilmek için, yasal olarak yeterli güçle donatılmalı, kendilerinin olarak kabul edilmiş olan sorumlulukları tam olarak ve hiç engelsiz yerine getirebilmeli ve kendi sorumluluklarını yerine getirmek üzere gerekli mali ve insani kaynaklarla yönetim ve eğitim kapasitelerine çağında bulunabilmelidirler;

Tüm insan yerleşimleri, aralarındaki artan ticaret ve diğer değişim akımları ile birlikte, giderek karşılıklı bağımlı hale gelmektedir. Bu ilişkilerin

yoğunluğu tüm düzeylerdeki yerel yetkililer açısından insan yerleşimleri arasında istikrarlı ve sürdürülebilir mali, toplumsal, teknik ve kültürel işbirliği araçlarını oluşturma ihtiyacı yaratmaktadır. Bu ihtiyaç "En İyi Pratikler" konulu Dubai Konferansı ve Konferans Bildirgesi tarafından da güçlü bir biçimde teyid edilmiştir.

Bu yönlendirici ilkeler temelinde ve bölgelerimizi, metropollerimizi, kent ve köylerimizi destekleyici, yaşanabilir, sağlıklı ve güvenli insan yerleşimleri haline getirmek konusundaki ortak hedefimiz doğrultusunda,

Bizler Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Meclisi Delegeleri olarak, kendimizi:

- İnsanlığın karşı karşıya olduğu meydan okumalara yanıt vermekte aktif bir rol almaya; kendi düzeyimizde yoksulluğa, cehalete, hoşgörüsüzlüğe, ayrımcılığa, dışlamaya, güvenliksizliğe, çevresel bozulmaya ve kültürel sınıflandırmaya karşı güçlü biçimde mücadele etmeye; ve sağlıklı bir toplum ve iyi bir yönetimin nihai göstergesi olarak görülmesi gereken, çocukların hakları ve refahlarını güçlendirmek ve iyileştirmeye;

- Kendi bölgelerimizde metropollerimizde, kent ve köylerimizde (topluluk-temelli örgütler, komşuluk ya da köy dernekleri, hükümet dışı örgütler, özel sektör, profesyonel gruplar, sendikalar, vs.) tüm yaşamsal güçlerle aktif bir katılım içine kök salmış katılımçı kalkınma politikalarını geliştirmeye;

- Bölgesel planlama önlemleri de dahil olmak üzere, insan yerleşimlerinin uygun finansman ve yönetim tarzlarını olduğu kadar, yerel düzeyin karmaşıklığı ve özgünlüğüyle uyumlu idari yönetimler bulmaya;

İnsanlara ihtiyaçlarını karşılayan hizmetler sağlamak ve böylece sivil bir taahhüt duygusunun gelişmesini teşvik etmek temel amacıyla, bölgelerimizin, metropollerimizin, kent ve köylerimizin işletmesinin şeffaflığını ve etkinliğini geliştirmeye;

- Eşitlikçi bir güç ve yetki dağılımı için gerekli düzenlemeleri yerine getirerek kadınların yerel karar almada tam bir erişilebilirlik ve katılımının sağlanmasına yönelik her türlü olanağı düzenlemeye;

Halkların birbirleriyle karşılaşmasını, deneyim değiş tokuşunu ve yerel aktörler arasında ortaklığın gelişmesini teşvik etmek üzere, yerel yetkililerin ulusal, bölgesel ve uluslararası birliklerinin desteğiyle, yerel yetkililerimiz arasındaki doğrudan işbirliğini güçlendirmeye adanıyoruz. Böyle bir işbirliği aynı zamanda bize geleceğin meydan okumaları konusunda yerel bir bakış açısı geliştirmeye ve devlete, uluslararası toplulukla, özel sektörle, hükümet dışı örgütlerle ve sivil toplumun diğer ortaklarıyla yapıcı bir diyalog içinde, uygun eylem stratejileri çizmeye yardımcı olacaktır;

- Yeni teknolojik gelişmelerin dönüştürücü potansiyelinden, teknik yardım, teknoloji ve know-

Kaynak: World Resources, 1996-97
Oxford University Press sh:14

how transferi ve uygulamacılar arasında işbirliği kanallarıyla daha iyi belirlenmiş ademi merkez işbirliği biçimleri oluşturmak üzere tam olarak yararlanmaya;

- Özellikle bilgiyi yaygınlaştırmak ve karar almayı kolaylaştıran özgün yerel göstergeler üretmek yoluyla, devletler, uluslararası topluluk ve tüm ortaklarla yerel düzeydeki etkinlikler ve pratikler hakkında yapıcı bir diyalog geliştirmeye;

- Kendi etkinliklerimizi daha yakından, özellikle kentlerin ve yerel yetkililerin bu platform'da kurulmuş olan küresel koordinasyonuna doğru yönlendirmeye adıyoruz. Bu koordinasyon uluslararası topluluk karşısında, onun özellikle Habitat gündeminin küresel eylem planının yerel düzeyde uygulanmasının yollarını ve araçlarını görüşeceği sesimiz olacaktır;

- Birleşmiş Milletler'in gelişmiş ülkelerin GSMH'lerinin en az yüzde 0,7'sini geliştirmekte olan ülkelerle işbirliği programlarına ayırmaya çağırarak kararın yerine getirilmesinin sağlanmasında tüm görevlerimizi yerine getirmeye;

- Konferansın kendi sorumluluk alanı içindeki tavsiyelerini HABITAT II ulusal komitelerine katılmak ve bunların kendi yerel yetkililerimiz açısından etkilerini değerlendirmek yoluyla uygulamaya;

PLANLAMA
96 / 1 - 4

- UNESCO ile yerel yetkililerin gündelik yaşamda bir barış kültürünün gerçekleştirilmesi için gerçekleştirdikleri önemli inisiyatifleri ödüllendirecek uluslararası bir Belediye Başkanları Barış Ödülü'nün kurumsallaştırılması için işbirliği içinde olmaya adıyoruz.

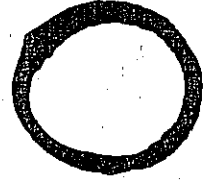
Özel sektörü:

- İş etkinlikleriyle uyumlu biçimde iyi bir kurumsal vatandaş olmanın sorumluluk ve oanaklarını kabul etmeye;
- Yeni ve yaratıcı işbirliği ve kamu-özel ortaklığı biçimleri konusundaki arayışımızda bize katılmaya çağırıyoruz.

Kentler ve Yerel Yönetimler Uluslararası Birliğini;

- BM'in ve onun uzmanlaşmış kurumlarının kesişeni ve kurumsal bir ortağı olarak hizmet edecek sürekli bir işbirliğinin kurulması yönünde çalışmaya;

- Grup G4+'ü, dönüşen bir başkanlıkla yetkilendirerek, kentlerin ve yerel yetkililerin mevcut işbirliği hareketini güçlendirmeye yöneltmeye çağırıyoruz.

Dünyanın...

...tüm
yerleşimlerini...

...insanlar için
sağlıklı, güvenli,
adil ve
yaşanabilir
kılmayı
amaçlayan...

Habitat II Ulusal Raporlar Üzerine Bir İnceleme

Ulusal Raporlar

Dünyanın "Çukur Aynası"

Nilgün GÖRER - E. Serdar KARADUMAN

HABITAT II toplantıları süresince çığn-lar gibi topladığımız dokümanları ayıklayarak HABITAT hatırası olmalarının ötesinde bir işlev kazandırabilmek için öncelikle Ulusal Raporları incelemeye giriştik. Yüzlerce yazılı belge içinde 16 ülkenin Ulusal Raporunu (ABD, İsveç, Kenya, Çek Cumhuriyeti, Fas, Slovakya, Norveç, Hollanda, İsveç, Almanya, İsrail, Danimarka, Finlandiya, Güney Kore, Japonya, Brezilya ve Türkiye) edinebilmiştik. Raporlardan üçü (Güney Kore, Japonya, Brezilya), hükümetler tarafından değil ülkelerin Hükümet Dışı Kuruluşları (HDK/NGO) tarafından hazırlanmıştı. Elimizdeki raporları ait oldukları ülkelerin yer küredeki coğrafi konumlarına, gelişmişlik profillerine ve siyasi rejimlerine göre sınıflandırdık. Sonuçta, bu değişkenler içinde en uç karakteristikleri yansıtan ABD, Brezilya, Kenya, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Almanya, İsrail, Japonya Ulusal Raporlarını belirlediğimiz çerçeve üzerinden karşılaştırdık.

Çerçeveyi oluşturan kriterler; ülke yerleşme politikalarında geçmişe yönelik sorun saptamaları ve geleceğe yönelik hedefler, Ulusal Raporda yer alan öncelikli HABITAT konuları (sürdürülebilirlik, konut hakkı, hakçalık, yaşanabilirlik ve kentli bağlılığı ile yapılabılır kılma, çok aktörlü yönlendirme), HDK'ların ve yerel yönetimlerin kentleşme pratiğindeki yeri, bölgelerarası gelişmişlik dengeleri, Ulusal Raporun hazırlanmasındaki katılım süreciydi. Seçtiğimiz tartışma başlıkları içinde yer veremediğimiz fakat ulusal raporlarda yer almış önemli konu başlıklarına da değinmeden geçmek istemedik. Özellikle iki konu; kentleşme problemleri kapsamında kadın ve diğerlerinin konumu (özellikle Alman Ulusal Raporu'nda ön plana çıkıyordu) ve ülkelerin kentleşme problemleri kapsamında uluslararası işbirliği te-

masına yaklaşımları (Habitat Ulusal rapor yazım klavuzu gereği hemen her ülke raporunun önemli bir alt başlığıydı) aynı birer konu başlığı olarak yer alabilirdi. Ancak, karşılaştırma yazısının daha da uzaması ve değerlendirme başlıklarının çeşitlenerek çoğalması bizi genel bir karşılaştırma ve değerlendirmeye götürmekten uzaklaştıracaktı. Kanımızca, bu yazının izlerini sürerek, özel kütüphanelerindeki Habitat ulusal raporları ve diğer yazılı belgeleri bu anlamda okumak isteyenlere bir anlamda ip uçları verdik.

Yukarıdaki değişkenlerden yola çıkarak, başlangıç niteliğinde de olsa bu verileri karşılaştırarak sözkonusu ülkelerin kentleşme serüvenlerinde ki farklılaşmayı tartışmaya açarak, Habitat sonrası gündeme bir katkıda bulunmayı hedefledik.

1- Ülke yerleşme politikalarında geçmişe ve güncel yönelik sorun saptamaları

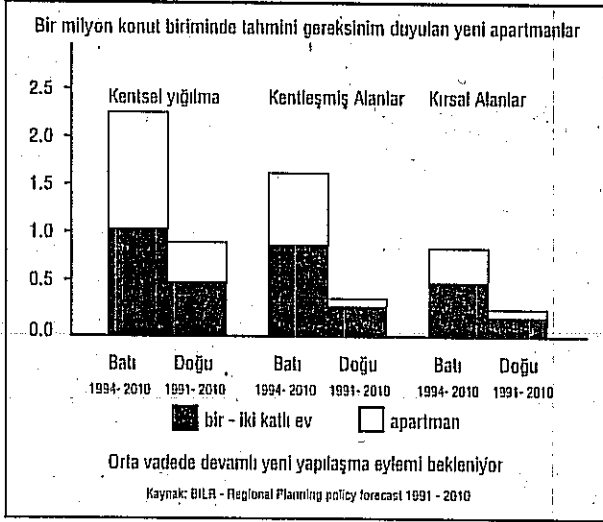
ABD Ulusal Raporunda, ülkenin kentsel yerleşmelerinde yaşanan problemler; suç oranındaki artışlar, yoksulluğun azaltılması, ekonomik kalkınma, mesleki eğitim, kamu sağlığı, ucuz konut, yer değişiminin önündeki engeller, mali baskılar ve çevre olmak üzere farklı başlıklar altında ele alınıyor. Ayrıca Raporda bir çok ABD kentinin bu sorunları farklı düzeylerde de olsa yaşadığına dikkat çekilerek fakir ailelerin çoğalması ve vergi tabanının aşınmasına bağlı olarak sorunların ortaya çıktığının altı çiziliyor.¹

Çek Cumhuriyeti'nin, "Konut" başlığı ile hazırlanan raporunda, ülkenin 1989 sonrası yaşadığı derin sosyal-ekonomik değişime ilişkin problemlere geniş ölçüde yer ayrılmış. Raporda "sosyalist" dönemin temel problemi olarak, konut stokunun büyük bir oranda "toplu konutlar"dan oluşması

Nilgün Görer
1986 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Lisans, 1990 yılında aynı bölümden Y.Lisans derecesi aldı. 1994-1996 yılları arasında Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu üyesi olarak görev yaptı. Halen A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Kent ve Çevre Bilimleri Kürsüsü'nde doktora çalışmalarını sürdürmekte ve Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

Serdar Karaduman
1994 yılında ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nden Lisans derecesi aldı. 1996 yılında Şehir Plancıları Odası Yönetim Kurulu üyesi olarak görev yaptı. Haziran 1996'da gerçekleşen Habitat II Kent Zirvesinde TMMOB Koordinatörü olarak görev yaptı. Halen ODTÜ, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans çalışmalarını sürdürmektedir.

gösteriliyor. Ayrıca tarihsel zenginliğe sahip konut alanlarının yenilenmesine yönelik politikaların bulunmayışının bu alanlarda ağır bir yıkıma neden olduğu belirtiliyor.² Habitat gibi bir yerleşme zirvesine, "konut" başlığı ile hazırlanmış olan raporda, yerleşme politikalarına özgü sorunlara kısaca değinilmiş. Bundan dolayı Çek raporunda Ülkenin yerleşme süreçleri ayrıntılı olarak yansıtılamıyor.

Kenya Ulusal Raporunda, insan yerleşmelerini etkileyen en önemli sosyal ekonomik göstergeler olarak; kentleşme ve nüfus artışı, yoksulluk, işsizlik, suç oranlarında artış, konut sorunu ve mali sorunlara yer veriliyor.³ Rakamlarla desteklenen bu verilere göre Kenya kentsel nüfusunun yaklaşık yansı "slum" denilen çok düşük standartlı barınaklarda yaşıyor. Ayrıca az gelişmişliğe özgü yaklaşık % 5 gibi çok yüksek oranda bir kentleşme ve nüfus büyüme hızına sahip Kenya'da, kentlerin en önemli problemi konut sorunu. Bu soruna koşul olarak aşırı nüfus yığılmaları ve altyapı problemleri yaşanmakta.

*Bölgelere Göre Kentleşme
Alman Ulusal Raporu Sayfa 42*

HDK'larca kaleme alınan *Brezilya Ulusal Raporu*'nda kentleşme sürecine ilişkin problemler Brezilya'nın politik tarihi ile iç içe değerlendirilmiş. Örneğin 1963 yılında Brezilya Mimarlık Enstitüsü tarafından düzenlenen "TMMOB tarafından 1974'de düzenlenen Konut Kurultayına benzer I.Kentsel Reform ve Konut Semineri'nde belirtilen hedeflere 1964 yılında yapılan askeri darbe nedeniyle ulaşılamamış. Raporunda, Brezilya kentleşme tarihi "aynı zamanda acının, eşitsizliğin, başarısızlıkların, parçalanmanın, ayrımcılığın, baskı ve sömürünün tarihi" olarak karşımıza çıkarılıyor. Raporunda bunun yanı sıra "Brezilya kentleşme tarihini yalnızca yukarıda belirtilen koşulları dönüştürmek için geliştirilen toplumsal mücadeleler oluşturuyor. Aynı zamanda kentliliğin inşa edilme yerinin, hepsinden önemlisi sağlanı bir dayanışmanın ve kolektif katılımın sadece anlamlı projeler için değil aynı zamanda ütopyalar içinde harekete geçilmesini tarihi"⁴ olduğu vurgulanıyor, kısaca bu raporda kentleşme sorunları politik bir çerçevede değerlendiriliyor.

Finlandiya Ulusal Raporu'nda kentleşmeyi şekillendiren güçlerin bir dönüşüm süreci yaşadığının altı çiziliyor. Teknolojik gelişmeler sonucunda artık emek yoğun üretime gereksinim kalmadığından eski sanayi kentlerinin nüfusunda bir azalma yaşanıyor. Buna karşın coğrafi yakınlığın verdiği yarışmacı ve dışsal ekonomiler, firmaları yine büyük kentlere çekiyor. Bunun yanısıra uluslararası ilişkilerin yoğun olduğu bölge merkezlerinin nüfusunda da bir artış gözleniyor. Kent merkezlerinin ülke coğrafyasında dengeli bir bölgesel gelişim çizgisini tutturması için kentsel büyümeyi sınırlandıran bir politikanın izlenebilmesi, Ülkenin yaşadığı güncel kentleşme sorunu olarak karşımıza çıkıyor.

Finlandiya raporunda ülkede *gecekondu* olarak sınıflandırılan türden konut stoğunun bulunmadığının⁵ altı çizilerek, "yüksek standartlı bir kentsel yaşam çevresi"ne sahip olunduğu vurgulanıyor.

Alman Ulusal Raporu'nda ülkenin yerleşme politikasının demokrasi ve çoğulculuk prensiplerine dayandığı ve buna bağlı olarak da geçmişte olduğu gibi gelecekte de, yerleşmelerin gelişmesinin farklı sosyal talepler arasında bir uzlaşma şeklinde gerçekleşeceği ifade ediliyor. Almanya'da kentleşme sürecinin tüm hızı ile sürdüğü; "konut ve işyeri taleplerinin fayda-maliyet yönünden ekonomik olarak birleştiği noktaların halen ülke yerleşme desenesinde süregelen gelişmelerin temel itici gücü" olarak rol aldığı belirtiliyor. Almanya'da yerleşmelerin büyüme biçimi, "merkez kentlerden giderek uzaklaşan ve bu kentlerin çevresindeki küçük yerleşmelere doğru tıpkı "gezginci bir kum tepesiğinin" kayması" şeklindedir. (bkz. yandaki şekil) Kentlerin bu biçimde gelişme eğilimlerinin sonucunda, kentsel yığılma alanlarının artarak gelişmesi daha çok toprağın (alanın) kentsel gelişme için tüketilmesine neden olmakta bu da beraberinde artan ulaşım taleplerinin neden olduğu emisyon ve gürültü sonucu artan çevre kirliliğini, yeşil alanların giderek azalmasını ve ekolojik telafi mekanizmalarının giderek işlevsizleşmesini getiriyor". Bu bağlamda, sınırlandırılmamış bir kentsel gelişme süreci ekolojik olduğu kadar sosyal problemlere de neden olmaktadır. Almanya'nın ekonomik yapısındaki hızlı değişim, bir yandan geleneksel sanayilerde iş kayıplarına neden olurken bir yandan da tüketime dayalı servis sektöründe iş güvencesi olmayan çok sayıda yeni işin ortaya çıkışına yol açıyor. Ülkede modernizasyon sürecinin hızlandırılmasının maliyeti, böylesi kentsel alanlarda sosyal ayrımların ilerlemesi olmuştur. Genellikle orta gelir grubundan genç ve devingen ailelerin banliyölere göçü, özellikle merkez kentlerde giderek artan sosyal ayrıma yol açmakta ve aynı zamanda düşen alım gücüne bağlı olarak da yerel piyasalarda geri-

Brezilya kentleşme tarihi "aynı zamanda acının, eşitsizliğin, başarısızlıkların, parçalanmanın, ayrımcılığın, baskı ve sömürünün tarihi" olarak karşımıza çıkarılıyor.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

leme olmakta; sonuçta düşen ücretlerden dolayı yerel yönetimlerin gelir vergisinden sağladıkları finansman kaynağında önemli bir azalma meydana gelmektedir. Hazırlanan ulusal rapor, kentsel yeniden yapılanmanın, sosyal yapı üzerindeki etkilerini öne çıkarmaktadır.

Alman Ulusal Raporunda, yerleşmelerin bugünkü yapısını ortaya çıkarmak için çevre kirliliğinin ve çevre kalitesinin durumu ile kentlerin sosyal ve ekonomik koşulları, konut stoğunun yapısı ile diğer altyapı elemanlarının durumunu gösteren çeşitli göstergelere yer verilmiştir.

HDK'lar tarafından yazılmış *Japon Ulusal Raporu*'nda, arsa, altyapı ve konut politikalarındaki belirsizliklerle toprağa yapılan yatırımın arsa fiyatlarında hızlı bir artışa neden olması, kentleşme problemleri arasından altı çizilenlerdir. Bu problemleri yaratanın sadece özel sektör olmadığı yerel ve merkezi yönetimlerin izledikleri politikaların da buna neden olduğu vurgulanmaktadır. Buna ek olarak, yaşanan deprem ve doğal felaketlerde, sadece ekonomiye dayandırılan politikaların kentlerde yaşayan Japon halkına ne kadar zarar verdiği'nin görüldüğü belirtilerek, günümüz Japonyası'nda sosyal ve çevresel problemlerin yaratıcısı olarak '80 sonrası pazar ekonomisine yönelik izlenen politikalar gösteriliyor.⁶

İsrail'de yerleşmeler genelde kırsal bir özellik gösterirken, ülke nüfusunu iki katına çıkaran bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalınması ve bu yeni nüfusu dağıtmak üzere, kırsal alanda yeni kentsel gelişme bölgeleri (Christaller'in merkezi yerler kuramı baz alınarak) kurulması zorunluluğu karşılaşılan en temel kentsel gelişme problemi olarak Ülke ulusal raporunda yer alıyor. Bu göç dalgasının ardından, tarım alanlarının kentsel yerleşmelere açılması zorunluluğu karşısında kalan *İsrail*'in, toprağa bağlı yaşam felsefesinden uzaklaşması sonucunda tarım sektörü, Ulusal ekonomide ana sektör olma özelliğini kaybediyor. Ülke'nin yer aldığı politik coğrafyanın özelliğinden kaynaklanan, eşit olmayan ve beklenmedik miktarda göç alma sorunu, belirsiz bir ortamda *planlama* yapma zorunluluğunu getiriyor.

2-Ülke yerleşme politikalarında geleceğe yönelik hedefler

ABD Ulusal Raporu, geleceğe dönük kentsel yaşam ortamının hedeflerini; herkese uygun ve maliyeti düşük konutların güvenli komşuluk birimleri içinde sağlanması, herkesin hızla değişen iş pazarına yetişebileceği eğitim olanaklarına ulaşabilmesi, herkesin yaşamını etkileyen kararların bir parçası olabilmesi; hane halkları, hükümet ve iş çevreleri olarak herkesin toprağın, enerjinin ve

Flo de Janeiro, 1994 Brezilya Ulusal Raporu Sayfa 3

diğer kaynakların daha verimli kullanımının sağlanabileceği ve daha kaliteli bir yaşama *daha az atık ve çevresel zararlarla ulaşabileceği* yerleşmeler yaratmak olarak tanımlıyor.

1989 'da gerçekleşen radikal toplumsal dönüşüm sonrası Çekoslovakya Cumhuriyeti'nden 1992'de ayrılarak kurulan *Çek Cumhuriyeti* tüm umudunu özelleştirme ve piyasa sürecinin oluşturulmasına bağlamış. Bu nedenle, konut ve diğer yerleşme sorunlarına ilişkin olarak tüm politikaları yeniden yapılanma sürecinin başarılı bir biçimde gerçekleşmesine endekslenmiş durumda.

Brezilya Ulusal Raporu HDK'lar tarafından hazırlanmış bir alternatif rapor olduğundan, diğer raporlardan farklı olarak, geleceğe ilişkin hedeflerini devletin, kent yönetiminin ve planlamasının demokratikleşmesi, işsizlik ve sosyal eşitsizliklerle mücadele, büyük bir tarım reformu, mülkiyetin sosyal işlevinin ve kentin kolektif hizmetlerinin, herkese konut hakkının garantisi, herkese kentli olma hakkının tanınması, sürdürülebilir bir çevrede kentsel gelişmenin sağlanması, sosyal gruplar arasında her türden kentsel parçalanmaya ve ayrımcılığa karşı mücadele edilmesi⁷ olarak belirtiyor.

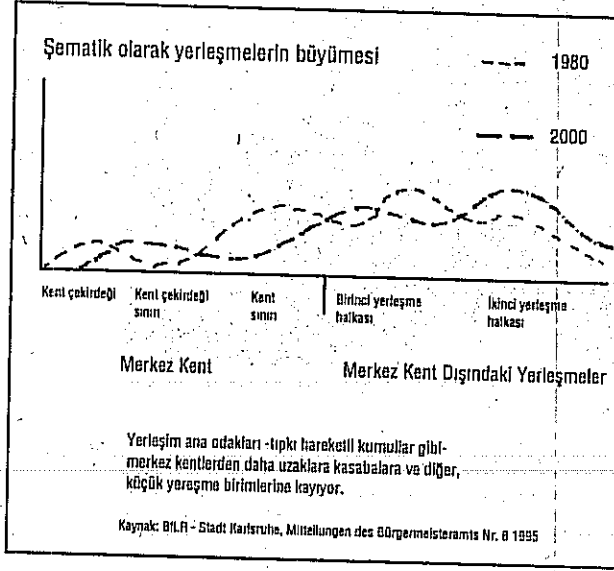
Kenya Ulusal Raporu'nu iki ana hedef başlığı altında topluyor. Bunlardan ilki Kenya'nın kentleşme gündeminden kaynaklanan Herkese Yeterli Konut, diğeri ise Habitat gündemine koşut olarak seçilen "Kentleşen Dünyada Sürdürülebilir İnsan Yerleşmelerinin Geliştirilmesi". Bu başlıklarda yapılacak çalışmalar, stratejiler ve eylemler düzeyinde olmak üzere ayrıntılı bir Eylem Plan'a dönüştürülmüş.

Finlandiya Ulusal Raporu'nda kentin doğal yapısını - kaynaklarını korumak ve geliştirmek, Finlandiya'nın yeni kuşak kentsel politikasının anahtarları olarak vurgulanıyor. Bu bağlamda, doğanın

Bölgelerarası dengesiz gelişmeyi önlemek ve hızla büyüyen kentlerin gelişmesini sınırlamak için Ulusal ölçekte kentsel politikaların uygulanmasında yeni uygulama araçlarının devreye sokulması gerekliliği üzerinde durulan raporda, kentlerin işletiminde kamu ve özel sektör ortaklığında yapılacak projelerin bu anlamda önemli olduğu vurgulanıyor.

korunmasına yönelik çalışmalarda ön plana çıkarılan konu, *biyolojik çeşitliliğin* korunmasına yönelik projeler.

Sürdürülebilir kentsel gelişmeye yeni bir taraf olarak kentsel kültürün desteklenmesi konusu; hem kentlerde kültürel mirasın korunmasına yönelik ko-

rumacı planlama yaklaşımını içeriyor, hem de kentsel kültürün çekirdeği olarak görülen kent merkezlerinin bu anlamda korunması ile bu çevrelerin iş yerleri için daha cazip duruma gelebileceği yönünde bir vurgu ile raporda yer alıyor.

Yeni konut üretmekten çok

sağlıklılaştırmaya

ve yenilemeye yö-

nelmek bu politika-

ya destekleyecek finansmanı sağlayarak hem

konut alanlarında çevre kalitesini yükseltmek

hemde daha çok iş gücünü konutların sağlıklılaştırılması sürecinde istihdam etmek, raporda konut

alanlarında uygulanacak geleceğe yönelik bir strateji olarak belirtiliyor.

Yeni Konut Üretimi Tahminleri
Alman Ulusal Raporu, sayfa 35

Bölgelerarası dengesiz gelişmeyi önlemek ve hızla büyüyen kentlerin gelişmesini sınırlamak için Ulusal ölçekte kentsel politikaların uygulanmasında yeni uygulama araçlarının devreye sokulması gerekliliği üzerinde durulan raporda, *kentlerin işletiminde kamu ve özel sektör ortaklığında* yapılacak projelerin bu anlamda önemli olduğu vurgulanıyor.

Alman Ulusal Raporu'nda insanlar için çevre ve yaşam şartlarını sürdürülebilir bir şekilde iyileştirmeyi hedefleyen yerleşme politikaları ve kentsel gelişme politikaları ön plana çıkıyor. 1992 yılında Federal ve Eyalet hükümetleri arasında gerçekleştirilen Yol Gösterici Bölgesel Plan anlaşması Federal Cumhuriyetin mekansal gelişme eğilimlerini gösterirken, geleceği de göz önüne alarak, temel düzenlemeleri ve daha somut bir bölgesel planlama politikasının çerçevesini de çizmiştir. Yol Gösterici Bölgesel Planlamanın başlangıç noktası iki Alman devletinin birleşmesi olmuştur. Çünkü bu birleşme ile Ülke'nin bölgesel gelişme yapısının arka planında köktenci değişimler meydana gelmiştir. Yol Gösterici Plan, artan kentleşme ve yığıl-

ma alanlarında, ülke yerleşme deseninin taşıyabileceğinin üzerinde yüklenen bölgelerin ve yerleşmelerin yapısında uzun dönemli değişimlere de işaret etmektedir. Bu plan kapsamında merkez dışında yoğunlaşma (decentral concentration) fikrinin ilk örneği olarak bölge ve yerleşme düzeyindeki gelişmeler sıraya konmaktadır. "Merkez dışındaki yığılma yaklaşımının temelinde, gelecekteki yerleşme yapısını bölgesel gelişme ile birlikte ekolojik bir bağlamda düzenlemek yatmaktadır. Böylelikle, kentsel aktiviteler bir yandan tek elden dağıtarak gelişmeleri kontrol altında tutmak, sağlıksız yığılmalardan kaçınmak ve diğer yandan insanların sadece yaşayacakları yerleri değil, aynı zamanda çalışacakları yerleri ve boş zamanlarını geçirecekleri rekreasyon alanlarını, uzun bir yolculuğa gerek kalmadan, hemen yakın çevrelerinde bulmalarını sağlamayı hedefliyor. Bu da arazi kullanımında işyeri, konut, servis alanları ve dinlenme fonksiyonlarının tekrar yakınlaştırılarak biraraya toplanması için şartların elverişli hale getirilmesinden geçiyor".

HDK'nca kaleme alınan *Japon Ulusal Raporu*'nda kentsel gelişmeye yönelik hedefler felsefi düzeyde verildiğinden mekan boyutu vurgulanmıyor. Bununla birlikte, diğer raporlara benzer olarak, gelecekte insan yerleşmelerinin gelişiminde kaçınılmaz yaklaşımın *sürdürülebilir* bir planlama anlayışı olduğu; İnsan yerleşmelerinde sürdürülebilir çevrenin gerçekleşmesi için sosyal hedeflerin sürdürülebilir gelişmeye döndürülmesinin gerekliliği üzerinde duruluyor. Bu da insan refahını ve güvenliğini ilk sıraya koyan ve de insanlararası ilişkilerle insan-doğa arasındaki ilişkileri kurgulayan bir anlayışın benimsenmesini gerekli kılıyor.

İsrail Ulusal Raporu'nda hızlı ve çeşitlenmiş bir ulaşım ağını ülke geneline yayabilmek hedefleniyor. Bu gerçekleştiğinde, sosyo-ekonomik değişimin sonucunda ortaya çıkan kentler arasındaki coğrafik ayırım azalacak ve kentlerin yoğunlaştığı yerler ile ülkenin diğer bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik uçurum azaltılabilecek. 2020 yılıni hedefleyen "İsrail Master Planı" içinde öncelikli başlıklar olarak yer alan konular: yeni göçmenler için konut pazarına uygun koşullarda konut sunumu; ülke genelinde daha dengeli bir gelişme için bölgesel gelişmelerin desteklenmesi; sürdürülebilir bir kentsel yaşam için yaşam kalitesini arttıracak önlemler almak ve buna yönelik projelerin geliştirilmesi olarak sıralanıyor.⁹

3-Ulusal Raporda yer alan öncelikli HABITAT konuları; sürdürülebilirlik ve konut hakkı ile hakçalık, yaşanabilirlik, kentli bağlılığı, yapılabılır kılma, çok aktörlü yönlendirme

Okunan raporlar içerisinde Habitat ilkelerine

Sosyo-ekonomik değişimin sonucunda ortaya çıkan kentler arasındaki coğrafik ayırım azalacak ve kentlerin yoğunlaştığı yerler ile ülkenin diğer bölgeleri arasındaki sosyo-ekonomik uçurum azaltılabilecek.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

en sadık ifadeleri *ABD Ulusal Raporu*'nda görüyoruz. Raporun girişinde "Artık Habitat II'nin kamu, özel ve toplumsal tabana sahip sektörlerin birarada kentleri güçlendirmelerinin yeni bir dönemini açacağı" belirtiliyor. ¹⁰ Zirve sürecinde de çok sık sözü edilen "ortaklık" kavramı raporun kurucu unsurlarından birisi. Eylem Planında, hedeflerle birlikte sürekli hangi ortaklık süreçleri ile bu hedeflere ulaşılacağı test ediliyor. Ancak ortaklık süreci, daha çok önceden belirtilen "federal taahhüte" göre biçimleniyor. Yani devlet, bir ortak olarak bu raporla yapabileceklerini diğer ortaklara duyuruyor.

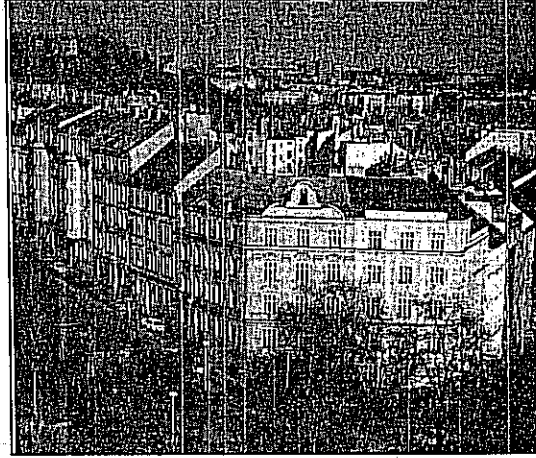
Ayrıca, eylem planının önüne koyduğu dört hedeften ikisi "yerel olanakları ve hünerleri açığa çıkaran çözümler bulmak ve kentsel çevrenin sürdürülebilirliğini sağlamak" Habitat sürecinin önceden deklare edilmiş amaçları ile birebir örtüşüyor.

Çek Cumhuriyeti Ulusal Raporu'nda sürdürülebilirlik, ortaklık ve diğer popüler Habitat hedefleri açıkça belirtilmiyor. Raporda yoğun bir biçimde sosyo-ekonomik dönüşüm problemleri işlendiğinden, böyle bir gönderme rapor boyunca kendisini hissettirmiyor. Örneğin, raporun sonuna konulan "çevre koruma ilkeleri", çevre konusunda çıkan kanunların anlatımının ötesine geçemiyor. ¹¹

Kenya Ulusal Raporu'na bakıldığında, BM İnsan Yerleşmeleri Merkezi'nin (HABITAT) bu ülkede olmasıyla da ilişkili olarak BM tarafından ülkelere gönderilen plan taslağına, incelenen raporlar arasında, en yakın Ulusal Rapor çalışması olarak dikkati çekiyor. Raporda sürdürülebilirlik ülke gündemine oturmasa da, bir BM değişkeni olarak girmiş gözüküyor. Ayrıca ortaklık konusu raporda çok özel olarak incelenmiş ve eylem planının girişinde önemi özel olarak vurgulanıyor. Raporda diğer Habitat ilkelerine de ayrıca değiniliyor.

Brezilya Ulusal Raporu hükümet dışı kurumlar tarafından yazılması nedeni ile Habitat II ilkelelerini doğrudan dikkate alan bir tarzda kaleme alınmamış. Ancak, 'sürdürülebilir kalkınma talebine yer veriliyor ve hemen ardından da bunun sosyal politikalar eşliğinde yapılması gerekliliği ekleniyor. Aynı raporda Rio Çevre Zirvesi sonuç deklarasyonuna göndermeler yapılırken Gündem 21'in mutlaka dikkate alınması gerektiği de vurgulanıyor. ¹² Raporda Habitat'a sunulacak ulusal rapor konusunda hükümetle problemler yaşayan ve alternatif bir raporla Habitat'a gelen *Brezilya Ulusal Mimarlar ve Şehirciler Federasyonu* ve diğer Brezilyalı HDK'lar raporda ne yazık ki, yerleşme politikalarının uygulanması sürecinde alacakları role dair sosyal konularının dışında mesleki, teknik ve benzeri biçimlerde katkılarının neler olabileceği konusuna açıklık geçirmiyorlar.

Finlandiya Ulusal Raporu, zirvenin anahtar

Çek Cumhuriyeti Ulusal Raporu kapağı

sözcükleri olarak tanımlayabileceğimiz, sürdürülebilirlik, hakçalık, yaşanabilirlik, kentli bağlılığı, yapılabılır kılma, çok aktörlü yönlendirmeye yönelik, göndermeleri açısından okunan raporlar arasında öne çıkan bir ulusal rapor. Finlandiya, bu temalar etrafında Ulusal raporunu kurguluyor. Özellikle sürdürülebilir kentsel gelişmenin gerçekleştirilmesinin olmazsa olmaz koşulları arasında kentli bağlılığa ve çok aktörlü yönlendirmeye ağırlık veriyor.

Finlandiya'da kentsel gelişme, farklı sektörel politikaların ve bireysel aktörlerin hedeflerine dayandırılıyor. Rapor, kentsel gelişmenin aktörleri arasına kentliyi, muhtelif kamu yönetim birimlerini ve ticaret sektörünü de alarak; sürdürülebilir kentsel gelişmeyi ancak bunlar arasındaki ortaklığın sonucunda oluşacak bir ürün olarak değerlendiriyor. Bu ortaklığın kaynağında ise "kentlerin uluslararası hale gelmesi, ağ ekonomilere bağlanması ve kentler arasındaki yarışmada çevre kalitesi faktörlerinin bir unsur olarak kullanılmaya başlaması ile kentlerin işletilmesinde yeni araçların kullanımının gerekliliği yatıyor" ¹³. Bu konuda ulusal raporda altı çizilen tercih; kamu ve özel sektör arasında özellikle anlaşma modellerinin geliştirilmesi ve yönetim pratiklerini geliştirmek açısından, müşterek projelerin yapılması yönünde. Böylesi bir ilişki ise, geleneksel yönetim modellerinin ötesinde kentsel gelişimin finansörleri arasında yeni bir ortaklık ve yeni bir sorumluluk paylaşımını dayatmakta.

Alman Ulusal Raporu, ilk sayfalarından başlayarak, sürdürülebilir kentsel yerleşmelere yönelik kentsel gelişme politikalarını ekolojik hassasiyet ve sosyal denge bağlamında kurgulamaya çalışıyor. Bu bağlamda, "Almanya'da bütün bölgeler ve kentler, problemlerindeki tüm farklılıklara rağmen, hepsinin bir sürdürülebilir yerleşme ve kentsel gelişme deneyimi çabası ile yüzyüze" olduğu belirtilirken, aynı zamanda bir çok kentin sürdürülebilir bir gelecek için komünlerin gelişme stratejilerini ve buna

HABITAT II

Kentsel gelişme sınırlarını, ekolojik olarak kabul edilebilir limitlerde tutmak en genel sürdürülebilir kentsel yerleşme ilkesi olarak raporda vurgulanıyor.

Yerinden
yönetim
geleneği çok
eskilere
dayanan bir ülke
olan Finlandiya,
yerleşmelerin
fiziksel ve
soyo-ekonomik
gelişmelerini
yönlendiren en
önemli aktör
olarak ulusal
raporunda yerel
yönetimleri
gösteriyor.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

koşut olarak da yerel Gündem 21 'lerini hazırlama süreci içine girdikleri belirtiliyor.¹⁴ Sonuçta kentsel gelişme sınırlarını, *ekolojik olarak kabul edilebilir limitlerde tutmak en genel sürdürülebilir kentsel yerleşme ilkesi olarak raporda vurgulanıyor.*¹⁵

Diğer Habitat II kavramları üzerinde sürdürülebilirlik kadar durulmamakla birlikte ilan edilen ilkelere genel göndermeler yapıyor. Rapor, özellikle "Diğerlerinin" konut sorununa yönelik mevcut durum değerlendirmeleri ve geleceğe yönelik proje önerilerine yer veriliyor.¹⁶

Gelişmiş bir ülke olarak, *Japonya Ulusal Raporu*'nda sürdürülebilirlik bağlamında, ülkedeki üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesi üzerinde duruluyor. HDK tarafından yazılmış olması nedeni ile çevre açısından sürdürülebilir bir dünyanın yaratılmasında ki toplumsal sorumluluğun merkezinde HDK'ların olduğu kabul ediliyor.

İsrail Ulusal Raporu'nda sürdürülebilirlik kavramı, *yaşam kalitesinin* artırılması olarak ele alınıyor. Rapor, yaşam kalitesinin artırılması yönünde eylem alanlarındaki hedeflerini şöyle sıralıyor:

- yerleşme alanlarındaki yoğunluğu azaltarak konut çevresi standartını yükseltmek, konut yaşam çevresinden başlayarak mahalle, kent, bölge ölçeğinde aktif yeşil dokuları-açık alanları geliştirmek,
- bölgeler arasında her türlü kentsel servise ulaşmada dengeli ve eşit bir yaklaşım izlemek,
- merkezi hükümetin planlamadaki gücünü bölgesel ve yerel gelişme komitelerine transfer ederek, planın hazırlandığı değişik aşamalarda düzenli bir halk katılımını sağlayacak mekanizmaları oluşturarak, vatandaşların yaşamlarını etkileyen kararlara itiraz yollarını açarak kamusal hakkın garantiye alınmasını sağlamak¹⁷

Raporda diğer Habitat kavramları ise doğrudan karşımıza çıkmıyor. Ancak geleceğe yönelik kentsel gelişme hedefleri içinde bu kavramlara atıfta bulunulabilecek izlere rastlanıyor.

4-HDK'ların ve yerel yönetimlerin kentleşme pratiğindeki yeri

ABD Ulusal Raporu'nda yerel yönetimler ve HDK "Community Based Organisations" adı altında toplanıyor. Rapor, en genel anlamda tanımlanan dört ayrı hedef için bu kurumların rolleri ayrı ayrı tanımlanıyor. Fakat diğer raporlardan farklı olarak özel sektörün rolü, "ortaklık" başlığı altında ayrı bir önem verilerek inceleniyor. Örneğin "yerel hünerlere dayanan çözümlerin geliştirilmesi" hedefi içerisinde "devlet, yerel yönetimler, iş çevreleri ve sivil toplum kuruluşları arasında gerçekleştirilen yaratıcı ortaklıkların" bundan sonra da sürmesi gerek-

tiği üzerinde duruluyor.¹⁸ Bu ortaklığın yerel kapasitelerin inşa edilmesinde, işbirliğinin ve dayanışmanın sağlanmasında, kolektif liderliğin oluşturulmasında önemi belirtiliyor. Özel sektörün, ekonomik gelişmenin en önemli aracı olması nedeni ile devletin ve yerel yönetimlerin bu sektörü teşvik edici yada sınırlayıcı tedbirler alabileceğinin altı çiziliyor. Bu bağlamda, "yeni bir ekonomik alanın oluşturulması" başlığı altında, özel sektörün kentsel alanları metropolitan bölge ile birbirine bağlayacak en önemli dinamik olduğu vurgulanıyor.¹⁹ Bu süreçte yerel yönetimlerin rolü ise, eğitim ve meslek edindirme olarak belirtiliyor. Sonuç bölümünde ise, kamu olsun özel sektör olsun herbirinin kendi yapabileceğinden çok daha iyisinin *ortaklık* süreci ile başarılacağı üzerinde duruluyor.

Çek Cumhuriyeti Ulusal Raporu'nda, yaşanan radikal dönüşüm sorunu nedeni ile süreç içerisinde yerel yönetimlerin ve HDK'nın rolleri değil, kaba hatları ile bu dönüşüm süreci tarif edilmeye çalışılıyor. Rapor, 1990 yılında çıkarılan yeni Belediye Kanunu sonrası, belediyelere verilen yetkilerle ortaya çıkan sorunların hala çözülmediği belirtiliyor. Örneğin, bu kanun ile belediye mülkiyetine geçirilen konut ve arazi stokunun kullanımı en önemli problem olarak gösteriliyor.²⁰ Ayrıca, Çek Hükümeti, "Belediyelerin Geliştirilmesi Programı" ile belediyelere dönük bir reform programı yürütüyor. Bu programa paralel olarak sürdürülen "Kırsal Yenileme" ve "Tarihi Kentsel Alanların Korunması" programları ile belediyelere ayrı bir sorumluluk yükleniyor.²¹

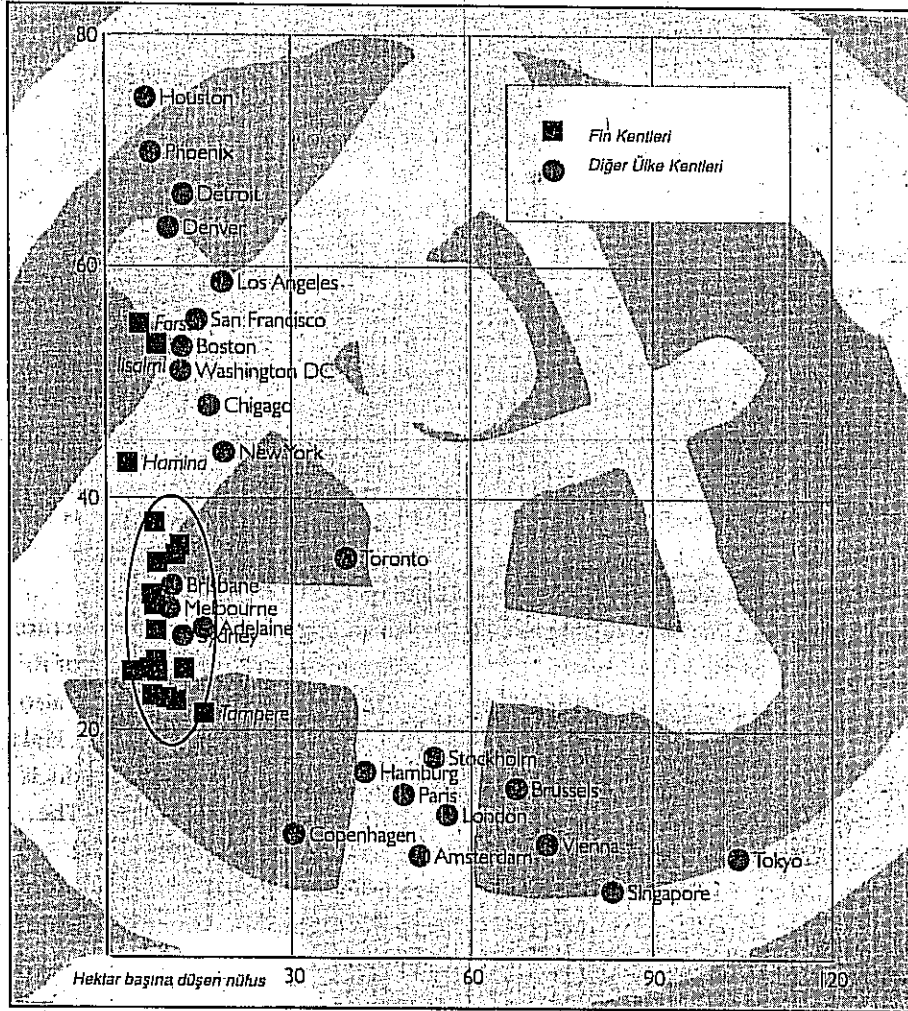
Yerinden yönetim geleneği çok eskilere dayanan bir ülke olan *Finlandiya*, yerleşmelerin fiziksel ve soyo-ekonomik gelişmelerini yönlendiren en önemli aktör olarak ulusal raporunda *yerel yönetimleri* gösteriyor. Rapor, Finlandiya'da yaşama alanları ile iş ve sosyal servis alanları arasındaki yolculuk süresinin azaltılarak enerji tasarrufunu hedefleyen bir kentsel politikanın uygulanabilmesinde yerel yönetimlerin, özellikle fiziksel planlama araçları ile yerleşme yapısının yoğunlaşmasında merkezi bir role sahip olduklarının altı çiziliyor.²² Kentsel bölgeler içinde yer alan belediyelerin sürdürülebilir bir kentleşme için aralarındaki işbirliğinin geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulurken bir yandan da raporda kentsel çevreyi ilgilendiren problemlerin çözümüne yönelik anahtarın yerel yönetimlerde, orda yaşayanlarda ve girişimcilerin elinde olduğu vurgusunu yaparak sürdürülebilir bir çevrenin kazanımını *paylaşılan bir sorumluluk* üzerinden doğrudan yerel inisiyatifin gücüne indiriyor. Bu bağlamda kentlilerin yaşadıkları çevre üzerinde söz haklarını kullanabilecekleri bir araç olarak HDK'lar gündeme geliyor.

Almanya, hizmetlerin yerinden sağlanması prensibi ile yönetilen bir ülke olmasından dolayı kentleşme politikalarının belirlenmesinde yerel yönetimleri tek aktör olarak karışımıza çıkarıyor. Sorumluluğun dağıtıldığı bir yapının desteklenmesi sürecinde, karar ve yönetim organlarının komünler düzeyinde güçlenmesi ve karışık muhtelif sosyal grupların yerel yönetime katılımı önem kazanıyor. Çünkü kentsel gelişme ve yerleşme politikalarının başarısı yerel ekonomik güçlerin başarısı ve çalışanların gelirleriyle özdeşleştiriliyor. Yerel gelirin önemli bir kısmını oluşturan ticaret ve geliş vergileri doğrudan kentlerin finans gücünü etkiliyor. Kentlerin kendi öz kaynaklarının yanı sıra yerleşme politikalarının finansmanında federal hükümet ve eyaletlerde ortak katkı koyuyorlar.

Raporda, HDK'ların yerleşme politikalarının uygulanması sürecine katılımına yönelik bir ize rastlanmamakla birlikte gelişmekte olan ülkelerin kentsel gelişme problemlerine yönelik teknik yardımlara değinilirken ülkemizde de faaliyet gösteren Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği'ne atıfta bulunuyor (IULA).

Bir HDK raporu olduğunu unutmadan *Japonlar*, kendilerini insan yerleşmelerinin gelişme stratejilerine yönelik politikaların oluşturulması ve uygulanması aşamasına, vatandaşlarla işbirliği çerçevesinde, katılmayı yararlı görüyorlar. Öte yandan bu katılımın Japonya'da hükümet ve iş çevreleri arasındaki ilişkinin güçlü olması nedeniyle, politik karar verme mekanizmalarına kar gözetmeyen kuruluşların girmesinin güç olduğunun altını da çiziyorlar.

İsrail Raporu'nda aktörlerin görev dağılımı oldukça ilginç: Merkezi düzeydeki bakanlıklar (İnşaat ve Konut Bakanlığı, Ulaşım, Sanayi-Ticaret, Çevre, İşçi-Sosyal Refah, Eğitim, Finans vb.) kendi eylem alanlarındaki aktivitelerin gerçekleşmesinden sorumlular. Yerel otoriteler; belediyeler, bölgesel ve kamu kurumları yerel ve bölgesel ölçekte çok sektörlü aktivitelerden; gönüllü kuruluşlar ise doğa-

63 Fin ve Değişik Dünya Kentinde Trafik ve Nüfus Yoğunluğuna Göre Kişi Başına Enerji Tüketimi
Finlandiya Ulusal Raporu sayfa 35

nın korunması, çevre kalitesi, insan hakları gibi özel konularda sorumluluk sahibi olarak yer alıyorlar.

5-Bölgelerarası Gelişmişlik Dengeleri

ABD Raporu'nda bölgesel bir yaklaşımın geliştirilmesi başlığı altında kentsel sistemlerin iç içe geçişi anlatılarak, kamusal servislerin üretiminde belediyeler arası dayanışmanın kaçınılmazlığı vurgulanıyor. Bölgesel işbirliğinin beklendiği kamusal hizmetler:

Ulaşım planlaması, katı atık yönetimi, kanalizasyon sistemleri, hava kirliliği yönetimi olarak tanımlanıyor.

Bu süreçte federal hükümetin oynayacağı rol ise konut üretim süreci baz alınarak tarif edilmeye çalışılmakta. Raporda özel olarak desteklenmesi gereken yada geliştirilmesi gereken bir bölgeden bahsedilmiyor.

Çek Cumhuriyeti Ulusal Raporu'nda 1989 sonrası gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan bölgelere farklılaşmanın kaynağı;

Hükümet, eylem planını, zayıf ve sınırlı bir hükümet gündemine dönüştürmekle yetiniyor. Bir bütünsel program oluşturmayan sektörel politikaların toplamı biçimindeki bu eylem planı nedeniyle tarihsel bir fırsatın kaçırılacağına inanan Federasyon, alternatif bir ulusal rapor çalışması yapmaya karar veriyor.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

- sanayideki istihdam oranının artması,
- iyi olmayan çalışma koşullarının bulunduğu tarım sektöründe istihdamın azalması ve diğer sektörlerle kayması,
- bazı bölgelerde baskın olan endüstrilerin etkisini yitirmesi,
- küçük ve orta ölçekli özel girişimlerin istikrarsız gelişimi,
- iş arama konusunda işçilerin düşük olan hareketliliği ve iş olanaklarının fazla olduğu yerlerde konut kiralalarının fazla oluşu,

gibi faktörlerin yanısıra; başkent Prag ve çevresinde yaşanan düşük işsizlik oranı, yabancı sermaye yatırımları, problem yaratan girişimlerin azlığı ve hızla gelişen servis ve turizm sektörü ile bu bölgeyi cazip hale getiren faktörler olarak gösteriliyor.

Bu amaçla Hükümet, bölgesel gelişmeleri bir dengeye oturtmak üzere, 1992 yılında bir program ilan etmiş. Bu programla, ekonomik olarak zayıf bölgelerde yapısal değişimler yaratmak üzere girişimciliğin gelişimini teşvik etme çabasına giriyor. Bu kapsamda, askeri alanların özelleştirilmesi süreci de önemli bir gelişme dinamiği olarak görülüyor.

Hükümetin, Avrupa Birliği ile dayanışma içerisinde olmasının bölgesel boyutlarını önemseydiği de raporda vurgulanıyor. Bu kapsamda AB ile ortak başlatılan "PHARE" programında "bölgesel olarak komşuluk ilişkileri içinde bulunulan yerlerde, özel gelişme problemlerinin ele alınması" amaçlanıyor.

Finlandiya'da bölgesel dengesizlikler açısından ele alabileceğimiz konu, konut sunumunun bölgeler arasında farklılaşması olabilir. Finlandiya'da genelde bir konut açığı olmamakla birlikte metropol bölgelerde nüfus artışı ile orantılı yeni konut üretimi ve sosyal konut sunumu yapılamıyor. Sunulan konutun standartı açısından da bölgelerarası farklılıklar görülüyor.

Birleşme, Batı Almanya'nın büyümesinde, hem tüketim malları hem de yatırım malları sektörlerinde, pozitif yönde güçlü bir ivme kazandırmış. Öte yandan, Doğu Almanya'nın üretiminde negatif yönde bir etki yaratmış. Bu anlamda Rapor, iki Almanya arasında ekonomik çıktı açısından oldukça dramatik bir farkı gündeme getiriyor.²³

Ulusal Raporda, İki Almanya'nın 1989 da birleşmesinden bu yana, Doğu Almanya'nın ekonomik ve sosyal açıdan yaşadığı dönüşüm sürecinde Batı Almanya ile entegrasyonunda bölgesel gelişme açısından büyük bir uyumlanma krizinin yaşanmakta olduğu üzerinde duruluyor. Sancılı dönüşüm sürecinde pazar ekonomisine uyumlanmada gerekli yapısal değişimlerin zaman almasının yanısıra, gerek Batı Almanya'ya yönelen iç göçten dola-

yı düşen nüfus gerekse de banliyöleşme sürecinin başlamış olması, günümüzde Almanya'nın doğu bölgesinde yaşanan kentsel gelişme problemlerinin odak noktasını oluşturuyor.

Birleşmeden sonra Ülke coğrafyasında sosyo-ekonomik açıdan kentsel gelişme odaklarının dağılımında da dengesiz bir yerleşme deseni meydana geliyor. Batı Almanya'da kentsel yerleşmeleri, kentsel servislere ulaşma açısından, merkez ve büyük kentler ile orta ölçekli ve küçük kentler olarak iki gruba ayırmak mümkünken; Doğu'da kentleri böylesi bir kategoriye sokmak bir yana, her düzeydeki yerleşme alanları içinde bile kentsel servislerin oldukça yetersiz durumda olduğu belirtiliyor. Rapor da yaşanabilir çevre kalitesi açısından, Batı'ya göre Doğu'nun bu yoksunluğunu gidermeye yönelik, iki Almanya arasında ortaya çıkan çevre ve kentsel yaşam kalitelerini denkleştirmek için destek projelerinin geliştirilmesinin gerekliliği üzerinde duruluyor. Özellikle Doğu Almanya sınırları içinde ıslahı ve modernizasyonu gereken büyük bir konut stoğunun varlığının altı çiziliyor.

İsrail'in yerleşme yapısının en önemli belirleyicisi ülkenin coğrafik özellikleridir. Bunun sonucunda Ülkenin büyük bir kısmında düşük nüfus dağılımının gözlemlendiği buna karşın Akdeniz kıyısında Tel-Aviv çevresinde büyük bir kentsel yığılmanın oluştuğunun altı çizilmektedir. Yerleşmeler arasındaki bu kutuplaşmanın en önemli nedeni olarak, küçük yerleşmelerin merkez yerleşmelerle olan ilişkilerinde kopukluklara yol açan ulaşım ağının yetersizliği gösteriliyor.

6- Ulusal Raporun hazırlanmasındaki katılım süreci

ABD Ulusal Raporu Bakanlıklar, Enstitüler, Dernekler, Üniversiteler ve çeşitli konut finans kuruluşlarının katılımı ile oluşan Ulusal Hazırlık Komitesi'nce kaleme alınmış.

Çek Cumhuriyeti'nin Ekonomi Bakanlığı Konut Politikaları Bölümü ve Dışişleri Bakanlığı'nın katılımıyla hazırlanan ulusal raporunda diğer katılımcılar konusunda bir bilgi yer almıyor.

Brezilya'da Ulusal Mimarlar ve Şehirciler Federasyonu tarafından hazırlanan raporun ilginç bir öyküsü var. 1994 yılında Konut Bakanlığı 19 katılımcıdan (10 hükümet temsilcisi, 7 HDK temsilcisi, 2 yerel yönetim temsilcisi) oluşan bir ulusal komite oluşturuyor. Kentsel bir reform programı oluşturmak üzere yola çıkan komite bir çok etkinlikler düzenleyerek bu çalışmalarının sonucunda ortaya çıkan raporu kamuoyuna sunuyor. Ancak Ulusal Mimarlar ve Şehirciler Federasyonu ortaya çıkan raporun, tartışmaların içeriğini yansıtmadığını öne sürerek eleştiriyor. Çünkü, Raporda Brezilya'daki

kentleşme süreci açık olarak eleştirilmiyor, problemlerin nedenleri açıkça belirtilmiyor ve doğal olarak, sorunlara çözüm olacak bir eylem planı ortaya çıkmıyor. Bu eleştiriler dile getirilip raporun yeniden ele alınması gerekliliği belirtildiğinde ise Hükümet, eylem planını, zayıf ve sınırlı bir hükümet gündemine dönüştürmekle yetiniyor. Bir bütünsel program oluşturmayan sektörel politikaların toplamı biçimindeki bu eylem planı nedeniyle tarihsel bir fırsatın kaçırılacağına inanan Federasyon, alternatif bir ulusal rapor çalışması yapmaya karar veriyor. Habitat II sürecini Brezilya kentlerinin sorunlarına demokratik çözümler bulma fırsatı olarak gören ve hükümet gündemini red eden dört HDK ile birlikte yeni bir eylem planı hazırlamak üzere diğer HDK'lar, Brezilya Konferansı'nda bu raporu ortaya çıkarıyorlar.

Kenya Raporu hükümet kuruluşlarından 12, yerel yönetimlerden 3, mali kuruluşlardan 3, özel sektörden 4, hükümetin diğer kuruluşlarından 4, profesyonel örgütlerden 4, akademik kuruluşlardan 1 katılımcıdan oluşan bir komite tarafından hazırlanıyor. Bu komite bu süre içerisinde atelye toplantılardan sergilere dek bir dizi etkinlikler düzenleyerek bu raporu tartışmaya açıyor.

Finlandiya Ulusal Raporu, "Sürdürülebilir İnsan Yerleşmelerinin Gelişimi" ve "Herkes İçin Yeterli Konut" başlıklarında iki ana çalışma grubu içinde oluşuyor. Raporun oluşturulmasına dayanak olan veriler, Çevre Bakanlığı tarafından hazırlanan "Kentsel Politikalar" ve Finlandiya Yerel Yönetimler Birliğinin hazırlamış olduğu "Kentsel Program" lardan alınıyor. Ulusal rapor Çevre Bakanlığının idaresi altında kaleme alınıyor. Hazırlanan taslak rapor, kabinede, politik ve yönetsel birimlerde, yerel yönetim kuruluşlarında, ayrıca Habitat II HDK seminerinde, 400 HDK tarafından tartışıldıktan sonra, tartışmalardan elde edilen sonuçlar doğrultusunda kesinleşiyor.

Alman Ulusal Raporu, Federal Bölge Planlama, Yapı ve Kentsel Gelişme Bakanlığı (BMBau) adına Federal Bölgesel Coğrafya ve Bölge Planlama Araştırma Enstitüsü (BfLR) tarafından hazırlanıyor. Rapor, Alman Habitat II Ulusal Komitesi rehberliğindeki kritik doğrultusunda geliştirilerek sonuçlandırılıyor.

Japon HDK'ları, Hükümet tarafından kaleme alınmış ulusal raporu, ülkenin gündemine göre geri kalmış bularak ve de bu raporun uygulanması sırasında yaratacağı olumsuz koşulları gözönüne alarak alternatif bir ülke raporu hazırlıyorlar.

İsrail Raporu'nun hazırlık süreci 1994 yılında farklı hükümet kuruluşlarının katıldığı hazırlık komitesi çalışması ile başlıyor. İlk ulusal toplantı 1995 yılında yapılıyor ve raporun içeriği oluştur-

luyor. Bu toplantıya *merkezi yönetimin temsilcileri* (Dışişleri Bakanlığı, İnşaa ve Konut Bakanlığının: Kent Planlama, Konut Yardımı Programı, Semt Yenilemesi bölümleri ile Bayındırlık İşleri bölümleri ve Veri ve Ekonomik Analiz Merkezi katılıyor), *İçişleri Bakanlığının Planlama İdaresi Bölümü*, *İsrail Toprak Yönetimi*, *yerel yönetim temsilcileri*, orta ölçekli kentsel yerleşmelerden seçilmiş bir belediye başkanı, yerel yönetim servisinin ekonomi birimi, *Tel Aviv Belediye Geliştirme Ortaklığı*, *girişimci birliklerin temsilcileri*; İnşaat ve Müteahhitler Birliği, *hükümet dışı kurumların temsilcileri*; azınlıklar üzerine ihtisaslaşmış bir plançı, Habitat I 'de İsrail'i temsil eden kişiler katılıyor. Habitat II katılımı Konut Bakanlığının Kentsel Planlama Bölümü ve Dışişleri Bakanlığının Uluslararası ekonomik organizasyon bölümleri tarafından üstlenilmiş olduğundan hükümetler tarafından hazırlanmış diğer ulusal raporlarda olduğu gibi resmi bir dil kullanılıyor.

Son Değerlendirme

Öncelikle devletler tarafından kaleme alınan ulusal raporların, problemleri ele alış tarzları ve çözümlere dair öngörülleri ile dünyada kentleşme sürecinin sorunlarına yaklaşımları açısından, herkesin paylaşılabileceği bir duyarlılığa sahip olmadığı ortaya çıkıyor. Örneğin ciddi bir biçimde dünyada gündeme gelen yoksullaşma sorunu bu ulusal raporlarda "suç oranındaki artış" biçiminde gündeme geliyor. Ya da Habitat ilkelerinde altıyı oluşturan yeni sağın argümanları, bütün raporlarda kayıtsız şartsız benimsenmiş gözüküyor. Sadece HDK'lar tarafından hazırlanan raporlarda bu konuda "mesafeli" söylemler dikkati çekmekle beraber -ne yazık ki- Brezilya ve Japonya raporlarında bu mesafe, aynı ölçüde bir alternatif yaklaşım olarak ortaya konamıyor. Ulusal raporlara geçmişe dönük problem saptamaları çerçevesinde bakıldığında, devletlerce hazırlanan raporlarla diğerleri arasında belirgin ayrımlaşma dikkati çekiyor. HDK'larca hazırlanan raporlarda genellikle toplumdaki güç paylaşımında egemen konumu temsil eden sorunların kaynağı olarak görülüp, sıkı bir eleştiriye tutulurken; devlet raporlarında ise sorunlar daha çok teknik ve sürecin doğal uzanımları olarak görülüyor.

Ülkelerin *sorum saptamaları* sosyo-ekonomik durumları, siyasal tarihleri, coğrafi konumları itibarıyla farklılaşmalar gösteriyor. Çok farklı sorunların raporlarda dile getirilmesi rapor seçimindeki kriterlerin işlediğini gösteriyor. Ulusal raporlarda ön plana çıkan izlenim, -Türkiye raporunun aksine- ülkelerin kendilerine has sorunları saptamada çok açık olmaları ve ulusal raporların bu sorunları gidermek "niyetiyle", BM'in önerdiği yazım klavuzunu

Katılım sorununa, hem yerel yönetimlerin ve HDK'nın kentleşme politikalarının oluşması hem de Habitat ulusal raporlarının oluşması bağlamında baktığımızda devletlerin raporlarında aktardıkları ölçüde demokrat olmadıkları ortaya çıkıyor

Bu tablonun gerisinde tabii ki bu ulusal raporlar, dünya kentleşme sürecini, ülkeler bazında yansıtan bir aynadır. Ama bu ayna, kimi zaman bazı yerleri abartan-büyüten, bazı yerleri görmezden gelen, kimi zaman da bazı yerleri olduğundan küçük gösteren bir "ÇUKUR AYNADIR" dir.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

na uygun ve herkesin anlayabileceği - izleyebileceği biçimde kaleme alınmış olmaları. Örneğin; Alman Ulusal Raporunda Doğu Almanya ile birleşme sonrası yaşanan sosyo-ekonomik problemlerin mekansal boyutu her yönüyle ele alınmıştır. Yine İsrail raporu, İsrail toplumunu oluşturmaya yönelik miktarı ve zamanı kestirilemeyen musevi göçünden kaynaklanan demografik hareketin ülke yerleşme deseni planlanması üzerinde yarattığı baskıyı aktarmaktadır. Çek Cumhuriyeti 1989'da yaşanan "sosyalizmden geriye dönüş" süreci ve 1992'de Slovaklarla bozdukları ulusal birlik sonrası yaşadıkları "çifte krizi" raporlarının merkezine oturtmuşlardır.

Ulusal raporlarda ülkelerin kentleşme problemleri kapsamında sınırlarını aşan işbirliği girişimleri yine ülkelerin buldukları fiziki ve siyasi coğrafya ile örtüşmektedir. Örneğin; İsrail uluslararası işbirliği konusunda öncelikli olarak Doğu Akdeniz ülkeleri arasında daha sonra da Avrupa Bölgesel Planlama Grubu kapsamında karşılıklı bilgi alışverişini gündemine alıyor. Finlandiya ulusal raporunda, İskandinav ülkeleriyle geçmişi eskilere dayanan sıkı bir işbirliği olduğunun altını çiziyor. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin, Birleşmiş Milletlerin İnsan Yerleşmeleri Merkezi'nin çalışmalarında sürekli destek verdiğini belirtiyor. Finlandiya, yeni bir işbirliği alanı olarak Baltık Denizi çevresindeki ülkeler ile "çevre-kentleşme" konularını içeren Baltık Bölgesi mekansal gelişimini konu alan "Baltık Denizi Bölgesi" 2010 yılı için Vizyon ve Stratejiler projesinde aktif bir rol üstleniyor. İncelenen ülke raporları içinde uluslararası ilişkileri ikili ve daha çok taraflı olarak, yer kürenin değişik bölgelerindeki kentleşme ve çevre sorunlarının çözümüne yönelik coğrafi sınırlar ötesi işbirliğine taşıyabildiği ülke, Almanya olmuştur. Almanya'nın gelişmekte olan ülkelerle Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, BM Geliştirme Programı (UNDP) ve BM İnsan Yerleşmeleri Merkezi (UNCHS) ile ikili ilişkilerle desteklediği kentsel gelişme projelerinin yanısıra pazar ekonomisine geçen ülkelere iki Almanya'nın birleşmesi sonrasında yaşanan problemlerden elde ettiği deneyimi de aktarmaya yönelik dayanışma projeleri vardır. Bunların yanısıra kendi bölgesi içinde Avrupa Komisyonunun desteklediği Bölgeler ve Kentler (RECITE) Programı çerçevesinde ekonomik açıdan diğerlerine göre daha zayıf durumda olan bölgelerin desteklenmesi, gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere deneyim transferinde Almanya yine yer alıyor.

Raporlarda belirtilen hedefler, genelde ülkelerin özgün sorunları ve "gelenekselleşmiş" çözüm yolları ile Habitat Zirvesi tarafından önerilen "yeni" çözümler arasındaki gerilimi yansıtmakta-

dır. Kenya raporu, İsrail raporu, Türkiye raporu-soyut bir biçimde Habitat yazım klavuzunu izlerken, HDK raporları bu açıdan bakıldığında daha bağımsız bir nitelik taşıyor. Kimi ülkeler ise Habitat ilkelerine kendi deneyimleriyle örtüştüğü ölçüde sahip çıkarak pratiğe aktarıyorlar. Raporlarını bu şekilde formüle eden ülkeler Almanya, Finlandiya ve ABD'dir.

Raporlarda izlenen bir başka nokta da gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin geçmiş ve günümüze yönelik kentleşme sorununa yaklaşımları arasında ortaya çıkan farklılıktır. Gelişmişler kentleşme politikalarını "sürdürülebilir kentler" gibi çevreci ilkeler üzerinde odaklaştırırken, gelişmekte olan ülke raporlarında, altyapı eksikliği ve ekonomik nedenlerden dolayı "kentlerde yığılan nüfus" dan kaynaklanan dengesiz kentsel büyümenin kâçınılmazlığı üzerinde duruluyor.

Ulusal raporların bölgesel değişimlere ilişkin sorun saptamaları dört ayrı kategoride değerlendirilebilir. Birincisi, sınır ötesine taşınan ekonomik işbirliğini kapsayan yaklaşımlar; ikincisi, sanayinin yeniden yapılanması ile ortaya çıkan "bölgesel çöküş", üçüncüsü, ulusal sınırların değişimi sonucu ortaya çıkan "bölgesel entegrasyon" sorunları; dördüncüsü, gelişmiş bölgelerle entegre olamayan "marginalleşen bölgeler". Bölgelerarası farklılaşma başlığında bölge planlarının değişen anlamı açıkça ortaya çıkıyor. Hiçbir raporda kamu eliyle bölgesel farklılaşmaların giderilmesi yaklaşımı bir bölgesel denge stratejisi olarak rağbet görmüyor. Bu değişen anlam gelişmiş bölgeye gelişmemiş bölgenin entegre edilmesi çabasını taşıyor. Bu çerçevede ulusal sınırların ötesinde ekonomik sınırlar değer kazanıyor. Örneğin, Çek Cumhuriyeti bazı bölgelerde yaşanan sorunları çözmek üzere komşu ülkelerle ve bölgesel ekonomik güç olan Avrupa Birliği ile işbirliği yapmayı düşünüyor. Ancak iki Almanya'nın birleşmesi ya da Çekoslovakya'nın Çek ve Slovakya Cumhuriyetlerine ayrılması gibi "ulusal sınır değişiklikleri" çoğu kez de bölgesel dengesizliklerin kaynağı haline gelebiliyor. Devletler her ne kadar "ulusal sınır ötesi" stratejiler geliştirdiler de ulusal sınırlar -birleşen yada bölünen ulusal sınırlar- hala ekonomik yapıyı mekan bağlamında belirleyecek güce sahip. Ayrıca, bir yandan ülkelerde nüfusun ve ekonomik süreçlerin yoğunluk kazandığı bölgesel kutuplaşmalar yaşanırken, diğer yandan sanayinin yeniden yapılanması sürecinde nüfus kaybına uğrayan bölgelerin yaşadığı "ekonomik çöküş" problemleri raporlarda karşınıza çıkıyor.

Katılım sorununa, hem yerel yönetimlerin ve HDK'nun kentleşme politikalarının oluşması hem de Habitat ulusal raporlarının oluşması bağlamında baktığımızda devletlerin raporlarında aktardık-

ları ölçüde demokrat olmadıkları ortaya çıkıyor. Örneğin ABD ulusal raporunda yerel yönetimler bir kamusal gücü temsil etmelerine karşın, özel sektör ve diğer HDK ile birlikte "community based organizations" başlığı altında "sıradan" bir ortak olarak konumlandırılıyor. Almanya raporu dışında ki çoğu raporda, yerel yönetimlerin rolüne ilişkin samimi ifadelere rastlayamıyoruz. Raporların dili resmi bir ifade taşıyor. Ancak ulusal raporun hazırlanması sürecinde Türkiye benzeri tartışmaların yaşandığı Brezilya ve Japonya gibi ülkelerde HDK'lar bizden farklı olarak alternatif bir ulusal rapor yazma "cesaretini" de gösterebilmişlerdir. Bu konuda TMMOB'nin, Odamızın bu süreçteki tutumunu ve ulusal rapora alternatif bir raporu hazırlamama refleksi bir özelleştirme tabi tutmak zorunluluğu da ortaya çıkıyor.

Bu tablonun gerisinde tabii ki bu ulusal raporlar, dünya kentleşme sürecini, ülkeler bazında yansıtan bir aynadır. Ama bu ayna, kimi zaman bazı yerleri abartan-büyüten, bazı yerleri görmezden gelen, kimi zaman da bazı yerleri olduğundan küçük gösteren bir "ÇUKUR AYNADIR"dır.

Kaynaklar

"Beyond Shelter: Building Communities of Opportunity", The United States Report for Habitat II, U.S.Department of Housing and Urban Development, May 1996

Human Settlements Developments and Policy, National Report Germany Habitat II, Federal Ministry for Regional Planning, Building and Urban Development

"More Human Settlements", Brazilian Conference For Habitat II, Federação Nacional dos Arquitetos e Urbanistas, May 1996

"Housing In The Czech Republic", National Report for The United Nations Conference on Human Settlements, Prague 1996

"Sustainability as a Challenge", Finland's National Report To The Second United Nations Conference on Human Settlements Habitat II, Ministry of The Environment, Finland

State of Israel, The National Report Habitat II

"Japan NGO Country Report"

Republic of Kenya "National Report And Plan of Action On Shelter And Human Settlements", December 1995

Toker, Biltin "Habitat II:Yeni Sağ'ın Göstergesi Ya Da Yüzyılın Sol'a Son Darbesi", Türkiye Mühendislik Haberleri, ss:56-63

Dipnotlar

- 1 ABD Ulusal Raporu "Beyond Shelter: Building Communities of Opportunity", sayfa 6
- 2 Çek Cumhuriyeti Ulusal Raporu "Housing", sayfa 5
- 3 Kenya Ulusal Raporu ve Eylem Planı, say 8,9
- 4 Brezilya Ulusal Mimarlar ve Şehirciler Federasyonu Raporu "More Human Settlements" say 39
- 5 Finlandiya Ulusal Raporu "Sustainability as a Challenge", sayfa 23
- 6 Japon NGO Raporu "Japan NGO Country Report" sayfa 3
- 7 Brezilya Ulusal Mimarlar ve Şehirciler Federasyonu Raporu "More Human Settlements" say 40-41
- 8 Alman Ulusal Raporu, Human Settlements Developments and Policy, National Report Germany, say 51
- 9 İsrail Ulusal Raporu, State of Israel, The National Report Habitat II, say 41-42
- 10 Amerikan Ulusal Raporu "Beyond Shelter: Building Communities of Opportunity" sayfa 3
- 11 Çek Cumhuriyeti Ulusal Raporu "Housing" say 47-48
- 12 Brezilya Ulusal Mimarlar ve Şehirciler Federasyonu Raporu "More Human Settlements" say 51
- 13 Finlandiya Ulusal Raporu "Sustainability as a Challenge", sayfa 42
- 14 Alman Ulusal Raporu, Human Settlements Developments and Policy, National Report Germany, say 48
- 15 Alman Ulusal Raporu Özeti, Human Settlements Developments and Policy, National Report Germany, Summary, Say 6
- 16 Alman Ulusal Raporu, Human Settlements Developments and Policy, National Report Germany, say 74-81
- 17 İsrail Ulusal Raporu "The National Report Habitat II" sayfa 42
- 18 Amerikan Ulusal Raporu "Beyond Shelter:Building Communities of Opportunity" sayfa 21
- 19 Amerikan Ulusal Raporu "Beyond Shelter:Building Communities of Opportunity" sayfa 29
- 20 Çek Cumhuriyeti Ulusal Raporu "Housing" say 42
- 21 Çek Cumhuriyeti Ulusal Raporu "Housing" say 44
- 22 Finlandiya Ulusal Raporu "Sustainability as a Challenge", sayfa 36
- 23 Alman Ulusal Raporu, Human Settlements Developments and Policy, National Report Germany, say25

Dergilerden Seçmeler

Ömür TÜRKSOY

Dünya Toplumunda Bilim
Science In The System Of World Society)
Rudolf STICHWEH

Social Science Information, Vol. 35, No. 2, 1996, pp. 327-340

Bu makale, dünya toplumunda global bir işleve sahip olan bilimin dinamiğini analiz etmektedir. Temel paradoks şudur; küreselleşme 19. yüzyılda bilimin ulusallaşmasıyla ortaya çıktı, fakat ulusallaşmaya bilimin geliştirici nitelikteki kendi içsel farklılaşması da eşlik etti. Küreselleşme, bu olgunun iki temel yönü olan küresel yayılma ve küresel bağımlılığın kavramsal olarak ayrıştırılması ile tanımlanmaktadır. Ulusal bilim komitelerinin ve onlara eşlik eden bilimsel kurumların (örneğin modern bilimsel üniversite) ortaya çıkışı, bilimin küresel yayılımının etkin bir mekanizması olarak gözükmektedir. Aynı sürecin diğer yönü olan geliştirici içsel farklılaşma da, küresel bağımlılığın en önemli mekanizması olma işlevini görmektedir. Yani, disiplinler ve altdisiplinler farklılaşma, bilimin, ulusal sınırlar tarafından asla belirlenemeyen yapısının çok belirgin bir yönü olan dünya çapındaki işbirliği bağlarını teşvik etmektedir. Tartışmanın son kısmında, bilimin, ulusal sınırlar tarafından asla belirlenemeyen yapısının çok belirgin bir yönü olan dünya çapındaki işbirliği bağlarını teşvik etmektedir. Tartışmanın son kısmında, bilimin küresel nitelikteki bu açık ifade yapısı, onun, ulusal örgütlenmelerin belirlediği kurumsal altyapısı ile ilişkilendirilir. Makalede, bu ayrımın, bilimsel örgütlenmelerin üyeleri üzerinde kurabileceği denetimi- özellikle de onların dış bağlarının nasıl zayıflatıldığı gösterilmektedir. Tartışma, teiletişim bağlarının yeni türleriyle ve bilimsel örgütlenmeler arasındaki sürekli göçler ve ziyaretlerle de ilişkilendirilmektedir.

"Bilinmeyen" Hakkında Ne Biliyoruz? Veya, "Cehalet"in İçeriği
(What Do We Know About "Don't Knows"? Or, Contexts Of "Ignorance")
Jill TURNER and Mike MICHAEL

Social Science Information, Vol. 35, NO. 1, (1996), pp. 15-37

Bu makale, anketlerde verilen "bilmiyorum" yanıtlarının içeriklerindeki "cehalet" in anlamıyla ilgilidir. İlk olarak, belli kurumların, yanıtlayıcıların ve toplumun bir kesiti ve onların yansıtıcısı olduğu varsayılan anketlerin genel olarak işlevleri gözden geçirilmektedir. Daha sonra "bilmiyorum" yanıtlarının bazı anlamları ortaya konmaktadır. Özellikle, "bilmiyorum" yanıtının açık bir yetersizlik işareti olmayıp, potansiyel olarak etkili bir politik ifade olduğu tartışılmaktadır. Buna ilaveten, bilimin kamu tarafından algılanmasına ilişkin çalışmalarla bağlantılı olarak, bu yanıtın, kişilerin kimliklerini bilimle ilişkilendirerek yansıtıcıları bir kaynak olarak da ele alınabileceğine değinilmektedir. Cehalet kavramı, daha sonra da, bilimin genel olarak kararsız rolüne ilişkin kaygıları kapsayan ve özellikle biyoteknolojinin tecavüzkar niteliği ve kimliği ifade etme güdüsüne ilişkin söylemleri olan geç modernitenin daha geniş kapsamı içinde ele alınmıştır. Bu etmenlerin dikkate alınmasıyla, "bilmiyorum" yanıtının anlamlarının daha ileri düzeyde sorgulanması tartışılmaktadır.

Bölge Yönetimleri İçin Olası Planlama Rollerini -
Kaliforniya'da Şehir Planlama Müdürleriyle Yapılan Bir Araştırma
(Possible Planning Roles For Regional Government - A Survey of City Planning Directors in California)
Mark BALDASSARE, Joshua HASSOL, William HOFFMAN, Abby KANAREK

Journal of the American Planning Association, Vol. 62, NO. 1, Winter 1996, pp. 17-28.

Büyümesi patlama düzeyinde gerçekleşen Kaliforniya'da, geleceğe ilişkin kaygılar yerel bölgesel ve eyalet düzeyinde yükselmektedir. Kamuoyu, büyümeden kaynaklanan hava kirliliği, trafik sıkışıklığı, konut ma-

1978 yılında ODTÜ
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü'nden
Lisans, 1983 yılında
aynı bölümden Y.
Lisans derecesi aldı.
Halen TÜBİTAK Yer,
Deniz, Atmosfer
Bilimleri ve Çevre
Araştırmaları Grubu'nda
çalışmakta ve ODTÜ
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü'nde
doktora çalışmalarını
sürdürmektedir.

PLANLAMA
96 / 1 - 4

liyetleri ve altyapı finansmanındaki güçlükler gibi sorunların giderek daha fazla farkına varmaktadır. Büyüme ile başedebilmek üzere bölgesel yönetimleri devreye sokma fikrinin planlama müdürlerince ne ölçüde desteklendiğini anlamak üzere eyalet mevzuatı gereğince bir araştırma yapılmıştır. Büyümenin yönlendirilmesinde bölgesel yönetimlerin üstleneceği işlevler konusunda farklı görüşler mevcuttur. Yetkilerin artırılması, mevcut kurumlara yeni işlevler yüklenmesi, yeni planlama kurumları oluşturulması, mevcut durumun korunması, vs. Yapılan araştırmada, planlama müdürlerinin bölgesel yönetimlere ne ölçüde genel destek verdikleri, bu yönetimler için hangi rolleri tercih ettikleri, problem çözme ve yerel gereksinimleri karşılamadaki etkinliklerini nasıl algıladıkları irdelenmiş ve son olarak bu yönetimleri destekleme/desteklememe tutumlarının nedenleri hipotezlerle test edilmiştir. Planlama müdürleri, fikir liderleri olarak belediye başkanlarına ve belediye meclislerine nesnel, politik olmayan teknik görüş vermesi beklenen kişilerdir. Ayrıca, plancılar üst düzeydeki yerel profesyoneller olarak yerel yönetimlerin yapısındaki kısıtlamaları ve dirençleri bilmekte ve yeni politikaların uygulanma olasılığını etkilemektedirler. Plancıların görüş ve tutumları, geliştirilen politikaların işlerlik kazanıp uygulanmasında önemli olduğu için bu grubun çalışılması anlamlı bulunmuştur.

Araştırmanın sonuçları alı hipotezin beşini destekler niteliktedir. Buna göre, bölgesel yönetimler için sınırlı bir destek vardır; destek bölgelere göre değişmektedir; müdürlerin çoğu, bölgesel yönetimlere sistemin güçlendirilmesi ve çevresel koruma işlevlerini uygun görmekte, yine çoğu müdür bölgesel yönetimlerin yaşam biçimi ile ilgili hizmetlere ve büyüme ile ilgili yerel düzenlemelere karışmasına karşı çıkmaktadır; birçoğu bölgesel yönetimlerin problem çözme ve yerel tepki vermeye ilişkin algılamalarıyla bağlantılıdır. Bölgesel yönetime karşı çıkma tutumunun beyazların yaşadığı, küçük ve yüksek statülü şehirlerde yoğunlaşacağına ilişkin hipotez ise doğrulanmamıştır. Sonuçlar göstermektedir ki, bölgesel yönetimlerin rolü büyümenin yönetimi noktasına doğru genişledikçe yerel dirençler ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de eyalet meclisince uygulama yapılması yavaş ama önemlidir. Öte yandan, kentlilerin tercihlerine ilişkin çalışmalarda olduğu gibi, bölgesel yönetimleri desteklemenin ardında da kişisel çıkar ve yerel kontrolden kurtulma beklentileri yatmaktadır. Özetle, bölgesel yönetimlere güven oluşturabilmek için, yavaş ve esnek bir yaklaşım benimsenmelidir.

Kentler Ne Zaman Üretimde İhtisaslaşırlar? (When Do Cities Specialize In Production?)

Hesham M. ABDEL-RAHMAN

Regional Science and Urban Economics 26(1996) 1-22

Kentler ne zaman üretimde uzmanlaşırlar ve ne zaman farklılaşırlar? Bir ekonomide kentlerin sayısını ve ölçeğini belirleyen nedir? Makalede bu sorular şehir sisteminden oluşan kapalı ekonomiye ilişkin genel bir denge modeli çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu ekonomi, işgücünü ve ticareti yapılmayan farklılaşmış iki çeşit ara servisi kullanarak iki adet son imalat ürünü üretmektedir. Kentlerin ihtisaslaşması, imalat sanayilerinin üretimlerinde ürüne özel farklılaşmış ara servisleri kullanmak istemeleri nedeniyle, çünkü kentteki servislerin çeşitliliği arttıkça imalat sanayilerinin üretkenliği de artmaktadır. Çeşitlenme, şehirci taşıma maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle. Sunulan modelde, iki olası denge durumu üretilmektedir: i) ekonomi içindeki her şehrin bir grup farklılaşmış servisin ve bir imalat malının üretiminde uzmanlaştığı *tam uzmanlaşma* ve ii) ekonomi içindeki tüm şehirlerin her iki grup farklılaşmış servisi ve her iki imalat malını ürettikleri *tam çeşitlilik*. Makalede her denge durumunun koşulları da tanımlanmaktadır. Bu koşullar, uzmanlaşmanın ortaya çıkardığı ölçek ekonomisi ile çeşitlilik halinde şehirci taşıma maliyetlerindeki tasarruf arasındaki farka bağlıdır. Makalede son olarak da, düzenli denge durumunda bazı karşılaştırmalı sabit sonuçlar sunulmaktadır.

Yerel Değişim ve Ticaret Sistemleri: Yoksul ve İşsizler İçin Yeni Bir İş ve Kredi Kaynağı mı? (Local Exchange And Trading Systems: A New Source Of Work And Credit For The Poor And Unemployed?)

C.C. WILLIAMS

Environment and Planning A 1996, Vol. 28, pp. 1395-1415

Bu makalenin amacı, yerel değişim ve ticaret sistemlerini (LETS) işsizler ve yoksullar için yeni bir iş ve kredi kaynağı olma potansiyeli açısından eleştirel olarak değerlendirmektir. İngiltere'de birçok insan işsizdir ve çözüm olarak bunları önce bir işe başlatıp, sonra da bunu tam istihdama dönüştürme yolları aranmaktadır. Yapılacak birçok iş ve çalışmak isteyen pek çok insan varken istihdamın sağlanamamasının nedeni nakit para yetersizliğidir. Alternatif birikim kurumları bu kapsamda ve özellikle düşük gelirli için gündeme gelmektedir. LETS'ler üyelerinin mal ve hizmetlerle ilgili tekliflerini ve taleplerini bir rehber halinde sıraladıkları ve daha sonra da yerel bir para birimine göre bunları fiyatlandırıp değişimini gerçekleştirdiklerini yerel birliklerdir. LETS'lere ilişkin ulusal bir araştırmanın sonuçlarına göre, bu birlikler giderek büyümektedirler ve üyelerinin önemli bölümü yoksul ve işsizlerden oluşmaktadır. Manchester LETS'in üyeleriyle ilgili olarak yapılan bir araştırmada, yoksul ve işsizlerin her ne kadar iş ve kredi bulabilmek için LETS'lerden faydalanıyorlarsa da, bu kurumları asıl olarak vatandaşlık ve oy hakkından mahrum edilmiş orta sınıfın kullandığı ortaya konmuştur.

Makalede, LETS'lerin iç işleyişini iyileştirmek üzere yapılması gereken üç değişiklik belirtilmektedir. Birincisi, sunulan mal ve hizmetlerin kapsamı genişletilmeli niteliği iyileştirilmelidir. İkincisi, LETS'lerin pazarlama ve reklam yaklaşımı değiştirilmelidir. Örneğin üyelik için hedef gruplar belirleme yoluna gidilme-

lidir. Üçüncü olarak da, LETS'ler bünyesinde geliştirilen ve gerçekleştirilen hizmetlerin fiyatlandırılma biçimlerinin yeniden gözden geçirilmelidir. Makalede, iç işleyişle ilgili olarak gerekli görülen bu değişiklikler yapılsa bile, bu sistemin yoksul ve işsizlerin LETS'lere katılımını teşvikte yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Sistemde daha geniş bir yoksul ve işsizler kesiminin kapsanabilmesi için sadece LETS'lerin iç işleyişine ilişkin değil, fakat bu sistemden yarar umanlarla ilgili hükümet yaklaşımında da değişikliğe ihtiyaç olduğu ileri sürülmektedir. Bir örnek olarak da, devlet politikasında bir değişiklik yapılarak, belli bir eşik ücretin üzerinde kazanan LETS üyelerinin LETS'ten kazandığı gelirin vergilendirilmeye devam edilmesi önerilmektedir. Böylece hem merkezi hükümetin geliri artmış olacak, hem de formel iş piyasasında yüksek gelire çalışanlar için LETS'lerin avantajlı bir durumu kalmayacaktır. Bu durumda, LETS'ler kapsamındaki işleri yaptıracak olanlar, ücretlerine vergi payını eklemeyecek olan yoksul ve işsiz LETS üyelerini istihdam etmeyi tercih edeceklerdir ki bu da alternatif iş piyasasında bu kesime rekabet avantajı sağlayacaktır.

Gelişmekte Olan Ülkelerde Kent Araştırması ve Kent Araştırmacıları
(Urban Research And Urban Reserachers In Developing Countries)
Richard STREN

International Social Science Journal, March 1996.

Gelişen dünyanın hızla büyüyen şehirleri ve şehirlerin özellikle bu yapısal uyum dönemindeki politik önemleri dikkate alındığında kent planlarının yazdıklarının gelişme ajanslarının politikaları üzerinde etkili olmaması şaşırtıcıdır. Afrika, Asya ve Latin Amerika'daki araştırma dinamiğini anlamak üzere bu makalede, elli ülkedeki araştırmacıların kapsadığı karşılaştırmalı büyük bir projenin başlıca sonuçları özetlenmektedir. Araştırmacıların işlerindeki üretimleri ve kısıtlamaları, üretim düzeyleri, başlıca disiplinler, araştırma faaliyetinin dağılımı ve kent araştırmasında giderek daha fazla başvurulan yeni tarzlar (örneğin hükümet dışı kuruluşlar ve uluslararası kuruluşlar), açıtsından tartışılmıştır. Makalede son olarak, politika üreten çevreler genişledikçe, kent araştırmacılarının yerel politika üretiminde giderek daha merkezi bir konuma geldikleri ve çalışmalarının yerel ihtiyaçlara daha fazla yanıt verdiği ortaya konmaktadır.

Kentleri İnsanileştirme
(Humanizing the City)
Celine SACHS-JEANTET

International Social Science Journal, March 1996.

Sosyal, politik ve psikolojik çöküntünün boyutları hem kuzeyin hem de güneyin kentlerinde sessizce genişlemektedir. Kent yaşamı çökmüştür. Bir zamanlar demokrasinin beşiği olan kent, mahrumiyet ve şiddetle eşanamlı hale gelmiştir. Bu kötümser gözlem, kentlilerin buna rağmen ve belki de bu nedenle kentlilik arayışı içinde olduklarını farketmemize engel olmamalıdır. Kentteki herkes için yeni ilişkiler oluşturabileme ve onları yeniden kente kazanmak üzere bu durumu çözümlenmekte tereddüt etmemeliyiz. Kentler insanileştirilmelidir. Ekonomizmi kırmalı, insanların hizmetinde bir şehir etiği yaratmalı ve onu tamamen yeniden kavramsallaştıracak yerel beceriyi güçlendirmeliyiz. Geleceğin kentleri sadece uzmanlar tarafından değil, kentlilerin kendilerinin de katkısıyla oluşturulmalıdır. Katılım ve destekle ilgili politikalar ve esnek yöntemler geliştirilmelidir. Bu anlamda Brezilya'daki mutirao örneği incelemeye değer gözükmektedir.

Sanayileşme, Girişim Gücü ve Çevresel Değişim: Kavram Araştırması
(Industrialisation, Enterprise, Power, And Environmental Change: An Exploration Of Concepts)
M. TAYLOR

Environmental and Planning A, 1996, Vol. 28, pp. 1035-1051.

Sanayinin büyümesi ve dönüşümü, hem küresel hem de yerel ölçekte çevrenin değişimini en fazla etkileyen kuvvetlerdir. Bununla birlikte, coğrafya kapsamında, ekonominin dinamiği ile çevrenin dinamiği arasındaki bağlantılara çok zayıf biçimde değinilmektedir. Sanayinin yeniden yapılanması, sanayideki değişim, sanayileşmenin coğrafyası, yeni sanayi bölgelerinin oluşturulması gibi çalışmalarda genellikle analizi yapılan konu, üretimin organizasyonu ve sosyopolitik içeriğidir (üretim biçimi, sosyal düzenleme biçimi, vb). Fiziksel çevrenin durumu bu sosyoekonomik ve sosyopolitik kayguların genellikle dışında kalır, örneğin yaşamın iyileştirilmesi, hayatı kazanma mücadelesinden ayrı tutulur. Bu makalenin amacı, endüstriyel değişim süreçlerinin küresel ve bölgesel düzeydeki çevresel değişim süreçleriyle ilişkisini daha doğrudan kurmaya başlamaktır. Analizde firma özelinde yoğunlaşmakta, firma ölçeği, çevre-ekonomi ilişkilerini yeniden şekillendirmek ve endüstriyel metabolizma kavramını tartışmak üzere kullanılmaktadır. Buradan gidilerek, girişim ve çevre ilişkilerinin topoğrafyası, örgüt içi ve örgütlerarası güç ağları ve bununla bağlantılı kirlilik işaretleri cinsinden incelenmektedir. Esas olarak durağan bir kavram olan güç ilişkilerini dinamik olarak oluşturabilmek üzere makalede güç dolaşımı kavramı irdelenmektedir. Analizin amacı doğrultusunda, içerikle ilgili bir dizi yaklaşım öngörülmektedir.

- Çevre-ekonomi ilişkilerinin firma ve dolaysız ticari ilişkilerin örgütsel kapsamı çerçevesinde yeniden düzenlenmesi;

- Endüstriyel metabolizma kavramının, yine firma kapsamında kalmak kaydıyla, fiziksel ve kimyasal kirlili-

ğın değişen küresel ve bölgesel yapısına dengeleyici bir yaklaşım olarak katılması;

- Çevresel bozulmanın *üretim* (büyük ölçüde üretim süreçlerinden, enerji ve servislerin sunumundan ve ulaşımdan kaynaklanan) ve *tüketim* (bireylerin ve ailelerin enerji, mal ve hizmetleri kullanması ve israfından, kitlesel tüketimin çıktısı olan evsel atıklardan kaynaklanan) boyutlarının net bir şekilde ayrıştırılması;

- Firma ve endüstriyel metabolizma kavramlarının, çok kesin coğrafi sonuçlarıyla birlikte, *örgütsel güç ağları* çerçevesine yerleştirilmesi;

- *Düzenleme ve yönetim yapılmasının öneminin, gücün dolaşımı ve örgütsel güç ağlarının işleyişi* kapsamında tanımlanması.

İçerikle ilgili bu kavramların bütünleştirilmesiyle, endüstriyel ve çevresel değişim arasındaki bağlantıların daha şeffaf bir hale getirileceği umulmaktadır. Hala daha birçok çalışmada, çevre kavramı karmaşık ve fiziksel olarak tanımlanan bir açık sistem olarak, ekonomi ise karmaşık ve sosyal olarak tanımlanmış bir üretim biçimi olarak ele alınmaktadır ki, bunlar çok farklı düzeylerdeki iki soyutlamadır. Çevre ve ekonomiyi aynı soyutlama düzeyinde çalışarak, ikisi arasındaki dinamik ilişkileri daha iyi ortaya çıkarmak mümkün görmektedir.

Tasarım Gündemleri ve Fikirlerle Koşutluğu

(Design Agendas And Answering Voices)

R.J. KING, S. RYMER

Environment and Planning: Planning and Design 1995, Vol. 22, pp. 47-74.

Artistik üretimin bir işlevi, zamana, mekana, doğaya ve diğerleri ile ilişkisi içinde bireye yeni vurgulamalar getirerek bilinç düzeyini yükseltmekse, bir diğer işlevi de alternatif yaşam deneyimlerine ait görsel ifade biçimleri sunmaktır. Mimari ve kentsel tasarımda bu işlevler potansiyel olarak daha güçlüdür ve her zaman uygulamaya yansımaz, tersine bu tasarımlar hakim çıkarların sosyal olarak üretimine ve yeniden üretimine hizmet etmektedirler. Baskıcı olanla düşsel olan arasındaki gerilim, hiçbir zaman, başkentlerde yer alan ve devletin ve ulusal kimliğin sembolü olan parlamento komplekslerinin kentsel tasarımındaki kadar sorunlu değildir. Önemli yapılarla ilgili mimari yarışmalar, bir toplumun kendini nasıl hissettiğinin ve bunu görsel olarak nasıl ifade edeceğinin aracıdır. Alternatif imgeler ve bunlarla ilgili tartışmalar, aslında bu imgeler aracılığıyla kentsel mekana taşınan çeşitli kavramlarla (güç, baskı, cinsler ve sınıflar arasındaki ilişkiler, üretim) ilgili politik anlamları örtme potansiyeline sahiptirler. Bu nedenle, hükümet merkezlerindeki tasarım yarışmaları ve bu kapsamdaki tartışmalar, kendimizi nasıl ifade ettiğimize ilişkin varsayımları sorgulamak açısından çok verimli olmaktadır. Bu makalede, böyle bir tartışmada, ortaya konan gündem ve sunulan tasarım çerçevesinde fikirlerin nasıl uygulandığı ve birbiriyle nasıl etkileştiğine ilişkin bir araştırma anlatılmaktadır.

Araştırma kapsamında, planlama ve tasarım alanında çalışan ve seçilmiş bir örnekleme oluşturan sekizi erkek sekizi kadın onaltı profesyonele, politik olarak anlamlı bir mekanın (Avustralya'nın Melbourne kentinde parlamentonun bulunduğu yörenin) dört farklı hipotetik yeniden tasarımları sunuldu. Bu kişilerin, bu türden herhangi bir tasarıma pozitif veya negatif tepki vermesi beklenen "fikir liderleri"ni temsil ettiği varsayıldı. Buna ek olarak, bir dizi farklı politik gündem de ortaya atıldı ve bu kişilerden, her bir yeni tasarımın bu farklı politik gündemlere iyi ve kötü anlamda nasıl karşılık düşeceğini tanımlamaları istendi. İlk aşamada, tasarımlara sevmek/sevmemek gibi duygusal yanıtlar verildi. Ancak, bu nispeten kolay ifade edilebilir tutumlar, yeni tasarımlardan ikinci aşamada çıkarılan daha farklı anlamları veya semantik (anlambilimsel) tepkileri maskeleyecek nitelikte görünüyordu. Bu anlamlar karmaşık ve çok boyutlu idi. Bir sonraki aşamada ise, hem duygusal hem de semantik tepkiler çok daha karmaşık olarak ve çeşitli süreçlerden sonra ortaya çıkarıldı. Bu süreçlerden yararlanılarak, yeniden tasarımlar, gündemler ve gözlemcinin dünya görüşünün etkileşimiyle yeni anlamlar oluşturuldu.

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, çeşitli tepkilere kaynaklık eden fikirlerin hassas bir analizinin, anlam üretmeye uygun yeni yaklaşımların geliştirilmesine katkıda bulunabileceği, aynı zamanda çevresel tasarım ve onun eleştirel bir şekilde benimsenmesinde de anahtar işlevi görebileceği anlaşılmıştır. Yazarlar bu makalede, belli temsil biçimlerine ayrıcalık tanıma ve temsil biçiminin özgünlüğü gibi karmaşık konuları da kapsamlı biçimde tartışmaktadırlar.

Kentsel Çevrenin Durumu: Yedi Kente Ait Çevre Durumunun Küresel Bir Sentezi

(Urban Environmental Profile: A Global Synthesis Of Seven Urban Environmental Profiles)

Josef LEITMANN

Cities, Vol. 12, No. 1, pp. 23-39.

Bu makalede, bu ve önceki Cities sayılarında yayınlanan kentsel çevre niteliklerine ilişkin sonuçlar gözden geçirilmekte, Accra, Katowice, Tianjin, Jakarta, Sao Paulo, Singrauli, Tunis kentlerinde yapılan çevre anketlerinden derlenen data değerlendirilmekte, üç başlık çerçevesinde karşılaştırma yapılmakta ve geçici sonuçlara ulaşılmaktadır.

1) *Kentsel alanda çevrenin durumu*: Bu kapsamda, su, toprak ve hava gibi çevre sistemlerinin kalitesi ve çevre sistemlerinin kalitesi ve çevre felaketleri irdelenmektedir.

DERGİLERDEN SEÇMELER • DERGİLERDEN SEÇMELER • DERGİLERDEN SEÇMELER • DERGİLERDEN SEÇMELER • DERGİLERDEN SEÇMELER

PLANLAMA
96 / 1 - 4

Kentlerin hava kalitesini etkileyen başlıca dört bulgu vardır: -gelir ve sanayileşme arttıkça hava kalitesi kötüleşir ve kirleticilerin kompozisyonu değişir,- topoğrafya, iklim ve meteoroloji hava kalitesini etkileyen önemli değişkenlerdir, -motorlu araçlar ve düşük kaliteli yakıtlar en önemli kirletici kaynaklardır, -kent nüfusunun belli bölümleri hava kirleticiler nedeniyle daha yüksek sağlık risklerine maruz kalmaktadırlar.

Yüzey suları, önemli içme ve sanayi suyu kaynakları katı atıklarla, insan ve endüstri atıklarıyla kirletilmektedir. Yeraltı suyu kaynakları aşırı kullanma veya uygun olmayan koruma yöntemlerinin tehdidi altındadırlar. Deniz kirliliği tüm kıyı şehirlerinin problemidir. Kıyı kirliliği aşırı avlanmayla birlikte balıkçılığı da etkileyen bir faktör olmaktadır.

İncelenen şehirlerde tarımsal faaliyetler iki tür kentsel faaliyetten etkilenmektedir. Ürünlerin kanalizasyon sularının patojen etkisi ile veya endüstri ürünleri ve enerji üretiminden çıkan ağır metaller nedeniyle kirlenmesi. Toprak, kimyasal gübre ve tarım ilaçlarının kullanımı nedeniyle de kirlenmektedir. İncelenen birçok kentte verimli tarım toprakları daha yüksek rant getiren kullanımlara dönüştüğü için tarımsal üretim azalmaktadır. Kent çevresindeki orman alanları da farklı nedenlerle azalmaktadır. Endüstriden kaynaklanan hava kirliliği ve illegal yerleşmeler nedeniyle orman arazisinin kullanılması, maden ocağı açılması ve erozyon, illegal veya iyi becerilemeyen katı ve sıvı atık yönetimi toprak kirliliğinin çeşitli nedenlerini oluşturmaktadır.

Açık alanlar ve rekreasyon alanları ile ilgili başlıca bulgular ise şunlardır: nüfus yoğunluğu ve sanayileşmesi fazla olan kentlerde yeşil alan miktarı daha azdır; planlamanın eksikliği ve/veya uygulanamaması, korumanın yetersizliği, nüfus baskısı, barajlar gibi potansiyel alanların kirlenmesi gibi nedenlerle kentlerde rekreasyon alanları yaratılmamakta veya iyi kullanılmamaktadır.

Birçok kent doğal afetlerden etkilenmektedir. Örneğin sel baskınları düşük gelirli kentli nüfusu etkileyen bir mevsimsel problemidir. Toprak yapısı yer kaymalarına neden olmakta, bu da can ve mal kaybına yol açmaktadır. Depremler pek çok kentliyi etkileyen bir felakettir. Kuvvetli dalga hareketinin neden olduğu kıyı erozyonu, kentlin kıta sahanlığını etkilemekte ve ciddi mal kayıplarına neden olmakta, altyapı ve plajlara zarar vermektedir.

2) *Kentsel Gelişme ve Çevre Arasındaki İlişkiler:* Çevre koşulları kentsel gelişme için limitler ve fırsatlar oluşturan güçlü faktörlerdir. Kentsel gelişmeye katkıda bulunan çeşitli kişisel ve kolektif insan faaliyetleri pozitif ve negatif çevresel sonuçlara sahiptirler.

3) *Çevre Yönetiminin Kurumsallaşması:* Farklı şehirlerde gözlenen ve çevre yönetimini etkileyen kısıtlamalar şöyle özetlenebilir.

- yasa, yönetmelik ve standartların uygulanmaması,
- çevre yönetimi için gerekli insan gücünün yetersizliği,
- hükümet organlarının kural ve stratejilerindeki tutarsızlıklar,
- araç seçimine ekonomik ölçütlerin katılmaması,
- çevresel açıdan uygun olmayan makroekonomi ve fiyatlandırma,
- endüstri sektörünün çevreyle ilgili kararlarda aşırı etkinliği,
- sektörler arası zayıf koordinasyon,
- karar sürecine halkın katılımında yetersizlik.

Makale kentsel çevreyi etkileyen daha iyi yönetim seçeneklerine ilişkin özetle bitmektedir. Kentlerin bu karşılaştırmalı analizinde problem alanları nedenlerine ve yönetim çözümlerine göre gruplanmıştır. Örnek olarak, çalışılan şehirlere ait veriler kullanılmıştır. Genellikle, tüm şehirler aynı problemleri değişik düzeylerde yaşamaktadırlar ve sonuç olarak kentlilerin yaşam kalitesi düşmekte ve bu durum kendisini sağlık problemleri, düşük verimlilik, refahın azalması şeklinde göstermektedir. Sonuç olarak, çevre problemlerinin nedenleri gibi çözümlerini de birbiriyle ilişkili olarak ele alan bir kentsel çevre yönetimi çerçevesinde birçok kentte ihtiyaç duyulmaktadır.

Küresel Yerelleşme mi? Amerika'daki Japon Araştırma ve Geliştirme Laboratuvarları
(Global Localization? Japanese Research And Development Laboratories In The USA)
D.P. ANGEL, L.A. SAVAGE

Environment and Planning A, 1996, Vol. 28, pp. 819-833

Bu makalede, Birleşik Devletler'deki sayısı artan Japon araştırma geliştirme (AR-GE) laboratuvarlarının üretim stratejileri araştırılmaktadır. Özellikle, Amerika'daki Japon AR-GE'lerinin küresel yerelleşme modeliyle ne ölçüde tutarlı olduğu değerlendirilmektedir. Analizler, postayla derlenen anket verilerine ve Japon AR-GE laboratuvarlarının müdürleriyle yapılan mülakatlara dayandırılarak yapılmıştır. En basit anlamıyla, küresel yerelleşme, Kuzey Amerika ve diğer büyük piyasalardaki bütünsel üretim komplekslerini ve buna bağlı olarak teknoloji geliştirme kapasitesini artırmayı hedefleyen bir üretim stratejisidir. Birleşik Devletler'deki Japon otomobil fabrikaları örneğin, AR-GE laboratuvarları ile Japonya'daki AR-GE laboratuvarları arasındadır. Japonya'daki AR-GE laboratuvar bölümleri, gelişmekte olan teknoloji geliştirme ağlarının dayanak noktası olma işlevini görmektedir.

TÜRKÇE DERGİLERDEN SEÇMELER

Evrensel Kültür

"Kentler, kondular ve kültürleri", 57, Eylül 1996 Yaz:Göksel AYMAZ

Kent Kooperatifçiliği

"Toplumsal içerikli ve alt gelir katmanlarına yönelik konut, arsa ve kentleşme politikaları gütmeliyiz" s: 9-10, Yaz: Cevat GERAY

"Gecekondu önleme bölgesi ve konut kooperatifçiliği" seminer sonuç bildirgesi s: 33, 68-69-70, Ocak, Şubat, Mart 1996

İller ve Belediyeler (Türk Bel. Der.)

"Belediyelerin Planlama ve İmar Fonksiyonları Nasıl Gasbediliyor" s:19-32, Yaz: İsmet TAYŞI

"Köyümüze Dönelim (mi?) s: 32-40, Ertuğrul TAYLAN

"Çevre Sorunları" s: 40-46 Hasan RÜZGAR

Mimarlık

"Tarihsel Kent ve Çağdaş Kentsel Tasarım Sorunu" s:34-37, Nuray ÖZASLAN

"Hareketin, Mekanın ve Kullanımın Organizasyonu, s: 37-38, Selim VELİOĞLU s:270, Temmuz 1996

Tasarım

"Şehirlerimizin Geleceği Üzerine" Söyleşi

"İstanbul için bir düşünce üzerine" Söyleşi, Yıl:6, s:63, 1997

Ege Mimarlık

"Çeşme Yarımadası SİT kararları Üzerine" s:11-13, Levent GEDİZOĞLU

"İzmir'de Göç ve Kentleşme", s:16-21, Çetin TÜRKÇÜ, Hikmet Gökmen, İlkin S. KAYA, Dürrin SÜER, Neslihan ONAT, Abdullah SÖNMEZ, Suat GÜNHAM

"Tarihsel bir konut olarak 'mekan'ın Yorumlanması ve Yeni Dünya Arayışında Kentsel Koruma" s: 38-40, Emel GÖKSU, 96/2 - 19 (v):

"Metronun İçinden Geçen Kent: İZMİR" s:12-14, Erhan ACAR, Numan TUNA, 96/1

Hafif Raylı Sistem Tartışmaları ve Çeşme Yarımadası SİT Kararları" s:15-17, 96/1, Emel GÖKSU

İzmir'de Taşınmaz Sermayenin Kentleşme Stratejileri Üzerine Düşünceler" s:17-19, Sezai GÖKSU, 96/1

Ada Kentliyim 96/2

"Kent Kimliği ya da Kent İmajı", s: 66-68, Bozkurt GÜVENÇ

"Kent Kimliği 'Yalnızca Bir Kent'", s: 68-70, Kadriye ADAY

"Kent Kimliği 'Kent...mekan ve imkan...' Jale ERZEN

"Nasıl bir İller Bankası tartışmaları üzerine düşünceler" s:72-74, İlhan TEKELİ

DOSYA: Kentsel Altyapı

"Kent, altyapı ve yeni yaklaşımların gerekliliği" s: 74-76, Saffet ATİK

"Kentsel Altyapı Sorunları ve Çözüm Önerileri", s:76-80, Belma ÜSTÜNİŞİK

"Kentsel Teknik Altyapıların Alan ve Tesis İyeliği"

"altyapı ve Yerel Yönetim Finansman Deneyimleri" Ercan EKREN

"Altyapı finansmanında çeşitli örgütlenme deneyimleri" Vincent GOUARNE

"Avrupa Kentsel Şartı" Zerrin YENER, Kumru ARAPKIRLIOĞLU, s:100-106

"Bir fincan kahvenin Hatırı süresinde Ankara" s:106-114, Önder ŞENYAPILI

"Yerel Yönetimler Yasa Tasarıları ve Düşündükleri" A.Rıza AYDIN

- Birikim (86-87, Haziran-Temmuz 1996)
- "Kentlerin Dönüşümü" s:10-17, Ömer LAÇİNER
- "Kenti okumak-kenti yazmak" s:17-32 Akın ATAUZ
- "Kent'in değişen anlamı", s: 32-42, Ersan OCAK
- "Denizli ve İstanbul Dersleri", s:42-48 Oğuz IŞIK
- "Özgürlük Sokaktadır" s: 48-62, Necmi BAYRAM
- "Kentsel Denetim-Blade Runner'in ötesinde" s: 62-72 Mike DAUIS
- "Sokaksız bir şehir" s:75-85, John FREIDMAN
- "Mimarlığın Örttüğü Kentler" s: 85-90, Necdet TEYMUR
- "Kentler ve kentlere dair mekanlar" s: 90-96, Ayda ERBAL
- "Kırk Yıllık kent, konut ve mimarlık maceram", s: 96-101, Mehmet ADAM
- "Taşralaşan ve taşrasını kaybeden Türkiye" s:101-107, Tanıl BORA
- "Diyarbakır yedi kapılı bir esmer acı s: 107-112, Yılmaz ODABAŞI
- "İzmir'de kumdan kaleler" s: 112-120, Sezai GÖKSU
- "Hacettepe ile Yenişehir ve saireye dair hikayet" s:120-126, Levent CANTEK
- "Kent, bellek, kimlik ve Bursa" s:144-149, Rana A. ASLANOĞLU
- "Zonguldak'ın ölümü" s:149-159, Ümit ÖZCAN
- "Van'da 'diğerleri'nin mekanları" s:154-162, Adile ARSLAN, Yonca AL
- "Topraklarını hasretle yadediyorlar" s:162-165, Yahya MÜNİS
- "Bir anakronik panoroma: Kayseri kenti" s:135-140, Gürsel KORAT
- "Türkiye'nin Kalesi: Trabzon" Kudret EMİROĞLU, s: 129-135
- "Ankara" Otomedya
- "Ayvalık için bir öndeyiş" Ash TANRIKULU, Ömür HARMANŞAHİ
- Cogito - Kent ve Kültürü, Sayı: 8, Yaz 1996
- E.E. Begel "Kentlerin Doğuşu" s: 7-16
- T. Demirkan "Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler" s:17-22
- G. Shoukland "Tarihi Değeri Olan Kentlere Neden El Atmalıyız " s:23-35
- U: Kökden "Kentler Üreten Tarih- Tarih Üreten Kentler" s:37-62
- Z. Aygen "Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı mıdır?" s:43-62
- V: Hugo - M. Heidegger "Kent'in Felsefesi" s:63-70
- H. J. Helle "Kentleşmiş İnsan" s:71-79
- K. Lynch "Metropol Modelleri" s:97-111
- C. Bektaş "Kenti Savunmak, Kentli Olmak" s:91-95
- M. Meyerson "Ütopya Gelenekleri ve Kentlerin Planlaması" s:113-124
- T. Cansever "Şehir" s:125-129
- M. Uygun "Kentler, Köyler" s:131-152
- H. Blumenfeld "Kentsel Ulaşım Sorununun Gerçekleri ve Yalanları" s:163-168
- L. Mumford "Görünmeyen Kent" s:169-173
- A. D. King "Çeperlerin Merkeze Dahil Edilmesi, s:193-209

TEZ ÖZETLERİ

SANAYİLEŞMENİN OLUŞTURDUĞU ÇEVRE SORUNLARI

ÖZAVCI, Onur
Yüksek Lisans
Gazi Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Erdoğan YAŞUCA
Ocak 1996, 133 sayfa

Ölkemiz Dünya'nın birçok ülkesine oranla önemli çevre değerlerine sahiptir. Fakat sanayileşme yolunda çevre boyutunu gözardı eden yaklaşımlar doğal çevrede tersine çevrilemez olumsuzluklara yol açmaktadır. Avrupa'nın sanayi ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri'nin birkaç yüzyılda gerçekleştirdikleri sanayileşme, ülkemizde çok daha hızlı gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Sanayileşmiş ülkeler bu süreçte çevre korunuculukta önemli tecrübeler elde etmişlerdir. Bu tecrübeler ışığında ülkemizde de bazı düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. İşte bu çalışmada Türkiye'de sanayi kuruluşlarından kaynaklanan çevre sorunlarına sistematik bir denetim mekanizması oluşturulması için nelerin yapılması gerektiği üzerinde çalışılmaktadır. Bu itibarla, çevre ve çevre sorunlarının ne olduğu, çevre sorunlarının ortaya çıkışı ve tartışılmaya başlanması ile ilgili durum ortaya konmuştur. Ayrıca sanayi alanları ile ülkemizdeki sanayileşme hareketleri irdelenmiştir. Çevre değerlerinin korunmasını sağlayabilmek için çevre yönetimi ile ilgili mevzuat ortaya konulup, şehirciliğin sanayi kaynaklı çevre sorunlarındaki rolü tartışılmış, Isparta ve Isparta/Yalvaç'ta yapılması düşünülen Deri Organize Sanayi Bölgeleri ve Kemerköy Termik Santrali incelenmiştir. **Anahtar Kelimeler:** Sanayileşme, Çevre Sorunları, Denetim.

KENTSEL KONUT ARSASI GELİŞİMİNDE SORUNLAR VE YÖNETİM: ANKARA'DAN ÜÇ ÖRNEK

ARAS, Aslı
Yüksek Lisans, ODTÜ, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Raci Batemli
Haziran 1996, 171 sayfa

Kentsel konut arsası gelişimi önemli bir planlama sorunudur. Önemli az gelişmiş ülkelerde hızlı kentleşmeye bağlı olarak daha da fazladır. Kentleşme Türkiye'de de İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropoliten kentlerde hızlı nüfus yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Bunun sonucunda, bu metropoliten kentler konut ve dolayısıyla kentsel konut arsası gereksinimi başta olmak üzere ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır.

Kentsel konut arsası gelişimi baş temel aşamada gerçekleşmektedir: sürecin tanımlanması, arsanın derlenmesi, planlama, arsa tahsis ve altyapı sunumu. Zorunlu parselasyon, kamulaştırma, arazi bankacılığı ve süreli arsa tahsisli Türkiye'de kentsel konut arsası sunumunda daha fazla başarı elde etmek için yeniden düşünülmeye gereken konulardır. Kentsel konut arsası gelişimi ve konut yapımı, konut gelişiminde farklı ancak birbiriyle ilişkili olan iki ayrı kavramdır. Ancak Türkiye'de bu şekilde algılanmamaktadır. Bu kavram hatası kentsel konut arsası gelişiminin Türkiye'deki başarısızlığında önemli bir role sahiptir.

Proje yönetimi kentsel konut arsası gelişiminde büyük öneme sahiptir. Proje yönetimi olmadığında, projenin gerçekleştirilmesi güçleşmektedir. Bu da kentsel konut arsası gelişiminde işletmeciyi yaklaşımın gerekliliğini ortaya koymaktadır. Kurumsallaşmış bir işletmeciyi yaklaşımın bulunmadığı Türkiye'de, kentsel konut arsası gelişimi projelerinin başarısızlığı da bunu doğrulamaktadır. Eldeki kaynakların yönetimi ve yeni gelir kaynaklarının yaratılması için de mali yönetime gereksinim bulunmaktadır.

Kentsel konut arsası gelişimi yerel yönetimlerin sorumluluğu altında olmalıdır. Yerel yönetimler kentsel konut arsası gelişimini konut gelişiminin farklı bir yönü olarak algılamak ve işletmeciyi bir yaklaşım benimsemelidirler. Proje deneyimlerinden bilgi üretimi ve paylaşımı kentsel konut arsası gelişimini kurumsallaştırmalıdır. Bu tez, dünya örneklerini tartışarak, kentsel konut arsası gelişiminin farklı biçimlerini ve yönetimlerini incelemektedir. Daha sonra, Türkiye'deki kentsel konut arsası gelişimi Ankara kent ölçeğinde üç proje ile incelenmektedir. **Anahtar kelimeler:** Kentsel konut arsası gelişimi, kentsel proje yönetimi, yerel yönetimler.

ASKERİ MÜDAHALELERİN TÜRK BELEDİYECİLİK SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: 1960, 1971 VE 1980 ASKERİ DARBELERİNİN BİR İNCELEMESİ

DORMAN, Arslan
Yüksek Lisans, ODTÜ Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı
Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Koray Göymen
Haziran 1996, 129 sayfa

Bu çalışma, askeri müdahalelerin Türk Belediyecilik Sistemi üzerindeki etkilerini incelemiştir. Türk belediyelerinin çalıştığı Anayasal ve yasal çerçevedeki değişikliklerin yanı sıra, askerlerin siyasi hayata girmelerinin yolları ve araçları da tartışılmıştır. Bu amaçla, çalışma askerlerin siyasi sürece müdahale etmelerinin nedenlerini araştırmış ve askerlerin algılanmış siyasi rollerinin ne olduğu, neden ve nasıl mü-

dahale ettikleri, kurdukları rejimin ne tür bir rejim olduğu gibi soruları yanıtlamaya çalışmıştır. Çalışma, bu soruların yanıtlanmasından sonra, her askeri müdahale için Türkiye'deki belediyecilik sistemi üzerindeki etkilerine ilişkin bilgi sunmayı amaçlamıştır. Belediyecilik sisteminin temel yasal çerçevesindeki değişiklikleri tanımlamanın yanında, askeri müdahalelerin yerel politika üzerindeki etkileri de araştırılmıştır.

Askeri müdahalelerin belediyecilik sistemi ve yerel politika üzerindeki etkileri saptandıktan sonra, çalışma askerlerin iktidardaki siyasetçileri etkilemeyi amaçlamıştır. Askerlerin siyasetçileri etkilemeleri, hedefledikleri değişikliklere karşın elde ettikleri sonuçları bir fonksiyon olarak belirtilmiştir.

Sonuç olarak bu çalışma askeri müdahalelerin Türk belediyecilik sistemi üzerinde birtakım etkileri olduğunu fakat temel yasal çerçevenin esas olarak aynı kaldığını belirtmiştir.

Anahtar Kelimeler: Askeri Müdahaleler, Askeri Darbe, Belediyecilik Sistemi, Yasal Çerçeve, Anayasal Çerçeve, Siyasetçileri Etkileme

BAŞKORTOSTAN CUMHURİYETİNİN YEREL YÖNETİM SİSTEMİ

GAZİZOĞLU, Murat
Yüksek Lisans, ODTÜ, Kentsel Politika Planlaması ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı
Tez Yöneticisi: Doç. Dr. Aykut Polatoğlu
Haziran 1996, 220 sayfa

Bu tez, Başkörtöstan Cumhuriyeti'nin yerel yönetim sisteminin gelişmesini analiz etmektedir. Başkörtöstan, Rusya Federasyonu'nun bir üyesi olduğu için yerel yönetim sisteminin gelişmesi gerekçe Rusya Federasyonu'nda gerekçe Başkörtöstan Cumhuriyeti'nde gerçekleşmekte olan reform süreci çerçevesinde analiz edilmiştir. Tez bu sistemlerin özelliklerini karşılaştırmakta ve Başkörtöstan Cumhuriyeti'nde siyasi ve ekonomik alanda gerçekleştirilmekte olan radikal reformların dönemi'nde (geçiş dönemi) nasıl bir yerel yönetim sistemi kuruluğu sorusuna yanıt vermeyi amaçlamaktadır. **Anahtar Kelimeler:** Yerel Yönetim, Başkörtöstan Cumhuriyeti

ÜLKE VE İL BÜYÜMESİNE YENİ BİR PERSPEKTİF: ÜRETİCİ SERVİSLER

TÜRKAN, Siyami
Yüksek Lisans, ODTÜ
Şehir Planlama Bölümü
Tez yöneticisi: Doç. Dr. Gülden Berkman
Haziran 1996, 286 sayfa

Bu tezde yeni dünya düzeninde önem kazanan servis sektörü ve alt sektörü olan üretici servisler üzerinde durulmuştur. Servis sektörünün genel yapısı ve üretim-

ten sonra üretici servislerin üretim sürecine dolayısıyla bulunduğu ortama olan etkileri incelenmiştir. Bu teorik kısmın ardından örneklemeler yapılmıştır. Bu örneklemelerde üretici servislerin ekonomik büyüme ve gelişmedeki rolü ortaya konmuştur. Sektörlerin mekansal hareketliliğinin planlamada nasıl kullanılabileceği sorgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Servis, üretici servis, imalat, istihdam, il, gelişme, büyüme.

BÜTÜNLEYİCİ VE ÇOK BOYUTLU PLANLAMA ARAÇLARI OLARAK KENTSEL REJENERASYON* KONULARI VE POLİTİKALARI

KOVANCI, Petek

Yüksek Lisans, ODTÜ,
Şehir Planlama Bölümü
Tez Yöneltilisi: Y. Doç. Dr. Özcan Altıbaşı
Temmuz 1996, 275 sayfa

Bu tez, farklı ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik ve mekansal bakış açıları çerçevesinde, kentsel çevrelerde yaşanan değişim ve dönüşüm süreçlerini inceleyerek; kentlerin ve kentsel nüfusun yeni talep ve değişen ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak rejenerasyon konuları ve politikaları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Kentsel planlama gündemine ağırlıklı olarak 1980'lerden sonra girmeye başlayan ve önemi giderek artan kentsel rejenerasyon konularının arkasındaki dinamik ve süreçler belirlenmiştir. Bu dinamik ve süreçler, kentsel gelişme ve büyüme eğilimleri ile birlikte, yapılaşmış kentsel çevrelerde bütüncül ve çok boyutlu planlama aytemlerine olan ihtiyacı da artırmıştır. Bu amaçla, kentsel rejenerasyon konularının genel çerçevesi tespit edilmiş, seçilen bazı Avrupa örnekleri incelenmiştir.

Türkiye'deki planlama yaklaşımları ve müdahaleleri hem mevcut planlama yapısı, kentsel problemler, potansiyeller ve olasılıklar göz önüne alınarak; hem de rejenerasyon konuları ve politikaları ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada, rejenerasyon konularının ve politikalarının bütüncül ve çok boyutlu planlama araçları olarak kentsel çevrelerde; ekonomik, sosyal ve kültürel yaşanabilirliği artırmak amacıyla, daha etkin kullanılmasına yönelik olarak, yenilikçi öneriler ve yönlendirici ilkeler belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kentsel Rejenerasyon Konuları ve Politikaları, Kentsel Çevrelerde Değişim ve Dönüşüm Süreçleri, Yapılaşmış Çevre, Mevcut Planlama Yapısı, Yenilikçi Öneriler, Yönlendirici İlkeler, Bütüncül ve Çok Boyutlu Planlama Araçları, Ekonomik-Sosyal-Kültürel Yaşanabilirlik.

*"Kentsel Rejenerasyon" kavramı, kesin ve kati parçalanma riskleri ve çok boyutlu boyutsuz kentsel alanlarla yapı planlama aytemleri arasında kullanılmaktadır.

ARABA SAHİPLİĞİ VE ARABA KULLANIMI ÇERÇEVESİNDE ANKARA'DA KENTSEL ULAŞIM POLİTİKALARI

BABALIK, Ela

Yüksek Lisans, ODTÜ,
Kentsel Politika Planlaması ve
Yerel Yönetimler Anabilim Dalı
Tez Yöneltilisi: Prof. Dr. Ali Türel
Ağustos 1996, 162 sayfa

Bu tez, Türkiye'de ve Ankara'da araba sahipliği ve araba kullanımını olgusunu incelemektedir. Kentlerde yaygın araba kullanımından kaynaklanan ulaşım sorunları, pek çok gelişmiş ülke tarafından yaşanmış ve Üçüncü Dünya ülkeleri tarafından yaşanmaktadır. Türkiye ve Ankara, kentlerde yaygın araba kullanımının yeni yaşanmakta olduğu, ancak araba kullanımındaki artışın çok hızlı olduğu bir dönemde. Bu koşullar, Ankara'nın yakın gelecekte, benzer kentsel ulaşım sorunlarıyla karşılaşabileceğini göstermektedir.

Bu çalışmada, Türkiye genelinde ve Ankara kenti özelinde kentsel ulaşım göstergeleri ve politikaları, Avrupa ülkeleri ve Üçüncü Dünya kentleriyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu karşılaştırmalı inceleme doğrultusunda, Türkiye ve Ankara'da araba kullanım eğilimleri ile buna bağlı kentsel sorunların dünya ülkeleriyle karşılaştırıldığında ne boyutta olduğu belirlenmiştir. Ulusal ulaşım politikaları ile Ankara kentinin kentsel ulaşım politikaları ve projelerinin ele alınmasıyla, araba kullanımı nedeniyle gelişmiş ülkelerin yaşadıkları kentsel ulaşım sorunlarının Ankara'da da yaşanıp yaşanmayacağı; Ankara'daki kentsel ulaşım politikalarıyla, araba kullanımının artışının önlenip önlenemeyeceği sorularına yanıt aranmıştır.

Anahtar kelimeler: Araba Sahipliği, Araba Kullanımı, Kentsel Ulaşım Politikaları, Kentsel Arazi Kullanım Politikaları

İNSAN-ÇEVRE İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE BİR YAKLAŞIM: KENTSEL MEKANLARDA BİÇİMSEL VE ANLAMSAL ÇEŞİTLİLİK

ÜNLÜ, Eda

Yüksek Lisans, ODTÜ
Şehir Planlama Bölümü
Tez Yöneltilisi: Dr. Adnan Barlas
Eylül 1996, 196 sayfa

Kentsel çevrenin kalitesi, bu çevrenin insan gereksinimlerini hangi ölçüde karşıladığı ile doğrudan bağlantılıdır. Çevrenin fiziksel/mekansal ve anlamsal özellikleri kentsel mekanın kalitesini belirler. Kentsel çevrenin kalitesini belirleyen etmenleri anlayabilmek için kentsel mekandaki çeşitliliği incelemek gerekmektedir. "Çeşitlilik", kentsel mekanın kalitesinin belirlenmesinde ve kullanıcı gereksinimlerinin karşılanmasında kentsel dokudaki en önemli elemanlardan ve

özelliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kent mekanındaki anlamsal ve biçimsel çeşitlilik, insan gereksinimlerinin tatmini ve karşılanması anlamında, kentsel mekanın kalitesinin belirlenmesine karşılık gelmektedir. Kentsel mekandaki çeşitlilik kavramı sadece mekanın görsel özellikleri; kentsel ilişkiler, karmaşıklık ve farklılık olarak ele alınmamalı, aynı zamanda mekanların kademelenmesi ve birbirleri arasındaki ilişkiler ile ortaya çıkan anlamsal çeşitlilik de göz önünde bulundurulmalıdır.

Anahtar kelimeler: Çeşitlilik, kullanıcı tatmini, mekansal davranış, mekansal kademelenme, çeşitliliğe bağlı olarak görsel çevre kalitesinin özellikleri.

MÜŞAVİRLİK HİZMETLERİNİN TOPLU KONUT ÜRETİMİYLE BÜTÜNLEŞTİRİLMESİ

AYTEMİZ, Burak
Yüksek Lisans, ODTÜ,
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Tez Yöneltilisi: Prof. Dr. Ali Türel
Eylül 1996, 148 sayfa

Bu tez, toplu konut üretim sisteminin kurumsal analiz çerçevesinde ele alarak, başarısız müşavirin bu süreçte bir rolü olup olmadığını incelemektedir. Toplu konut üretimini ve eğer varsa müşavirin rolünü inceleyen değerlendirilmesi gereken dikkat edilmesi gereken noktalar, konunun niteliği ve niceliği, projenin süresi ve maliyeti ve en önemlisi projenin ve uygulamanın başarısızdır. Müşavirliğin ve kontrol mekanizmasının toplu konut üretim sürecine etkisi genellikle süreçle nasıl organize olduğu müşavir grubunun kendi iç yapılanmasına ve sistemin yapısal işlevine göre değişir. Dolayısıyla müşavirin ve kontrol mekanizmasının rolü sistemin kendi iç dinamikleri ve yapısı göz önüne alınarak algılanmalıdır.

Anahtar kelimeler: Toplu Konut Sunum Sistemi, Müşavirlik Hizmetleri, Ulustararası Müşavir Mühendisler Birliği (FIDIC).

İŞ VE OKUL YOLCULUKLARINDA TÜR SEÇİMİ: ANKARA'DA BİR ÖRNEKLEME ÇALIŞMASI

ÖCALIR, Ebru Vasil
Yüksek Lisans, ODTÜ
Bölge Planlama Bölümü
Tez Yöneltilisi: Prof. Dr. Ali Türel
Eylül 1996, 143 sayfa

Bu çalışma, günlük kentli iş ve okul yolculuklarında tür seçimini incelemiştir. Yolculuk edenler, belli bir ulaşım türünü seçerken birçok faktörü göz önünde bulundurdular. Bu faktörler, kişinin sosyal ve ekonomik durumunu yansıtır. İş ve okul yolculuklarında bu faktörleri açık olarak gözlemek mümkündür.

PLANLAMA DERGİSİNE KATKIDA BULUNACAKLARA NOT:

ZORUNLU OLMAMAKLA BİRLİKTE DERGİYE GÖNDERİLECEK YAZILARIN AŞAĞIDAKİ KAYNAKÇA SİSTEMİNE UYMASINA ÖZEN GÖSTERİLMELİDİR

- Planlama Dergisi, Harvard kaynakça sistemi olarak bilinen sistemin değişik bir şeklini tercih etmektedir. Bu sistemle, okuyucu açısından gereksiz yere sayfa çevrilmesinin önüne geçilmekte ve okuyucunun metinden kopmaması sağlanmaktadır. Bu sistemde, kaynaklar için dipnot kullanılmamaktadır. Metin içinde yazarın soyadı, yayın tarihi ve gönderme yapılan sayfa numarası parantez içinde belirtilmektedir. Daha sonra metnin sonunda, gönderme yapılan tüm kaynakların belirtildiği kaynakça yer almaktadır.
- Kaynakçada ise gönderme yapılan tüm çalışmalar, yazarın soyadına göre harf sırasına dizilecektir. Önce yazarın soyadı ve adının baş harfler büyük harflerle yazılacak, daha sonra da yayın tarihi parantez içinde yazılacaktır. Kitap ve dergi adlarının altı çizilecektir. Daha sonra da sırasıyla yayıncının adı ve yayımlandığı yer yazılacaktır. Bu kaynakça sistemine ilişkin örnekler aşağıda verilmektedir.

(A) KİTAPLAR:

AGLIETTA, M. (1979) A Theory of Capitalist Regulation New Left Books, London.

(B) MAKALELER:

HARVEY, D. (1978) "The Urban Process Under Capitalism" International Journal of Urban and Regional Research Cilt: 2, Sayı: 2, S: 101-131.

(C) DERLEME KİTAPLAR:

GÖK, T. der.: (1980) Türkiye'de İmar Planlaması Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

(D) DERLEME KİTAPLAR İÇİNDE YER ALAN MAKALELER:

KELEŞ, R. (1985) "The Effects of External Migration on Regional development in Turkey", Hudson, R. and Lewis, J. (der.) Uneven Development in Southern Europe; Studies on Accumulation, Class, Migration, and the State içinde, Methuen, Londra, s: 54-75.

- Metin içinde bu kaynaklara sırasıyla Aglietta (1979; 53), Harvey (1978; 112), Gök (der. 1980) ve Keleş (1985; 72) şeklinde gönderme yapılacaktır.
- Planlama Dergisi'nde yayımlanacak yazılarda "dipnot" kullanılmamalıdır. Metin içinde gönderme yapılan notlar, "dipnot" şeklinde dizilmeyip, kaynakçadan önce metin sonuna eklenecektir.